

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

2012

Michaela Breuová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Role Spojených států a Velké Británie v rámci

Suezské krize

Michaela Breuová

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Mezinárodní vztahy – britská a americká studia

Bakalářská práce

Role Spojených států a Velké Británie v rámci

Suezské krize

Michaela Breuová

Vedoucí práce:

Mgr. Zuzana Krčálová

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Mé dík patří vedoucí předkládané bakalářské práce Mgr. Zuzaně Krčálové za čas, cenné rady a podnětné připomínky.

1 SEZNAM ZKRATEK

AIOC	Anglo-Iranian Oil Company, Anglo-iránská ropná společnost
ARAMCO	Arabian American Oil Company, Arabsko-americká ropná společnost
CENTO	Central Treaty Organization, Organizace Bagdádského paktu
CIA	Central Intelligence Agency, Ústřední zpravodajská služba
IMF	International Monetary Fund, Mezinárodní měnový fond
IPC	Iraqi Petroleum Company, Irácká ropná společnost
MEC	Middle East Command, Blízkovýchodní velitelství
MEDB	Middle East Defense Board, Blízkovýchodní rada pro obranu
MECDB	Middle East Common Defence Board, Blízkovýchodní rada pro společnou obranu
MEDO	Middle East Defence Organisation, Blízkovýchodní obranná organizace
MI6	Secret Intelligence Service, Tajná zpravodajská služba (GB)
NAM	Non-Aligned Movement, Hnutí nezúčastněných zemí
NIOC	National Iranian Oil Company, Íránská národní ropná společnost
NSC	National Security Council, Bezpečnostní rada státu (USA)
OEEC	Organisation for European Economic Co-operation, Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci
RTAA	Reciprocal Trade Agreement Acts, Zákony o vzájemné obchodní dohodě
SCUA	Suez Canal Users' Association, Společnost uživatelů Suezského kanálu
UNEF	United Nations Emergency Force, Pohotovostní jednotky OSN
WB	World Bank, Světová banka

2	OBSAH	
1	SEZNAM ZKRATEK	4
2	OBSAH.....	5
3	ÚVOD.....	7
4	HISTORICKÉ POZADÍ SUEZSKÉ KRIZE.....	11
4.1	Stručná charakteristika soudobých politických a ekonomických podmínek vybraných účastníků Suezské krize (Spojené státy americké a Velká Británie) ...	12
4.1.1	Politické podmínky	13
4.1.2	Ekonomické podmínky	14
4.2	Situace na Blízkém východě po skončení 2. světové války	16
4.3	Historie Egypta	19
4.4	Suezský průplav	21
5	PRŮBĚH SUEZSKÉ KRIZE	23
5.1	Násirův Egypt – od převratu ke znárodnění	23
5.2	Cesta k Sèvreskému protokolu	25
5.3	Operace Kadeš a Mušketýr	27
5.4	Výsledky Suezské krize	29
6	VZTAH SPOJENÝCH STÁTŮ AMERICKÝCH A VELKÉ BRITÁNIE.....	32
6.1	Vztah Spojených států amerických a Velké Británie na Blízkém východě po 2. světové válce.....	35
6.1.1	Íránská krize jako ukazatel rostoucího vlivu USA na Blízkém východě	38
6.1.2	Vývoj anglo-amerického vztahu v Egyptě v letech 1947 – 1953	41

6.1.3	Vývoj anglo-amerického vztahu v Egyptě v letech 1953 – 1956.....	45
7	ANGLO-AMERICKÉ VZTAHY V SUEZSKÉ KRIZI.....	49
7.1	Nejdůležitější aktéři anglo-americké politiky v Suezské krizi	58
7.1.1	Anthony Eden	59
7.1.2	Suezská skupina, Egyptský výbor, parlament a Harold Macmillan	63
7.1.3	Dwight D. Eisenhower a John Foster Dulles	68
8	ZÁVĚR.....	74
9	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	78
9.1	Literatura	78
9.2	Internetové zdroje	81
10	RESUMÉ	83

3 ÚVOD

I přesto, že termín „železná opona“ byl v souvislosti s mezinárodními vztahy použit již dříve, až význam, jenž mu britský premiér Winston Churchill ve svém fultonském proslovu dal, dokázal přesně vystihnout situaci v mezinárodním prostředí po skončení 2. světové války. Churchill se snažil ve svém projevu přesvědčit Američany o nutnosti nejen společně čelit aktivitám Sovětského svazu, ale především vytvořit pevnou vazbu mezi oběma národy (Ryan: 1979, 895).

Tato vazba mezi Spojenými státy americkými a Velkou Británií se vytvářela již od 17. století, kdy se v Severní Americe usadili první evropští osadníci. Británie si velmi zakládala na svých amerických koloniích, a přestože v období, jež následovalo po americké válce o nezávislost, došlo k dočasnému ochlazení vzájemných vztahů, vazby mezi zeměmi nebyly nikdy zpřetrhány. Na počátku 20. století dokonce začala nová etapa vývoje anglo-amerického vztahu, jež byla potvrzena 1. i 2. světovou válkou, ve kterých stály země bok po boku.

Přesto bylo již celou 1. polovinu 20. století patrné, že se postavení obou zemí v mezinárodním prostředí mění. Zatímco Británie bojovala s hospodářským úpadkem a její pozice imperiální mocnosti byla stále více oslabována, Spojené státy i díky ekonomické prosperitě získávaly vliv v mezinárodní politice, a to především po 2. světové válce. Je proto přirozené, že s takto zásadní změnou pozic musel být pozměněn a novým podmínkám přizpůsoben i anglo-americký vztah.

V poválečné době prošel tento „special relationship“, jak bývá někdy tento vztah nazýván, několika obdobími, které určily jeho budoucí podobu. Jedním z důležitých mezníků anglo-amerického vztahu byl právě rok 1956. Již několik let předtím obě země spolupracovaly a současně i soupeřily o vliv a moc v oblasti Blízkého východu a vyvrcholením tohoto procesu byla v roce 1956 Suezská krize. Názory Británie a USA na řešení krize se střetly a Británie ze Suezu odešla ponížena a oslabena. Kvůli snaze zůstat platným hráčem mezinárodní politiky se musela podřídit většinovému konsenzu, který zastávaly právě Spojené státy. Byla nucena kriticky zhodnotit svou zahraniční politiku a v důsledku toho přenechat nové velmoci svou tradiční oblast vlivu. Suezská krize je proto považována za milník v anglo-amerických vztazích a pro bližší pochopení

tohoto vztahu, jehož stabilita a pevnost prošly v 50. letech těžkou zkouškou, je nutné se na vzájemné vztahy obou zemí v rámci Suezské krize podívat blíže.

Cílem mé práce bude definovat odlišné postoje, které obě země v Suezské krizi zastávaly a zjistit, jak je možné, že Británie ustoupila ze své pozice a v kritické situaci následovala politiku Spojených států. Británie se zdánlivě snadno vzdala své tradiční oblasti vlivu a je otázkou, zda za to mohla její ekonomická situace, která jí nedovolovala udržet si dominantní postavení na Blízkém východě, potažmo v Egyptě, nebo zda byl tento krok výsledkem střetu mezi politickými představiteli obou zemí. Nabízí se také otázka, jak je možné, že Spojené státy, které před 2. světovou válkou zaujímalý k regionu Blízkého východu převážně lhostejný postoj, měly hlavní slovo v Suezské krizi. Odpovědi na tyto otázky lze získat zkoumáním anglo-amerického vztahu na Blízkém východě od konce 2. světové války a poté v průběhu samotné Suezské krize. Je zřejmé, že vzájemné vztahy obou zemí nelze striktně časově ohraničit, nicméně pro účely této práce jsem se omezila pouze na období krize a její bezprostřední výsledky v roce 1957.

Protože je v první části práci ponechán prostor i pro popis samotné Suezské krize, jsou často používána i arabská, francouzská či izraelská jména a názvy. Jejich přepis je přejet z české literatury a jsou tedy psána tak, jak je v českém jazyce obvyklé. Anglické názvy a anglická jména jsou psány stejně, jako v originálním znění.

V práci jsou také používány zkratky, jejichž plné znění v originálním jazyce i v češtině lze najít v Seznamu zkratek. V textu vždy používám zkratku originálního názvu; pokud se tedy zmiňuji o Mezinárodním měnovém fondu, jeho zkratka je IMF (*International Monetary Fund*). Tento způsob zkracování je jednotný v celé práci.

V této práci jsou využity především sekundární zdroje, protože primární zdroje týkající se Suezské krize je v českém prostředí obtížné získat. V případě, že autor, kterého cituji, čerpal přímo z primárního zdroje, je vždy v poznámce pod čarou uveden odkaz na tento zdroj v jeho plném znění.

Protože Suezská krize je v českém prostředí velmi dobře zpracována, pro uvedení do tématu čerpám především z několika českých (či slovenských) knih. Pro samotné zkoumání anglo-amerického vztahu v Suezské krizi je použita převážně anglicky psaná

literatura a samozřejmostí je také využívání databází, ve kterých lze najít velké množství článků, jež se zabývají konkrétním segmentem Suezské krize či událostmi a okolnostmi, které jsou pro téma této práce podstatné. Internetové stránky jsou užívány v menší míře; slouží především jako zdroj informací doplňujícího charakteru, popřípadě jsou využívány databáze a archivy amerických a britských institucí.

Pro obecný popis Suezské krize a mezinárodního prostředí té doby byly vybrány knihy od Karola Sorbyho *Suez 1956*, Jana Wannera *Bitva o Suez* či Ivana Brože *Arabsko-izraelské války*. Zajímavé názory na Suezskou krizi v kontextu studené války lze najít také v knize Henryho Kissingera *Umění diplomacie*.

Pro zkoumání anglo-amerických vztahů byla zvolena především kniha Alana Dobsona *Anglo-American Relations in the Twentieth Century* a také článek Davida Reynoldse *Rethinking Anglo-American relations*. Pro historický vývoj „special relationship“ byla také s laskavým svolením použita diplomová práce vedoucí předkládané bakalářské práce, Zuzany Krčálové. Dále bylo v této části textu využito několika tematických článků. Vojenskou a obrannou tematiku se zabývají články Toru Onozawy *Formation of American Regional Policy for the Middle East* a Michaela Cohena *Anglo-American Planning for Military Intervention in a Middle East War*, a ekonomickou stránkou anglo-amerického vztahu nejen v Suezské krizi se věnuje Diane Kunz se své znamenité knize *The Economic Diplomacy of the Suez Crisis*.

V hlavní části práce, jež se zabývá anglo-americkými vztahy v Suezské krizi, jsou využity především poznatky z vynikající knihy Scotta Lucase *Divided We Stand*. Tento historik, specialista na britské a americké vztahy a profesor na univerzitě v Birminghamu se dlouhodobě zabývá tématem Suezské krize a ve své knize nabízí její vyčerpávající popis a excelentní zhodnocení.¹ Ekonomické informace jsou opět čerpány převážně z knihy Diane Kunz a také z článku Roberta Coopera *A Weak Sister? Macmillan, Suez and the British Economy*.

Pro popis názorů a postojů jednotlivých aktérů Suezské krize byly vybrány odborné články a také tematická kniha od Cola Kingseeda *Eisenhower and the Suez Crisis of 1956*. V průběhu celého textu jsem také čerpala z několika kolektivních

¹ University of Birmingham. Professor Scott Lucas (dostupné na: <http://www.birmingham.ac.uk/staff/profiles/acs/lucas-scott.aspx>, 15. 4. 2012).

monografií; příkladem může být kniha *Suez-Sinai Crisis* od autorů Troena a Shemeshe či kniha *Reassessing Suez 1956* od Simona Smitha.

Předkládaná práce je rozdělena do tří základních částí, jež na sebe logicky navazují. Ve své práci postupuji od obecného ke konkrétnímu; nejprve se věnuji Suezské krizi z rámcového hlediska, poté se zaměřuji na vývoj vztahu Spojených států amerických a Velké Británie na Blízkém východě a nakonec se věnuji anglo-americkému vztahu v průběhu samotné Suezské krize.

V první části své práce nastiňuji historické pozadí a průběh celé Suezské krize. Věnuji se mezinárodní situaci poválečné doby a Suezskou krizi tak zasazuji do studenoválečného kontextu. Následně zmiňuji politické a ekonomické pozadí dvou (pro mou práci nejdůležitějších) aktérů konfliktu, tedy Spojených států amerických a Velké Británie. Také se věnuji situaci na Blízkém východě, stručně popisuji moderní historii Egypta a důležitost Suezského průplavu. Poté se již soustředím na průběh krize a na jednání všech zainteresovaných aktérů, a na konci první části práce zhodnocuji výsledky Suezské krize.

Protože pro pochopení rozhodování obou zemí v Suezské krizi je nutné blíže prozkoumat fenomén anglo-americkému vztahu, v další části práce se věnuji jeho vývoji ve 20. století a poté se zaměřuji konkrétně na oblast Blízkého východu, kde zkoumám iránskou krizi a vývoj anglo-amerického vztahu v Egyptě v rozmezí let 1947 – 1956. Tímto postupem lze zjistit, jak se měnil vliv obou zemí v regionu a jak silnou pozici a podporu pro svou politiku země měly. Tato část práce je zcela nezbytná, protože zjistím, zda procesy, které Suezské krizi předcházely, měly vliv na pozdější rozhodování Británie a Spojených států.

Jádro mé práce lze nalézt v poslední části, jež se zabývá anglo-americkým vztahem v Suezské krizi. Podrobně rozebírám postoj obou zemí, jak se lišil a v průběhu času i měnil, a poté zkoumám jednání několika aktérů na obou stranách Atlantiku; z tohoto vyvozují, zda a do jaké míry měly na britské rozhodnutí vliv konkrétní osoby, politické strany či skupiny. Tato třetí část práce vysvětluje, jak Suezská krize probíhala mezi Spojenými státy a Británií, a zdůvodňuje, proč Británie ustoupila požadavku USA a názoru mezinárodní komunity. Získané poznatky jsou shrnuty v závěru práce.

4 HISTORICKÉ POZADÍ SUEZSKÉ KRIZE

Západní svět se po roce 1945 snažil co nejrychleji a nejefektivněji vypořádat s poválečnými následky. Roosevelt, Churchill a Stalin společně projednávali na konferenci na Jaltě otázky poválečného upořádání a diskutovali o vzniku nové mezinárodní Organizace spojených národů, jež měla nahradit neefektivně pracující Společnost národů. OSN, založená v San Franciscu v roce 1945, si za svůj hlavní cíl stanovila prevenci válečných konfliktů a v případě potenciální krize měla převzít organizace roli hlavního mediátora.

Západní země ale již ke konci 2. světové války začaly vidět hrozbu v rozpínavosti Stalinova Sovětského svazu a v reakci na sovětskou politiku a na reálnou hrozbu jaderného konfliktu proto vznikla v roce 1949 silně vojensky orientovaná mezinárodní organizace Severoatlantické smlouvy (NATO). Sovětský svaz záhy zareagoval vytvořením Varšavského paktu, a tyto dvě organizace následujících 40 let reprezentovaly bipolární rozdělení světa na kapitalistický Západ a socialistický Východ.

Během studené války obě strany výrazně navyšovaly své jaderné arzenály, a to až do chvíle, kdy se jejich vzájemné vztahy dostaly do bodu tzv. vzájemně zajištěného zničení.² Výsledkem tohoto realistického přístupu byl relativní klid a mír v mezinárodním prostředí, protože ani jedna supervelmoc ve skutečnosti nemohla přímo zaútočit na svého protivníka. Z tohoto důvodu se mocenské boje obou supervelmocí přenesly do zemí tzv. Třetího světa. Boje o vliv probíhaly v Latinské Americe, jihovýchodní Asii i na Blízkém východě; příkladem mohou být Kubánská krize, válka ve Vietnamu či Suezská krize. Ve všech konfliktech se střetával vliv obou mocností, v některých navíc silně ovlivněný nacionalistickými tendencemi, které se po skončení 2. světové války objevovaly především v bývalých koloniích. Boji zasažená země se většinou stala aktivním či pasivním podporovatelem jedné ze supervelmocí nebo se zapojila do nově založené organizace Hnutí nezúčastněných zemí (*Non-Aligned Movement, NAM*). Organizace byla vytvořena díky iniciativě politiků Josipa Broze Tita, Gamála Abdula Násira, Džaváharlála Nehrua, Ahmeda Sukarna a Čou En-laje, kteří se

² Vzájemně zajištěné zničení, neboli *mutual assured destruction* (MAD), je výraz, který je spojen s obdobím studené války v 60. letech 20. století. Karibská krize odhalila, že ani jedna ze supervelmocí nebyla ochotna nechat zajít vzájemný spor až k použití jaderných zbraní, a to z toho důvodu, že protivník vlastnil dostatečné prostředky pro odvetný úder. Vzájemně zajištěné zničení je tedy rovnovážný stav, ve kterém použití útočných jaderných zbraní ztrácí smysl (Waisová, 2009: 36).

již v roce 1955 sešli na bandungské konferenci v Indonésii a vzájemně si potvrdili, že je pro jejich země výhodnější zůstat mimo vliv dvou hlavních mocností a soustředit se na budování své neutrality (Sorby, 2003: 87). Již záhy po vzniku NAM s jeho agendou sympatizovalo mnoho zemí, především Třetího světa, protože organizace odsuzovala západní kolonialismus a vojenské zasahování cizí země do vnitřních záležitostí státu či regionu.³

V průběhu 1. poloviny 20. století si evropské koloniální mocnosti Velká Británie a Francie postupně uvědomovaly, že zde již není prostor pro udržování svých koloniálních panství. Obě země byly po válce ekonomicky vyčerpány a musely se tedy soustředit na svou vlastní hospodářskou a sociální obnovu. Proti již zastaralému kolonialismu se také veřejně stavěly Spojené státy americké, nová supervelmoc, jež nechtěla být nijak spojována s dědictvím britského imperialismu (Kissinger, 1999: 546). Nejdůležitější roli v postkoloniální problematice ale sehrály nacionalistické tendence, které se začaly objevovat v zemích Asie, Jižní Ameriky a Afriky.

Před Velkou Británií, kdysi imperiální mocností, jež ovládala čtvrtinu světa, a před Spojenými státy americkými, supervelmocí, jež si vzala na svá bedra ochranu nově se formujících zemí v mezinárodním prostředí, se objevily nové výzvy. Vlivem rozdílných mocenských pozic je logické, že obě země čelily odlišným problémům a hájily odlišné zájmy, a tato odlišnost se výrazně projevila v 50. letech na Blízkém východě.

4.1 Stručná charakteristika soudobých politických a ekonomických podmínek vybraných účastníků Suezské krize (Spojené státy americké a Velká Británie)

Pro plné pochopení Suezské krize je nutné zmínit politické podmínky v zemích, jež se krize účastnily, stav jejich ekonomik a jejich ekonomické zájmy. Ze všech účastníků Suezské krize byly pro tento účel vybrány Spojené státy americké a Velká Británie. Politické a ekonomické podmínky Egypta budou průběžně vysvětlovány během podrobného rozboru Suezské krize a není tedy nutné je v této kapitole popisovat. Role Francie v celém procesu rozhodně není zanedbatelná, ale cílem této práce je

³ The Non-Aligned Movement. Background Information. 21. 9. 2001 (dostupné na: <http://www.nam.gov.za/background/background.htm#1.1%20History>, 26. 2. 2012).

soustředit se na Spojené státy, Velkou Británii a jejich jednání, proto ani Francii se nebudu v této části práce věnovat. Izrael taktéž výrazně zasáhl do celého suezského problému, ale podrobný popis politického a ekonomického prostředí této země opět není cílem této práce.

4.1.1 Politické podmínky

V letech 1953 – 1961, tedy i v době Suezské krize, zastával úřad prezidenta USA Dwight D. Eisenhower. Svoji kandidaturu za republikánskou stranu oznámil v roce 1952 a poté zcela přesvědčivě zvítězil. Viceprezidentem se stal Richard M. Nixon a ministrem zahraničí John Foster Dulles. Své druhé prezidentské volby, které probíhaly v momentě, kdy Suezská krize vrcholila, Eisenhower taktéž s velkou převahou vyhrál. Viceprezidentem se opět stal Nixon a do své smrti, do roku 1959, byl ve funkci ministra zahraničí i Dulles. Za doby svého fungování v úřadu se Eisenhower potýkal s důsledky války v Koreji, se Suezskou krizí, s událostmi v Maďarsku a v Berlíně.⁴

V této práci jsou popsány i události, které vedly k Suezské krizi, a proto je nutné zmínit také roli Trumanovy administrativy. Demokrat Truman měl v roce 1945 na krátkou dobu funkci viceprezidenta v úřadu Franklina Delano Roosevelta a po jeho smrti nastoupil na jeho místo. Ve volbách byl zvolen v roce 1948 a ve svém úřadě nařídil bombardování měst Nagasaki a Hirošima, byl u podpisu zakládajících smluv OSN a NATO, byl autorem tzv. Trumanovy doktríny⁵, za jeho vlády byl vyhlášen tzv. Marshallův plán⁶ a byl iniciátorem války v Koreji.⁷

⁴ Biographical directory of the United States Congress. Dulles, John Foster, 1888 – 1959 (dostupné na: <http://bioguide.congress.gov/scripts/biodisplay.pl?index=D000522>, 28. 3. 2012).

The American Presidency Project. Election of 1952. 1999 – 2012 (dostupné na: <http://www.presidency.ucsb.edu/showelection.php?year=1952>, 28. 3. 2012).

The American Presidency Project. Election of 1956. 1999 – 2012 (dostupné na: <http://www.presidency.ucsb.edu/showelection.php?year=1956>, 28. 3. 2012).

BBC. 1956: Eisenhower re-elected with record vote (dostupné na: http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/november/7/newsid_3713000/3713436.stm, 28. 3. 2012).

The White House. Dwight D. Eisenhower (dostupné na: <http://www.whitehouse.gov/about/presidents/dwightdeisenhower/>, 28. 3. 2012).

⁵ Trumanova doktrína byla reakcí na britské oznámení o neschopnosti nadále finančně podporovat Řecko a Turecko, země, jež čelily komunistickému tlaku. USA se bály, že pokud Sověti získají v těchto zemích, nastane dominový efekt a komunismus se bude šířit až na indický subkontinent, a proto prezident Truman požádal v březnu roku 1947 americký Kongres o 400 milionů dolarů na pomoc oběma zemím. Toto jednání se stalo předvojem pro další, podobné americké aktivity (Harry S. Truman Library & Museum. Harry S. Truman and Truman Doctrine (dostupné na: <http://www.trumanlibrary.org/teacher/doctrine.htm>, 29. 3. 2012)).

⁶ V dubnu roku 1948 podepsal prezident Truman tzv. Zákon z roku 1948 o ekonomické obnově (*Economic Recovery Act of 1948*), který vešel ve známost jako Marshallův plán. Jeho autorem byl ministr

Zaměříme-li se na britské politické osobnosti, které sehrály svou roli v Suezské krizi, zjistíme, že musíme opět zmínit nejen vládu Anthonyho Edena, jenž byl u moci v letech 1955 – 1957, ale také předchozí administrativy. Do října roku 1951 vládli labouristé v čele s Clementem Attleem, poté byl premiérem zvolen Winston Churchill a konzervativci se udrželi u moci až do roku 1964. Churchillovým ministrem zahraničí se stal Anthony Eden, Harold Macmillan zastával jeden rok pozici ministra financí a také pozici ministra pro bydlení a místní správu. V roce 1955 nahradil Churchilla v křesle premiéra Anthony Eden. Jeho ministrem zahraničí se pouze na několik měsíců stal Macmillan, poté jej Eden přesunul na pozici ministra financí, a ministrem zahraničí se stal Selwyn Lloyd. Po skončení Suezské krize Anthony Eden rezignoval a premiérem se stal Macmillan.⁸

4.1.2 Ekonomické podmínky

Během 2. světové války přišla Británie o své zahraniční investice a ocitla se ve velkém zadlužení.⁹ Kvůli různým omezením, jež musela zavést, dosahoval v roce 1945 její obchod již jen třetiny předválečného objemu. Oproti tomu americká ekonomika zázračně prosperovala, což byl důsledek výkonného válečného průmyslu, zavedení Zákona o půjčce a pronájmu (*Land-lease act*)¹⁰ a s tím spojeného exportu amerického zboží do celého světa, a stále rostoucích spotřebitelských výdajů (Copland, 1945: 416–418). Jak píše Dobson (2001: 143), po válce potřebovala Británie ekonomickou a bezpečnostní podporu Spojených států, zatímco USA si již budovaly pozici

zahraniční George Marshall, který o rok dříve navrhl, aby USA poskytly ekonomickou pomoc na obnovu poválečné Evropy (Our Documents. Marshall Plan 1948 (dostupné na: <http://www.ourdocuments.gov/doc.php?flash=true&doc=82>, 29. 3. 2012)).

⁷ Biographical directory of the United States Congress. Truman, Harry S, 1884 – 1972 (dostupné na: <http://bioguide.congress.gov/scripts/biodisplay.pl?index=T000387>, 28. 3. 2012).

The White House. Harry S. Truman (dostupné na: <http://www.whitehouse.gov/about/presidents/harrystruman/>, 28. 3. 2012).

The National Archives. Winston Churchill 1951 (dostupné na: <http://www.nationalarchives.gov.uk/cabinetpapers/cabinet-gov/winston-churchill-1951.htm>, 28. 3. 2012).

The National Archives. Anthony Eden 1955 (dostupné na: <http://www.nationalarchives.gov.uk/cabinetpapers/cabinet-gov/anthony-eden-1955.htm>, 28. 3. 2012).

Britannica. Britain from 1914 to present. 2012 (dostupné na: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/615557/United-Kingdom/44948/Britain-from-1914-to-the-present#ref483677>, 28. 3. 2012).

⁹ Na konci války měla země dluh 3, 355 miliard liber (Kunz, 1991: 7).

¹⁰ Zákon o půjčce a pronájmu vytvořil systém, díky kterému mohly Spojené státy pronajmout či půjčit veškerý válečný materiál kterékoliv zemi, jejíž obrana byla zásadní pro obranu USA. Tento zákon pomohl především Velké Británii a také umožnil Spojeným státům připravovat se na válku a zároveň zůstat oficiálně neutrální (Our Documents. Land-Lease Act (dostupné na: <http://www.ourdocuments.gov/doc.php?flash=true&doc=71>, 29. 3. 2012)).

ekonomického gigantu. „*Spojené státy z války vyšly jako největší světový věřitel; Británie měla pochybné prvenství jako největší světový dlužník*“ (Kunz, 1991: 6). V roce 1945 bylo zřejmé, že Británie čelí ekonomické krizi, a to i kvůli Trumanem iniciovanému zrušení Zákonu o půjčce a pronájmu, ze kterého Británie dlouhodobě profitovala. V prosinci roku 1945 byla podepsána Anglo-americká finanční dohoda, díky níž obdržela Británie finanční pomoc od USA. Za tuto pomoc ale Spojené státy požadovaly, aby Británie uvolnila dosavadní bariéry obchodu a omezila různá diskriminační pravidla (např. imperiální preference).¹¹ S tímto cílem (tj. rozvojem liberálního obchodování) byl z iniciativy USA v roce 1944 vytvořen tzv. Brettonwoodský systém.¹²

Již v roce 1947 ale Británie vyčerpala polovinu americké půjčky z roku 1945 a obávala se tedy dalších finančních komplikací. Snaha posílit svou ekonomiku vedla Británii k rozhodnutí vzdát se některých zahraničních závazků. V roce 1947 tedy získala Indie nezávislost, Británie předala OSN mandát nad Palestinou a zřekla se další finanční podpory Řecka a Turecka. Tohoto využili Američané a vyplnili mocenské vakuum, jež odchodem Britů vzniklo, a to v Palestině, Řecku i Turecku. Díky Marshallově plánu, který byl implementován v roce 1948, obdrželo šestnáct evropských zemí od Spojených států dohromady 13,5 miliardy dolarů; ani tato finanční pomoc ale nezabránila devalvaci britské měny v roce 1949 (Kunz, 1991: 11).¹³

V 50. letech pokračovaly problémy britské ekonomiky. Členové konzervativní vlády již v roce 1951 pociťovali, že dobrá ekonomika a zachování statusu mocnosti závisí na tom, jaké vztahy bude Británie udržovat se Spojenými státy (Dobson, 2001: 145). Po nástupu Eisenhowera do prezidentského úřadu pokračovala americká finanční politika již zavedeným směrem – jejím hlavním cílem nebylo poskytovat pomoc, ale podporovat obchod.¹⁴ Británie i nadále posilovala svou závislost na Spojených státech;

¹¹ Fraser. Economic Library and Archives. Anglo-American Financial and Commercial Agreements (dostupné na: http://fraser.stlouisfed.org/docs/historical/martin/17_07_19451206.pdf, 29. 3. 2012).

¹² V roce 1944 se sešli zástupci 44 zemí v Bretton Woods, New Hampshire, USA a dohodli se na rámci fungování mezinárodní poválečné ekonomické spolupráce. Pro tyto účely byly zřízeny Mezinárodní měnový fond (*International Monetary Fund, IMF*) a Světová banka (*World Bank, WB*) (BBC. How Bretton Woods reshaped the world. 14. 11. 2008 (dostupné na: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/7725157.stm>, 28. 3. 2012)).

¹³ Z původních hodnot £1 = \$4,03 na £1 = \$2,80 (Kunz, 1991: 11).

¹⁴ Příkladem takového jednání byly Zákony o vzájemné obchodní dohodě (*Reciprocal Trade Agreement Acts, RTAA*), dle kterých měly USA snížit svá cla v případě, že tento krok podniknou i další země (Kunz, 1991: 12).

kromě pomoci v oblasti vojenství přijala ještě v roce 1956 přebytky amerických potravin (Kunz, 1991: 12–14).

Kunz vysvětluje tři hlavní problémy britské ekonomiky 50. let: 1. náklady na poválečná sociální opatření labouristické vlády, 2. náklady na vojenství s cílem zachovat status velmoci, 3. náklady na udržování šterlinkové oblasti.¹⁵ Z těchto tří problémů se Britové rozhodli řešit pouze první; omezili výdaje na domácí politiku, a to i přesto, že snížit vojenské a ekonomické náklady by byl pro zlepšení stavu britské ekonomiky mnohem podstatnější krok (Kunz, 1991: 13).

Budeme-li se zabývat ekonomickými zájmy obou zemí v poválečné době, zjistíme, že se setkaly mimo jiné i na Blízkém východě. Jak je popsáno v kapitole Vztah Spojených států amerických a Velké Británie na Blízkém východě (6.1), obě země zde měly enormní zájem o ropu. Británie byla na blízkovýchodní ropě již dlouhodobě závislá, zatímco Spojené státy teprve po válce zjistily ekonomický potenciál tohoto regionu a rozhodly se jej začít naplno využívat, a to i na úkor Velké Británie.¹⁶

Ekonomické prostředí, ve kterém se obě země nacházely po 2. světové válce, bylo zcela odlišné. Zatímco Spojené státy zažívaly poválečný hospodářský zázrak, Británie se utápěla v dlužích. Británie ztratila několik oblastí, ve kterých měla do té doby rozhodující vliv, a jejím hlavním cílem se stala obnova své pozice celosvětové velmoci. Jak konstatuje Kunz (1991: 14): „*Britská vláda v té době měla zcela určitě dostatek zdrojů na to, aby prováděla zahraniční politiku, kterou v té době vyvíjelo např. Německo. Británie si dokonce mohla dovolit stát se evropskou mocností. Londýn se přesto nechtěl spokojit s druhořadým postavením. Pro tento svůj záměr ale potřebovala Británie americkou pomoc.*“

4.2 Situace na Blízkém východě po skončení 2. světové války

Po skončení 2. světové války byla situace na Blízkém východě velmi neklidná. Velká Británie získala pod svou mandátní správu území Palestiny, a přestože většina národů sympatizovala s Židy a s jejich požadavky na sebeurčení, postavili se Britové

¹⁵ Šterlinková oblast zahrnovala impérium, země Commonwealthu (kromě Kanady) a některé další země a v poválečné době v ní probíhala více jak polovina světového obchodu (Darwin, 2011).

¹⁶ Příkladem může být situace v Íránu po převratu v roce 1951. Více k tomuto tématu viz kapitola Íránská krize jako ukazatel rostoucího vlivu USA na Blízkém východě (6.1.1).

proti vzniku nového židovského státu. Židé tedy začali aktivně protestovat proti britské správě; cílem ozbrojených útoků se staly britské hlídkové lodě, které střežily pobřeží před ilegálními přistěhovalci, ropná rafinérie, kolejnice i letištní zařízení a útokům se nevyhnuly ani známé britské osobnosti.¹⁷ Spojené státy americké reagovaly na situaci zcela opačně než jejich evropský spojenec. Americký prezident Harry S. Truman nakonec prosadil na půdě OSN rozdělení Palestiny a bez váhání uznal nový stát, a vznik samostatného státu Izrael podporoval z různých důvodů i Sovětský svaz (Brož, 2005: 17–20). Britové se nakonec pod všeobecným tlakem a kvůli své neschopnosti zvládat situaci ve svém mandátním území rozhodli přenechat rozhodovací pravomoc o osudu Palestiny Organizaci spojených národů. Když se poté na půdě OSN v roce 1947 hlasovalo o budoucnosti palestinského území, Velká Británie byla jedna z deseti zemí, které se hlasování zdržely (Brož, 2005: 28–30). Britský mandát byl ukončen a záhy začala první válka mezi arabskými zeměmi a Izraelem. Tento konflikt byl předzvěstí dlouhotrvajících problémů, jež měly region na dlouhou dobu ovládnout a destabilizovat; problematika izraelsko-arabských rozporů sehrála svoji nezanedbatelnou roli i v Suezské krizi.

Nejen Velká Británie, ale i Francie zažívala problémy ve svých mandátních územích na Blízkém východě. Sýrie získala formálně nezávislost již v roce 1941, ale teprve až po zásahu Velké Británie v roce 1945 získala země úplnou samostatnost. Situace v Sýrii byla ale i poté velmi bouřlivá - v roce 1949 zažila země tři vojenské převraty, v 1. polovině 50. let bylo zavedené diktátorství ještě více utuženo (např. byla zcela zakázána opozice) a země vyjadřovala svoji podporu střídavě Egyptu i Iráku (Wanner, 2006: 63–64). Alžírské problémy naplno vyplynuly na povrch až v roce 1954, kdy došlo ke zcela otevřenému protifrancouzskému povstání, jež vyústilo v teroristické útoky proti francouzským občanům žijícím v zemi (Wanner, 2006: 209–210).

Protože Velká Británie stále považovala region Blízkého východu za své výsostné území, přála si i nadále udržet a upevnit svou tradiční pozici v tomto regionu. Důvodem pro tuto politiku byla také nutnost zajistit přístup k tamní ropě a předpoklad, že díky spolupracujícím zemím regionu se podaří Britům vytvořit ochranné pásmo na obranu

¹⁷ Např. organizace Lohamei Herut Yisrael (Lehi) se v roce 1944 rozhodla spáchat atentát na britského Vysokého komisaře Sira Harolda MacMichaela. Organizace provedla několik neúspěšných pokusů, a poté se rozhodla soustředit se na jiného britského zástupce, Waltera Edwarda Guinnessa (Jewish Virtual Library. The role of Jewish Defence Organizations in Palestine, 1903 – 1948. 2012 (dostupné na: <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/History/defense.html>, 10. 3. 2012)).

Afriky. Tyto podmínky jí měla zajišťovat spojení vytvořená s bývalými mandátními územími, jež měla být založena na obnovených bilaterálních smlouvách. Británie se v roce 1947 snažila o vytvoření nové smlouvy s Irákem; na základě té původní z roku 1930 využívali Britové v Iráku dvě vojenské základny a v případě války měla Británie právo na použití všech vojenských zařízení v zemi. Kvůli nepokojům v zemi v následujícím roce ale irácká vláda smlouvu zrušila. O stejný krok se Británie pokusila i v Egyptě, ale v tomto případě bylo pouze otázkou času, než v zemi naplno propuknou nacionalistické nálady. Jediný úspěch zaznamenala Británie při revidování smlouvy s Jordánskem v roce 1948 (Sorby, 2003: 21–25).

Ve snaze udržet britské pozice v Egyptu, Íránu a Iráku založil již v roce 1945 Anthony Eden, v té době britský ministr zahraničí, Ligu arabských států.¹⁸ Jak píše Kissinger (1999: 544), Liga měla fungovat jako politický nástroj, který měl zabránit vnějšímu pronikání do oblasti Blízkého východu. Liga ale nesplnila svůj primární účel a nestala se nástrojem ani partnerem britské zahraniční politiky (Sorby, 2003: 22). Členské státy Ligy si mezi sebou následně vytvořily institucionální nástroje pro spolupráci v hospodářské, politické i kulturní oblasti, ale zároveň zůstaly zcela suverénní v oblasti zahraniční politiky. Takové uspořádání bylo překážkou k vytvoření jednotné agendy, jež by řešila aktuální problémy regionu, a zabraňovalo vymyšlení společného plánu na prosazení arabismu v oblasti, kde se střetávaly zájmy arabských zemí (často s velmi odlišnou minulostí), Izraele, bývalých koloniálních velmocí a nových supervelmocí Spojených států amerických a Sovětského svazu. Členové Arabské ligy, především Egypt a Irák, navíc dlouhodobě soupeřili o získání nadvlády nad panarabským světem, a to jen podpořilo celkový nesoulad členských zemí (Wanner, 2006: 61–69).

Problémy v arabském světě se naplno projevíly při plánování tzv. northern tier¹⁹ a následným vytvořením Bagdádského paktu v roce 1955. Členy Bagdádského paktu, na jehož základě byla zformována Central Treaty Organization (CENTO), byly Irák, Turecko, Írán, Pákistán a Velká Británie. Egypt v organizaci zapojen nebyl, protože ji vnímal jako nástroj západního světa, jež bude kvůli členství arabského státu Iráku

¹⁸ Zakládajícími členy organizace byl Egypt, Saudská Arábie, Jemen, Jordánsko, Libanon, Irák a Sýrie (BBC. Profile: Arab League. 1. 2. 2012 (dostupné na: <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-15747947>, 28. 2. 2012)).

¹⁹ Northern tier je koncept, který propagoval americký ministr zahraničí John Foster Dulles. Více viz kapitola Vztah USA a Velké Británie na Blízkém východě (6.1).

znamenat rozpad arabské jednoty na Blízkém východě (Sorby, 2003: 73). Tato organizace vznikla, stejně jako Liga arabských států, z iniciativy západních zemí a jejím cílem bylo zachovat a eventuálně posílit západní vliv v oblasti a chránit země Blízkého východu před tlakem Sovětského svazu.²⁰

Velká Británie zažívala problémy i v Saudské Arábii, kde si kvůli svým útokům na sporné území oázy Buraymi zneprátelila krále a dohnala jej k zavržení dosud výhradně pro-britské politiky. Největší tragédie se ale odehrávaly v Egyptě a Íránu. Obě země zažívaly výrazné proti-britské nálady, které v Íránu vyústily ve znárodnění Anglo-íránské ropné společnosti (*Anglo-Iranian Oil Company, AIOC*), jež byla dlouhodobě zásadní pro britskou ekonomiku, a v Egyptě v Suezskou krizi.

4.3 Historie Egypta

Na přelomu 18. a 19. století obsadil Egypt svou armádou francouzský vůdce Napoleon Bonaparte a umožnil tak západnímu vlivu proniknout do další, mimoevropské oblasti. Důležitost Egypta si velmi záhy uvědomila i Velká Británie a země se pro ni stala klíčovým bodem na cestě do Indie, své korunní kolonie. Během následujících stalet zde obě mocnosti bojovaly o své zájmy a jejich koloniální konflikty byly vyřešeny až v roce 1904 tzv. Srdečnou dohodou, díky které definitivně získala vliv v Egyptě Velká Británie.²¹ V 2. polovině 19. století se uskutečnila stavba Suezského kanálu.²² Zisky z jejího provozu ale nedokázaly pokrýt špatné hospodaření a rozhazovačnost egyptského chedíva, a proto se země velice rychle blížila finančnímu bankrotu. Tato situace měla za následek stoupající vliv evropských mocností; v roce 1882 byla potlačena egyptská vzpoura a tím začala faktická okupace země, jež probíhala v rámci Britského impéria. V reakci na stále hlasitější egyptské protesty proti absolutní britské nadvládě byl v roce 1914 vytvořen britský protektorát Egypt a v roce 1922 vyhlásila Velká Británie nezávislost Egypta. V následujícím období mezi sebou v Egyptě soupeřili o moc tři hlavní aktéři – strana Wafd, nacionalistická a proti-britská strana, král Fuad, kterého do čela země dosadili sami Britové, a Velká Británie. Král Fuad i

²⁰ Na podobném principu měly fungovat vojenské pakty Blízkovýchodního velitelství (*Middle East Command, MEC*) a Blízkovýchodní obranné organizace (*Middle East Defence Organisation, MEDO*). Více viz kapitola Vývoj anglo-amerického vztahu v Egyptě v letech 1947 – 1953 (6.1.2).

²¹ Britannica. Entente Cordiale (dostupné na: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/188822/Entente-Cordiale>, 29. 2. 2012).

²² Podrobněji viz kapitola Suezský průplav (4.4).

strana Wafd se chtěli zbavit závislosti na Britech, ale protože se obě strany příliš koncentrovaly na uzurpování státní moci, nebyly schopny ani ochotny vytvořit žádný společný plán. Ve 20. letech 20. století se navíc objevovaly další skupiny, které se taktéž soustředily na své mocenské zájmy: komunistická strana a Muslimské bratrstvo (History, 2011: 8–9).

Na přelomu 20. a 30. let pokračovala jednání mezi britskou a egyptskou vládou, ale protože se země nedokázaly shodnout na statusu Súdánu²³, jednání byla uzavřena jako neúspěšná. Egyptané se dlouhodobě snažili dosáhnout vlastní kontroly Suezského průplavu, ale Britové měli ve skutečnosti zcela opačný plán. Jak prohlásil ministr námořnictva Velké Británie Sir Ernle Chatfield: „*Nebylo možné předpokládat, že by Egyptané mohli sami bránit kanál. Egypt se při ochraně Suezmu musí vždy spoléhat na spolupráci s britskou námořní silou*“ (Morewood, 2008: 21).²⁴ Velká Británie nakonec podepsala s Egyptem v roce 1936 Anglo-egyptskou smlouvu o přátelství a spojenectví, jež uznávala, že je Suezský průplav nedílnou součástí Egypta, ale nadvláda Britů nad kanálem ve skutečnosti pokračovala (Morewood, 2008: 20–22).

Po 2. světové válce se Britové z oblasti Suezského průplavu postupně stahovali, ale proti-britské nálady byly natolik silné, že v roce 1951 egyptský premiér oznámil zrušení anglo-egyptské smlouvy z roku 1936, jejíž platnost měla oficiálně vypršet až v roce 1956. Na počátku roku 1952 vypukly v Egyptě násilnosti, jež byly zcela jednoznačně směřované proti Britům. Tyto násilné činy se neodehrávaly pouze v oblasti kanálu, který Egyptanům nejvíce připomínal britskou nadvládu, ale i v hlavním městě. V Káhiře došlo k výbuchu hotelu, při kterém zemřelo devět Britů, a tato událost předznamenala egyptskou revoluci. Král Farúk, který byl u moci od roku 1936²⁵, zbavil stávajícího premiéra funkce a během několika následujících měsíců se neúspěšně snažil vytvořit vládu s pomocí čtyř dalších premiérů (Kunz, 1991: 24).

V zemi se již nějakou dobu úspěšně prosazovala skupina vojáků známá pod jménem Svobodní důstojníci – členy byl např. Abdul Gamál Násir a Anwar Sadat, budoucí prezident Egypta. Protože král nedůvěřoval své armádě a pochyboval o její

²³ V roce 1899 byl Súdán prohlášen za kondominium a Velká Británie a Egypt převzaly společnou odpovědnost za jeho správu (Judd, 1999: 123).

²⁴ Autor cituje dle dokumentu Národního archivu Velké Británie, celé znění citace: Chiefs of Staff meeting, 8 June 1936, TNA, CAB 64/32.

²⁵ BBC. Egypt profile. 21. 1. 2012 (dostupné na: <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-13315719>, 6. 3. 2012.)

loajalitě, rozhodl se některé z důstojníků, kteří otevřeně projevovali opačné názory, zatknout. Reakcí na toto jednání byl státní převrat, jenž proběhl 23. 7. 1952, a díky kterému získali Svobodní důstojníci egyptskou armádu zcela pod svou kontrolu. O několik dní později odešel král Farúk do exilu. Egyptané se radovali z nové vlády, protože, jak vyjádřila Jehan Sadat, manželka Anwara Sadata: „*Poprvé od doby, kdy Peršané vtrhli do Egypta v roce 522 př. Kr., bude Egyptu vládnout Egyptan*“ (Jehan Sadat cit. dle Kunz, 1991: 24). Noví vůdci Egypta anulovali ústavu z roku 1923 a 19. 6. 1953 se stal Egypt republikou v čele s premiérem, a pozdějším prezidentem, Muhamedem Naguíbem, jedním z členů skupiny Svobodných důstojníků (History, 2011: 9 a Sorby, 2003: 39).

4.4 Suezský průplav

Díky své strategické poloze je Suezský průplav důležitým bodem pro mezinárodní lodní dopravu. Lodím umožňuje cestovat ze Středozemního do Rudého moře bez nutnosti obeplouvat Afriku. Již na počátku 19. století se objevovaly myšlenky na vytvoření průplavu, který by výrazně usnadnil cesty do vzdálených kolonií, ale povolení k vytvoření společnosti, jež měla postavit Suezský kanál, získal Francouz Ferdinand de Lesseps od egyptského chedíva až v roce 1859. Kanál, který byl díky francouzské finanční podpoře otevřen již v roce 1869, v té době vlastnila a kontrolovala obchodní společnost se sídlem v Egyptě a spadající pod egyptské zákony. Kanál ale nebyl nikdy opevněný a podle Mezinárodní konvence z roku 1888 měl sloužit všem národům (Wilson, 1939: 380–386).

Politici Velké Británie se zpočátku stavěli k celému projektu odmítavě, a když tehdejší britský premiér Benjamin Disraeli v roce 1875 odkoupil od egyptského chedíva rozhodující podíl akcií Společnosti Suezského kanálu, označil britský liberální politik William Gladstone předpokládaný výsledek tohoto činu za „*[...] novou vojenskou zodpovědnost, břímě a zlo*“ (Wilson, 1939: 383). Britové ale velmi záhy ocenili výstavbu nového dopravního kanálu, protože díky němu mohli výrazně zkrátit cesty do svých tehdejších oblastí zájmu – Indie, Dálného východu či Austrálie. Postupně se britské lodě staly nejvýznamnějšími uživateli průplavu a dlouhodobým cílem Británie se stala kontrola a zabezpečení tohoto dopravního uzlu. V roce 1882 začala dlouhotrvající britská okupace Egypta, jejímž cílem bylo mimo jiné zajištění dostupnosti Suezského

průplavu pro britské lodě, a od roku 1914 byl Suezský průplav pod anglo-francouzskou vojenskou kontrolou. Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, v období mezi světovými válkami byly požadavky Egypta na vlastní kontrolu Suezů stále hlasitější, a proto byla v roce 1936 uzavřena Anglo-egyptská smlouva o přátelství a spolenectví, jež měla v budoucnosti zaručit Egyptu vlastní správu průplavu. V roce 1945 byl Suezský průplav největší zahraniční vojenskou základnou Velké Británie a s počátkem studené války jeho význam stále vzrůstal. Nacionalistické tendence Egypta se ale začaly projevovat stále více, především po svržení vlády v roce 1952 a po nastolení nového režimu (Morewood, 2008: 13–28). Svobodní důstojníci, kteří se dostali k moci, prohlašovali, že „*Britové musí opustit naši zemi bez ohledu na to, zda bude dosaženo nějaké dohody. Naše trpělivost má své meze*“ (Morewood, 2008: 28).²⁶ Předání správy Suezského průplavu egyptským vůdcům se nakonec nebránila ani Velká Británie, pro kterou se stala správa základny, jež byla umístěna právě v Suezském zálivu, neudržitelnou ekonomickou zátěží.²⁷ V roce 1953 byla podepsána Smlouva o základně, která vycházela vstříc egyptským zájmům, a o rok později byla uzavřena konečná smlouva, jež stanovila odchod britských vojenských posádek do následujících dvaceti měsíců (Morewood, 2008: 33). Tohoto momentu poté v polovině roku 1956 využil Abdul Gamál Násir a průplav znárodnil.

²⁶ Autor cituje dle dokumentu Výzkumného oddělení ministerstva zahraničních věcí Velké Británie, celé znění citace: Quoted in Foreign Office Research Department, Egyptian Demands for Evacuation, December 1953, TNA, FO 371/10874.

²⁷ Za poválečně konzervativní vlády Winstona Churchilla musela Velká Británie vynaložit okolo 50 milionů liber ročně na udržení britských vojenských sil v Suezském kanálu (Morewood, 2008: 30).

5 PRŮBĚH SUEZSKÉ KRIZE

5.1 Násirův Egypt – od převratu ke znárodnění

Násirův politický styl i názory na budoucnost Egypta byly zcela jiné, než doposud Velká Británie od egyptských vůdců očekávala. V době svého dospívání si Násir velmi silně uvědomoval britskou nadvládu nad svou zemí a celá jeho vláda byla poznamenána nenávisť k západním kolonialistům. V mládí se účastnil mnoha proti-britských demonstrací, ale i přesto se mu podařilo získat přístup ke kvalitnímu vzdělání ve vojenském učilišti, které nakonec v roce 1938 opustil s hodností poručíka. Kariéra v armádě by mu do budoucnosti zaručila dobré postavení a dostatek příjmů, ale Násir velmi brzo zjistil, že stejně jako král Farúk je i armáda jen poslušným podřízeným Britů. Proto se nakonec rozhodl založit svoji vlastní, nacionalisticky orientovanou, skupinu, jež operovala přímo uvnitř armády. Během první arabsko-izraelské války si Násir vybudoval dobrou vojenskou pověst a byl povýšen do funkce instruktora Akademie Generálního štábu v Káhiře. Tímto krokem se definitivně probjoval do centra politického dění (Wanner, 2006: 25).

Dlouho plánovaný státní převrat se uskutečnil v červenci roku 1952, když jednotky pod vedením Svobodných důstojníků začaly obsazovat Káhiru. Celou akci řídil sám osobně Násir, ale veřejným mluvčím převratu se stal generál Naguíb, který měl mladým Svobodným důstojníkům dodat na vážnosti. Násir se velmi brzy ocitl v roli nejdůležitějšího muže, jenž stál v pozadí všech politických rozhodnutí (Wanner, 2006: 26–42).

V reakci na hospodářské problémy, které země v 1. polovině 50. let zažívala, se rozhodl Násir navázat spolupráci se Sovětským svazem. SSSR se nejprve v problémech na Blízkém východě příliš neangažoval. Jak tvrdí Kissinger (1999: 544), Stalinovi připadaly rozvojové země příliš vzdálené a nestabilní, a jejich vůdcové neovladatelní. Po skončení 2. světové války nebyl navíc SSSR natolik silný, aby si mohl dovolit zasahovat do tak nejistých zahraničně-politických otázek. Postoj sovětského vedení se ale postupně měnil a po převratu v Egyptě v roce 1952 nakonec Stalin podpořil egyptské jednání a egyptská práva na nezávislost (Wanner, 2006: 33). Násir velmi brzy pochopil, že má ideální příležitost na rozehrání hry, ve které budou o jeho přízeň soupeřit obě supervelmoci.

V roce 1954 se podařilo Násirovi odsunout Naguiba z hlavního politického dění a díky široké podpoře, kterou získával po celém Egyptě, se snadno dostal do vedení země. Násir se snažil vybudovat zemi, jež by byla zcela oproštěna od britských vlivů, ale na takové záměry potřeboval dostatek vlastních financí. Proto se rozhodl pro stavbu asuánské přehrady na Nilu, jež měla zemi zajistit z hlediska dodávek vody a elektřiny.²⁸ Kvůli izraelské přítomnosti se snažil Násir svou zemi zabezpečit také z vojenské stránky, ale k tomuto záměru potřeboval nové, moderní zbraně, jež mohl získat pouze od západních zemí či SSSR. První volba padla na USA, ale protože silné židovské lobby ve Washingtonu proti takové transakci protestovalo, obrátil se Násir na Sovětský svaz. Ten rychle zareagoval a již v roce 1955 byla uzavřena smlouva o dodávkách zbraní do Egypta přes prostředníka ČSSR (Brož, 2005: 116–123).²⁹ Sovětský svaz tedy začal podporovat Egypt nejen rétoricky, jako to dělal doposud, ale i fakticky. Dodávka východních zbraní do této oblasti byla bezprecedentním a provokativním jednáním, jehož cílem mohlo být nejen získání podpory neutrálního státu pro svou politiku, ale i vytvoření prostoru pro poměření sil dvou supervelmocí.

Západní svět na transakci, jež proběhla mezi SSSR a Egyptem, zareagoval snahou o navázání bližších vztahů s Násirem. Nejprve se západní země začaly angažovat ve vztahu mezi Egyptem a Izraelem, protože předpokládaly, že úspěšné vyřešení tohoto problému jim získá Násirovu podporu. Druhým krokem měla být finanční podpora výstavby Asuánské přehrady (Brož, 2005: 123). Násir totiž věděl, že přehrada, jež měla zásadním způsobem posílit egyptskou ekonomiku, byla velice finančně náročná, a proto bylo nezbytně nutné zajistit vnější asistenci. Již v roce 1953 se do jednání zapojila Světová banka (dnes World Bank Group), a v roce 1955 byly ve Washingtonu vytvořeny první plány na výstavbu přehrady.³⁰ Ale protože Násir i nadále kupoval zbraně od Sovětů a zdálo se, že se sovětskou angažovaností počítá i do budoucna,

²⁸ Asuánská přehrada měla být zásobárnou pro 23 milionů m³ vody na ploše okolo 1200 km² (Kingseed, 1995: 33–34).

²⁹ Egypt získal od Sovětského svazu zbraně v celkové hodnotě 250 milionů dolarů (Golan, 2005: 207).

³⁰ Zajímavá byla v tomto procesu role Anthonyho Edena. I přes jeho dlouhodobě negativní vztah k Násirovi a k jeho politice začal Eden velmi aktivně stavbu přehrady podporovat. Ale protože finanční situace království nebyla příliš dobrá, chtěl Eden většinu nákladů nutných na výstavbu objektu přesunout na Američany. To se mu nakonec povedlo – Velká Británie měla zaplatit pouhých 14 milionů dolarů, zatímco Světová banka 200 milionů dolarů a USA 54 milionů dolarů (Brož, 2005: 124, Kingseed, 1995: 34). Tímto krokem si chtěl Eden zajistit podporu pro Brity v Egyptě, ale zároveň nemohl dopustit, aby kvůli tomuto záměru Británie finančně vykrvácela.

rozhodly se nakonec Spojené státy 19. 7. 1956 svoji nabídku na financování přehrady odvolat³¹ (Kingseed, 1995: 34–35).

Avšak jak píše Kissinger (1999: 551), způsob, jakým Spojené státy odmítly financování přehrady, přímo vyzýval k negativní egyptské reakci.³² Francouzský velvyslanec ve Washingtonu Maurice Couve de Murville dokázal předpovědět, co bude následovat: „*Udělej něco se Suezem. Je to jediný způsob, jakým se mohou západních států dotknout*“ (Kyle cit. dle Kissinger, 1999: 551).

Reakce Násira na sebe opravdu nenechala dlouho čekat. O týden později, 26. 7. 1956, přesně čtyři roky od sesazení krále Farúka, pronesl Násir na náměstí Republiky v Alexandrii před více než 200 tisíci lidmi čtyřhodinový projev. V jeho průběhu čtrnáctkrát zmínil jméno francouzského stavitele Suezského průplavu Ferdinanda de Lessepse, což měl být smluvený signál pro Násirovi podřízené, kteří měli v daný moment převzít budovu správy průplavu a obsadit kanál (Brož, 2005: 127–128).

5.2 Cesta k Sèvreskému protokolu

Pro úplné pochopení Suezské krize je důležité na tomto místě zmínit roli Francie a Izraele na Blízkém východě. Situace v bývalém francouzském mandátním území Alžírsku se stále horšila a Francie věřila, že povstalecké jednotky jsou ve svém boji nejen morálně, ale i vojensky podporovány Násirem. Francouzského rozhořčení se snažil využít Izrael, který přesvědčoval Francii o nutnosti zasáhnout proti společnému egyptskému nepříteli. Izrael dal najevo svoji ochotu postavit se Násirovi, ale pouze za předpokladu, že bude mít také přístup k moderním zbraním. Izraelci nakonec nabídli Francii i své zpravodajské informace a spolupráci při operacích a výsledkem několika jednání byl přesun vojenského zařízení z Francie do Izraele a navázání pevných diplomatických vztahů (Wanner, 2006: 209, 247–248).

Znárodnění kanálu bylo pro britskou i francouzskou vládu událost nejvyšší priority. Přestože Násirův krok nebyl ve skutečnosti nelegální, nechal se premiér

³¹ K takovému rozhodnutí Spojeným státem napomohlo i zjištění, že Násir navázal oficiální diplomatické styky s Čínskou lidovou republikou (Kingseed, 1995: 36).

³² Jak píše Kingseed (1995: 39), Eisenhower nepochyboval o svém rozhodnutí nepodporovat nadále stavbu přehrady, ale nebyl si jist, zda Dulles postupoval dostatečně diplomaticky; ministr oznámil novinku o zrušení financování nejprve v amerických novinách a egyptský velvyslanec v USA se tuto zprávu dozvěděl až poté.

Anthony Eden slyšet: „*Je mi jedno, zda je to legální, nebo ne. Nic podobného si nesmí dovolit a nesmí se mu to hlavně strpět. Chci, abychom průplav znovu obsadili a opět se ujali jeho správy*“ (Wanner, 2006: 258). Francouzský premiér Guy Mollet zareagoval ještě rázněji než Eden. Nechal se slyšet, že se Francie definitivně rozhodla k tvrdému protiúderu, a označil Násira za učenlivého diktátora, jenž porušuje mezinárodní dohody (Wanner, 2006: 258–260). První reakce obou zemí byla tedy velmi emotivní, a to především z toho důvodu, že znárodnění průplavu pro ně nepředstavovalo pouze ekonomický problém, ale také ponížení, jež souviselo s neochotou rozloučit se nadobro s vlastní koloniální minulostí.

Spojené státy americké zachovávaly klid. Prezident Eisenhower se nechal slyšet, že „*není důvod k panice*“ (Wanner, 2006: 260). Příčinou tohoto chování mohl být nejen prezidentům tradiční klid a přirozená rozvaha, ale i odlišný postoj Američanů k regionu Blízkého východu a k Suezskému průplavu.³³ Spojené státy ale na Blízkém východě již delší dobu operovaly a snažily se o získání vlivné pozice (např. vytvářením bezpečnostních organizací), proto je logické, že ani ony nemohly Násirův krok přehlížet. Co víc, jejich dlouhodobý spojenec se ocitl v nezáviděníhodné situaci a prezident Eisenhower byl proto ochoten poskytnout Británii své cenné rady. Bylo ale na Britech, zda budou jeho výzvy k mírovému řešení situace akceptovat.

Zatímco Spojené státy tedy upřednostňovaly diplomatická jednání, konference a debaty mezi západními zeměmi a Egyptem, Velká Británie a Francie již od znárodnění průplavu plánovaly vojenskou akci, jež by navrátila Suez pod evropskou správu. Od počátku srpna vojenské velení obou zemí pracovalo na společném britsko-francouzském postupu, ale toto plánování komplikoval politický záměr, jenž předpokládal nejen obsazení Suez, ale i svržení Násira. Plán nakonec získal konkrétní obrysy a byl pojmenován *Mušketýr*³⁴ (Jackson, 1997: 22). Pro vojenský zákrok ale potřebovaly země záminku, jež by útok ospravedlnila v očích veřejnosti a mezinárodní komunity. Protože Francie udržovala již delší dobu dobré styky s Izraelem, kontaktovala Velkou Británii s návrhem plánu, jenž počítal s rolí Izraele. Ten měl vytvořit umělou záminku pro zásah

³³ Jak píše Kingseed (1995: 49), Suezský kanál nebyl zásadní pro americké zájmy; využívalo jej pouze malé procento americké dopravy a americký podíl ve Společnosti Suezského průplavu byl zanedbatelný. Více viz kapitola *Vztah USA a Velké Británie na Blízkém východě* (6.1).

³⁴ Plán *Mušketýr* se původně nazýval plán *Hamilcar*. Po jeho schválení dostaly jednotky za úkol napsat počáteční písmeno plánu na svá vozidla kvůli identifikaci. Protože ale Francouzi nevyslovují H a název plánu pro ně tedy byl odlišný než pro Brity, byla operace přejmenována na jednoznačně znějící *Mušketýr* (Jackson, 1997: 24).

evropských zemí – jeho úkolem měl být útok na Sinajském poloostrově, jenž bude dále pokračovat směrem k Suezskému průplavu, který budou chtít evropské země ochránit před agresí. V Sèvres, blízko Paříže, byl 24. 10. 1956 po třech dnech jednání podepsán tajný protokol, ve kterém se Velká Británie, Francie a Izrael zavazovaly ke společnému postupu na Blízkém východě (Shlaim, 1997: 509–510). Strany se shodly na několika bodech: 1. operaci na Sinajském poloostrově bude mít na starost Izrael, ale aktivity v Suezském průplavu bude řídit Británie a Francie, 2. Izrael musí provést zákrok, jenž bude vypadat jako válečný akt, aby mohly evropské země zasáhnout na obranu kanálu, 3. vzdušné síly Francie a Británie zaútočí do 36 hodin poté, co Izrael zahájí invazi, 4. aby nebylo poškozeno jméno Izraele, nevydají Francie a Británie ultimátum (*ultimatum*), ale pouze výzvu (*appeal*), 5. Francie bude tajně zajišťovat ochranu izraelských měst už během prvních dnů operace (Shlaim, 1997: 519–520).³⁵ Protokol se stal tajnou součástí celé operace Mušketýr, respektive Mušketýr Revise.³⁶

Problémy na egyptsko-izraelských hranicích se v 50. letech stále stupňovaly. Přestože se západní země dlouhodobě snažily o zprostředkování dohody mezi Egyptem a Izraelem, agresivní útoky se v oblasti objevovaly stále častěji. Tři dny po podepsání protokolu ze Sèvres vstoupil Egypt do strategické aliance se Sýrií a Jordánskem, což byl akt zcela očividně namířený proti Izraeli. Násir se snažil dostát své roli panarabského a proti-židovského vůdce, a kvůli tomuto cíli neváhal nařídít 28. 10. egyptské útoky v pásmu Gazy. Útoky připravily půdu pro izraelskou invazi na Sinaj, jež měla být prvním krokem v britsko-francouzsko-izraelském plánu (Oren, 1989: 364).

5.3 Operace Kadeš a Mušketýr

29. 10. 1956 začala smluvená operace Kadeš – útok Izraele na Sinajský poloostrov. Příslušníci izraelského výsadkového praporu byli shozeni do oblastí průsmyku Mitla a postupně začali obsazovat nejbližší osady. Cílem Izraele (a Británie a Francie) bylo proniknout co nejdříve k Suezskému průplavu, tj. ještě předtím, než se

³⁵ Anthony Eden až do své smrti tvrdil, že jeho vláda s Izraelem nikdy nespolupracovala, popř. že ani nevěděla o plánu Izraele zaútočit na Egypt. Jeho slova nemohla být dlouhou dobu dementována, protože oficiální dokument ze Sèvres byl v Británii na Edenův příkaz zničen, francouzská kopie se ztratila a izraelská verze byla zamčena v archivech. Až v roce 1996 získala televize BBC kopii tohoto dokumentu a bylo tedy veřejně odhaleno zázemí britsko-francouzsko-izraelské aliance (Shlaim, 1997: 509).

³⁶ Plán Mušketýr byl několikrát pozměněn a výsledkem byl nový plán Mušketýr Revise. Součástí tohoto plánu bylo např. vyložení britsko-francouzských jednotek v egyptském městě Port Said místo v původně plánované Alexandrii (Jackson, 1997: 31).

sejde Rada bezpečnosti a začne tento invazivní zásah řešit. V momentě, kdy by byly jednotky na místě, měli Britové a Francouzi získat záminku k zásahu společných britsko-francouzských jednotek, jejichž úkolem by bylo tento mezinárodní kanál ochránit před agresory. Již 30. 10. byly diplomatickým zástupcům Izraele a Egypta předány výzvy, aby ihned ukončili své aktivity, stáhli svá vojska do vzdálenosti patnácti kilometrů od průplavu a souhlasili s obsazením Suez, Port Saidu a Ismá'ílije.³⁷ Přestože evropští spojenci nazývali svoji nótu eufemisticky výzvou (*appeal*), ve skutečnosti byla velmi odvážným ultimátem. V daný moment byly totiž izraelské jednotky ve vzdálenosti více jak sto kilometrů od průplavu, zatímco egyptská vojska na východ od průplavu operovala na vlastním území.³⁸ Ve skutečnosti Británie ani Francie neočekávaly, že Egypt takovou výzvu přijme, a vzdá se tak Sinaje i Suez, a proto byly obě země připraveny na okamžitý vojenský zásah, jenž bude následovat ihned po odmítnutí ultimáta (Brož, 2005: 135–142).

Rada bezpečnosti OSN se na popud Spojených států sešla již 30. října. Byla navržena rezoluce, jež vyzývala ke stažení izraelských vojsk z území Egypta a k následné neintervenci jakéhokoliv člena OSN. Sedm členů Rady bezpečnosti tento návrh podpořilo, ale Velká Británie a Francie jej vetovaly.³⁹ Jejich veto se o dva dny později opakovalo a Spojené státy se tedy rozhodly přednést problém před Valné shromáždění, ve kterém nebylo možné právo veta uplatnit (Wanner, 2006: 404–408).

Egypt dle předpokladu ultimátum odmítl a následující den, 31. 10., začaly vzdušné útoky britských a francouzských letounů, jež měly za cíl zcela zlikvidovat egyptské vzdušné síly. Poté, co se tento záměr podařilo naplnit, se začala Francie a Británie soustředit na druhou fázi operace, což byly útoky na strategické cíle. Kvůli zmatečnému postupu při provádění druhé fáze se nepodařilo západním spojencům zabránit tomu, aby Egypt potopil v Suez loď a zamezil tak jakémukoliv přístupu.⁴⁰ V třetí fázi plánu měla proběhnout psychologická válka (např. shazování letáků

³⁷ Port Said i Ismá'ílija jsou města v severovýchodním Egyptě, strategicky umístěna blízko Suezského kanálu.

³⁸ John Foster Dulles označil výzvu Francie a Británie za „nejbrutálnější ultimátum v moderních dějinách“ (Brož, 2005: 141).

³⁹ Zajímavé bylo, že se v tento moment ocitly Spojené státy a Sovětský svaz na jedné straně. Proti USA stál jejich dlouhodobý spojenec Velká Británie, a Sověti, zarytí nepřátelé, hájili stejnou politiku jako Spojené státy.

⁴⁰ Nastala tedy paradoxní situace, kdy průplav, jež Británie a Francie chtěly dle svých vlastních slov chránit před útoky a zpřístupnit jej všem lodím, byl pro jakoukoliv dopravu zcela zneprístupněn.

vyzývajících k protestu proti Násirovi), ale od tohoto záměru spojenci nakonec ustoupili (Wanner, 2006: 410).

Na půdě Valného shromáždění došlo v noci 2. 11. k hlasování a většina 65 hlasů se vyslovila pro ukončení bojů. Velkou Británii a Francii v jejich aktivitě podporovaly pouze Izrael, Austrálie a Nový Zéland, a šest států se zdrželo hlasování (Wanner, 2006: 410). 3. 11. schválilo Valné shromáždění dvě důležité rezoluce. První vyzývala k předložení plánu na vytvoření mírových jednotek OSN⁴¹ a druhá rezoluce ostře reagovala na nezájem všech bojujících stran o ukončení bojů (Brož, 2005: 154).

5. 11. zahájily britské a francouzské jednotky útok na město Port Said a současně byly v ten samý den obě země varovány americkým prezidentem Einshowerem, že v případě pokračování útoků jim USA zablokují přístup k finančním půjčkám od Mezinárodního měnového fondu (*International Monetary Fund, IMF*). Do situace se také vložil Sovětský svaz s varováním, že k poražení obou agresorů je ochotný použít vlastní síly a nastolit tak na Blízkém východě mír⁴² (Brož, 2005: 157).

6. 11. byla operace Mušketýr, i přes francouzské protesty, zastavena. Británie nedokázala zvládnout politický a ekonomický tlak, jež na ně mezinárodní komunita, v čele se Spojenými státy, vyvíjela. Jak ale píše Jackson (1997: 122), z vojenského hlediska byla operace provedena výborně. Francouzské a britské velení spolu spolupracovalo a i přes časté změny plánu, pozdní start a nesoulad politických a vojenských cílů proběhla vojenská operace opravdu úspěšně. Problémem byla tedy politická stránka věci, kvůli které je dnes suezská operace vnímána jako fiasko.

5.4 Výsledky Suezské krize

Poté, co byly boje zastaveny, a po několika dnech složitých debat, jež komplikoval především Egypt, byli 14. 11. 1956 dovezeni do Ismá'íliji první vojáci budoucího kontingentu UNEF. O devět dní později se britské a francouzské jednotky začaly z oblasti postupně stahovat. Debaty, jež se vedly v tuto dobu na půdě OSN,

⁴¹ Plán na vytvoření těchto prvních mírových jednotek OSN, United Nations Emergency Force (UNEF), jež měly asistovat při obnově Suezského průplavu a střežit dohodnutou linii příměří mezi oběma zeměmi, představil tehdejší kanadský ministr zahraničních věcí a pozdější premiér Lester Pearson. Za svoje angažmá získal v roce 1957 Nobelovu cenu míru (Sim, 2012).

⁴² Tzv. Bulganinovo ultimátum nebylo ve skutečnosti myšleno vážně; Sovětský svaz chtěl jen vyvinout psychologický a politický nátlak na západní země (Wanner, 2006: 445).

ukázaly, že britsko-americké vztahy dostaly vážný zásah, a že se USA zdráhají poskytnout svému tradičnímu spojenci jakoukoliv podporu (Wanner, 2006: 467–478).

Británie a Francie definitivně kapitulovaly až v polovině prosince roku 1956. Britský premiér Anthony Eden záhy rezignoval na svou funkci a nahradil jej Harold Macmillan, Edenův ministr financí, jež začal ihned napravovat poškozené britsko-americké vztahy (Wanner, 2006: 483 a Kunz, 1991: 188).

Vítězně, tedy zcela v protikladu s evropskými spojenci, vyšly ze Suezské krize Spojené státy. Ziskaly novou roli na Blízkém východě, kterou v roce 1957 potvrdil americký prezident tzv. Eisenhowerovou doktrínou. Ta představila naprosto jasný zájem USA o unilaterální postup při obraně Blízkého východu (Lucas, 1991: 324).

Velká Británie i Francie byly v očích nejen muslimského světa, ale i západní komunity, zdiskreditovány. Francie si z krize odnesla zásadní poučení: Spojeným státům se nedá věřit. Tímto heslem se řídila i vláda Charlese de Gaulla, a proto se rozhodla pro zajištění vlastní jaderné síly, nezávislé na USA. Dalším důsledkem francouzského přístupu bylo její dočasné vystoupení ze struktur NATO v roce 1966. Francouzi, zklamaní z role Velké Británie během Suezské krize, přestali Britům věřit, protože předpokládali, že si od této chvíle za svého spojence vždy vyberou USA. Toto také mohl být důvod pro pozdější francouzské veto vstupu Británie do Evropských společenství (Kunz, 1991: 188). Jak píše Wanner (2006: 486), Britové litovali spojenectví s Izraelem a Francouzi litovali spojenectví s Brity, kteří i přes jejich protesty nakonec pod tlakem USA kapitulovali.

Izrael i po skončení vojenské akce odmítal odchod ze Sinajského poloostrova a požadoval záruky, že se egyptské útoky nebudou opakovat. Až 1. března roku 1957 schválila izraelská ministryně zahraničí Golda Meirová definitivní stažení izraelských jednotek (Kunz, 1991: 164–176). Izrael poté díky otevření Tiranské úžiny začal komunikovat s okolním světem a získávat cenné obchodní a politické kontakty s mnoha západními zeměmi (Brož, 2005: 176).

Také Násir vyšel ze Suezské krize jako vítěz. Záhy po skončení krize předložil OSN svůj návrh na budoucnost Suezského průplavu a v roce 1958 uznala Společnost Suezského průplavu definitivně egyptské vlastnictví kanálu (Jackson, 1997: 119).

Pokoření Británie a Francie, spolu se ziskem průplavu, Násirovi zajišťovalo pozici vůdce arabského světa. Egypt se po Suezské krizi přiklonil k SSSR, což mu vyneslo finanční pomoc na výstavbu Asuánské přehrady a také přísun dalších zbraní z východu (Wanner, 2006: 486 a Brož, 2005: 181). Izraelsko-egyptská hranice zůstala díky jednotkám OSN po nějakou dobu klidná a obě dvě strany se snažily udržet nastavený pořádek (Brož, 2005: 178).

Díky pozornosti, již se Suezské krizi na mezinárodním poli dostalo, unikl Sovětský svaz jakékoliv výrazné reakci na maďarské povstání, jež probíhalo souběžně se Suezskou krizí. Svaz také dokázal profitovat z oslabeného britsko-amerického vztahu, protože se mu podařilo stát se novým důležitým hráčem na Blízkém východě (Kissinger, 1999: 571).

Budeme-li se zabývat Suezskou krizí z vojenského hlediska, je nutné zmínit celkové ztráty obou stran. Velká Británie měla 22 mrtvých a 97 raněných vojáků, Francouzi 10 mrtvých a 33 raněných vojáků. Bylo sestřeleno 10 letadel a následkem nehody se ztratily 3 letouny. Egyptské ztráty lze jen těžko odhadnout, protože mnozí vojáci nebojovali v uniformách. Předpokládá se, že bylo zabito zhruba 3 tisíce Egyptů (Jackson, 1997: 125).

V následujících kapitolách budou podrobněji zkoumány bezprostřední dopady Suezské krize na Velkou Británii, Spojené státy a na jejich vztah. Je ale nezbytné nejprve prozkoumat jednání obou zemí v době konfliktu, čemuž musí nutně předcházet zmínka o jejich „special relationship“ a jeho vývoji v 1. polovině 20. století, a to především na Blízkém východě.

6 VZTAH SPOJENÝCH STÁTŮ AMERICKÝCH A VELKÉ BRITÁNIE

V roce 1985 se vyjádřila britská premiérka Margaret Thatcher o vzájemném vztahu Velké Británie a Spojených států amerických následovně: „*Existuje spojení rozumu a účelu mezi našimi národy, jež je pozoruhodné, a náš vztah je proto také mimořádný. Je speciální. Prostě je a hotovo*“ (Daily Telegraph cit. dle Reynolds, 1988 – 1989: 89).⁴³ Premiérka navázala na tradici tzv. special relationship, jež proklamoval Winston Churchill již po skončení 2. světové války; Churchill si termín přivlastnil a snažil se jej prezentovat jako nový náhled na vzájemný vztah, ale základy spolupráce obou zemí byly položeny již dlouhou dobu předtím. Kvůli tématu této práce se budu podrobněji věnovat vztahu mezi USA a Británií pouze v době od počátku 20. století, ale je jisté, že podstata budoucího zvláštního vztahu byla vytvořena již v 17. století, s příchodem prvních britských osadníků do Severní Ameriky.

Na počátku 20. století se Velká Británie definitivně rozhodla spojit svůj osud se Spojenými státy, a to nejen proto, že si Britové uvědomovali společné kulturní znaky a hodnoty, ale i z nutnosti, protože se objevila nová hrozba sílícího Německa, na kterou by evropské státy samy nemusely stačit. V období 1. světové války vliv USA na mezinárodní politiku rostl, což mělo za následek ještě bližší spolupráci mezi oběma zeměmi (Reynolds, 1988 – 1989: 95). Lord Robert Cecil, člen britského Kabinetu, v roce 1917 poznamenal: „*Spojené státy vstupují do zcela nové kapitoly své historie. Poprvé se účastní mezinárodních evropských záležitostí; brzy si začnou uvědomovat, jakou silou disponují*“ (Cecil cit. dle Reynolds, 1988 – 1989: 95). Po skončení 1. světové války bylo ale zřejmé, že vztah mezi USA a Británií se změnil. Ekonomické napětí, jež mezi nimi fungovalo již od počátku století, vzrostlo, a to proto, že USA díky válečnému vojenskému průmyslu významně zbohatly, zatímco Velká Británie se potýkala se složitou ekonomickou situací. Změna nastala až po vypuknutí ekonomické krize v roce 1929; obě země spolu znovu začaly blíže spolupracovat a tato spolupráce plynule pokračovala i během 2. světové války (Krčálová, 2009: 38–41).

⁴³ Originální znění citace: „*There is a union of mind and purpose between our peoples which is remarkable and which makes our relationship truly remarkable one. It is special. It just is, and that's that.*“

Během 2. světové války vytvořily země bezprecedentní spojení, podnětené především americkou ekonomickou a vojenskou pomocí Velké Británie. Reynolds (1988 – 1989: 98) zdůrazňuje čtyři hlavní znaky vztahu, jenž se od roku 1940 vyvíjel mezi oběma zeměmi. 1. Spojené státy a Velká Británie společně budovaly tzv. konzultativní vztah. Podstatou tohoto vztahu bylo pořádání pravidelných a neformálních konzultací mezi členy britské a americké administrativy. 2. Byla rozvíjena spolupráce tajných služeb obou zemí, 3. námořnictva obou zemí udržovala a zlepšovala vzájemné vztahy a 4. obě země podporovaly rozvoj atomového spojení. Příkladem posledně zmiňovaného může být fakt, že žádný jiný spojenec USA neměl takový přístup k americké technologii, jako Velká Británie.

Během války se začala naplno projevat ekonomická převaha USA i úpadek Velké Británie. Zatímco v USA se odehrával ekonomický zázrak, ve Velké Británii prohlásil již v roce 1940 Winston Churchill: „*Blíží se moment, kdy již nebudeme schopni zaplatit hotově za dopravu a další dodávky*“ (Kimball cit. dle Dobson, 1995: 83).

Británie si v průběhu poválečných let velmi dobře uvědomovala, že se její pozice změnila. Britské ministerstvo zahraničí se vyjádřilo, že „*libra šterlinků a královské námořnictvo teď přitahuje méně pozornosti než dolar a atomová bomba*“ (Hogan cit. dle Reynolds, 1988 - 1989: 92). Výkonnost britského hospodářství se významně snížila, a proto nedokázala země odolávat ekonomickému tlaku Spojených států. Ty sice poskytly Británii pomoc, ale za takových podmínek, které, jak píše Dobson (1995: 90), „*by žádná jiná země neakceptovala.*“ Vzájemné vztahy na nějakou dobu ochladly, protože Británie měla pocit, že Spojené státy využívají ekonomický argument i v dalších společných jednáních, a také proto, že britská vláda nebyla spokojena s finančními podmínkami, které jí USA diktovaly (Dobson, 1995: 90–91).

Spojené státy si ale velmi záhy uvědomily nutnost spolupráce s Velkou Británií. Objevila se zde nová jednotící hrozba, Sovětský svaz, a Američané tušili, že bez pomoci spolehlivého evropského spojence se jim jen těžko podaří nastolit a poté udržet nový světový pořádek. USA měly tedy eminentní zájem na tom, aby jí byla Evropa, potažmo Velká Británie, co nejvíce nakloněna a zároveň si uvědomovaly hrozbu komunismu, která se mohla oslabených evropských zemí snadno dotknout. Proto byla v roce 1947 vyhlášena Trumanova doktrína, jež měla Evropě pomoci v boji s komunismem, a o něco

později byl schválen Marshallův plán, jehož cílem bylo poskytnout Evropě finanční pomoc. Jak tvrdí Robin Edmonds (cit. dle Reynolds, 1988 – 1989: 107), léta 1945 – 1950 byla léta formování nového poválečného pořádku a na tento proces měl anglo-americký vztah rozhodující vliv. Přesto bylo již během 2. světové války zřejmé, že se tento „special relationship“ formuje na pozadí úpadku jedné země a vzestupu druhé země.

Na počátku 50. let se zcela jednoznačně rýsovala podstata anglo-amerického poválečného vztahu. Británie se distancovala od evropské integrace a za svého partnera si vybrala USA (a samozřejmě i země Commonwealthu). I proto se Británie angažovala v korejské válce; vyslala malý kontingent na pomoc Spojeným státům a tímto gestem naznačila, že i přes problémy, které mohly země v předešlých letech mít, chce stát po boku Spojených států a bojovat s nimi proti komunismu. Oproti tomu Spojené státy si nevážily vzájemného vztahu tak, jako Británie, a jejich podpora a tolerance k ekonomickým a politickým rozhodnutím Britů měla svá omezení, což se ukázalo právě v Suezské krizi. Británie byla slabším partnerem v anglo-americkém vztahu, a proto si USA mohly dovolit vyvíjet na Británii tlak, jehož výsledkem byla sice podpora amerických zájmů, ale často také narušení velmi chatrné britské ekonomiky (Dobson, 1995: 97–100).

V 50. letech se tedy potvrdila skutečnost, že nebude navázáno na takovou míru spolupráce, jaká fungovala mezi zeměmi v období války. Velká Británie nesla tento fakt těžce; nechtěla se smířit s myšlenkou, že bude jen jedním z mnoha spojenců Spojených států. Tento názor propagoval americký prezident Eisenhower, který odmítal ideu zvláštního vztahu mezi oběma zeměmi. Jak prohlašoval, měl v úmyslu „*na veřejnosti jednat s každou zemí jako se suverénním, rovnocenným státem*“ (Kunz, 1991: 24).⁴⁴ Spojené státy rozhodně nechtěly, aby se Británie odtrhla od Evropy a podporovaly její začlenění do evropských společenství⁴⁵, a problematickým tématem mezi oběma zeměmi byl také kolonialismus, ke kterému se Američané dlouhodobě stavěli velmi negativně (Dobson, 1995: 101–102). Nesoulad vzájemných vztahů reprezentuje i fakt,

⁴⁴ Autorka cituje z deníků prezidenta Eisenhowera, celé znění citace: EL. AW. Eisenhower Diaries, box 9, January 6, 1953.

⁴⁵ Spojené státy kritizovaly neochotu Británie zapojit se do Evropského obranného společenství, projektu, jehož cílem bylo vytvoření společných evropských vojenských jednotek (Dawson – Rosecrance, 1966: 36).

že Churchill nenavázal s Trumanem tak dobré vztahy, jaké udržoval s válečným prezidentem Rooseveltem (Krčálová, 2009: 59).⁴⁶

V polovině 50. let se objevily další dva nové problémy, které zásadním způsobem ovlivnily charakter anglo-amerického vztahu. První z nich se vztahoval k situaci v jihovýchodní Asii. Spojené státy se chtěly angažovat v konfliktu, který ve Vietnamu od roku 1946 vedla Francie, protože se obávaly pronikání komunismu do oblasti. S tímto postupem Churchill i Eden nesouhlasili a odmítli i pouze symbolickou britskou podporu americkému vměšování (Dawson – Rosecrance, 1966: 37). Další trhlina ve vzájemných vztazích vznikla v souvislosti se situací na Blízkém východě. Zárodky tohoto problému vznikaly již po skončení 2. světové války, ale naplno se projevíly právě až v polovině 50. let.

6.1 Vztah Spojených států amerických a Velké Británie na Blízkém východě po 2. světové válce

Jak již bylo zmíněno v kapitole Situace na Blízkém východě po skončení 2. světové války (4.2), Velká Británie se po celou 1. polovinu 20. století snažila udržet si svou pozici na Blízkém východě. Jejím hlavním cílem bylo zlepšit vztahy s Egyptem, který fakticky ovládala již od roku 1882, a udržovat vztahy s Irákem a Íránem, které poskytovaly Británii přístup k ropě.⁴⁷ Během 2. světové války se v plné míře projevila nejen klesající moc Británie na Blízkém východě, ale také nově se prosazující vliv Spojených států amerických. Tato skutečnost se poprvé potvrdila v momentě, kdy Británie nebyla schopna zvládat finanční stránku své blízkovýchodní politiky a Spojené státy musely převzít její roli. USA začaly po válce rozvíjet v oblasti obchod, protože si uvědomovaly důležitost, a s tím související bohatství, tohoto regionu. Mezivládní výbor USA dokonce doporučil investovat v oblasti 100 milionů dolarů s cílem „*prosadit politické a strategické zájmy Spojených států na Blízkém východě*“ (Lucas, 1991: 5–6). Tento návrh nakonec nebyl schválen, ale i přesto dokázaly Spojené státy získat ropné

⁴⁶ Problémy ve vztahu mezi Spojenými státy a Británií se projevíly také v souvislosti se Sovětským svazem. Churchill usiloval o spolupráci se Sověty, a to na základě častých jednání, zatímco Spojené státy usilovaly především o změnu sovětského systému a nechtěly rozvíjet žádné společné debaty. Churchill se spoléhal na nového nástupce do prezidentské funkce, válečného přítele Dwighta D. Eisenhowera, se kterým chtěl jednat o možnosti spolupracovat se Sovětským svazem, Eisenhower ale Churchillovy představy nenaplnil (Kissinger, 1999: 527–528).

⁴⁷ Británie měla v té době 37,5 % podíl v Irácké ropné společnosti (*Iraqi Petroleum Company, IPC*) a vlastnila Anglo-iránskou ropnou společnost (*Anglo-Iranian Oil Company, AIOC*) (Lucas, 1991: 6).

koncese v Saudské Arábii, Bahrajnu, Kuvajtu a také v Iráku, a prostřednictvím obchodu a ekonomiky tak potvrdit svůj mocenský nástup na Blízkém východě. Avšak nelze pochybovat, že britský vliv v oblasti i v poválečné době stále rozhodoval; Británie udržovala své zájmy v Egyptě, Iráku a Zajordánsku a pomáhala také Sýrii a Libanonu, dvěma francouzským protektorátům (Onozawa, 2005: 119 a Lucas, 1991: 5–6).

Zásadním momentem pro USA se stala realizace Trumanovy doktríny v roce 1947. Protože Velká Británie procházela ekonomickou krizí, nedokázala nadále poskytovat finance Řecku a Turecku, jež se proto mohly snadno dostat pod vliv Sovětů. V obou zemích tedy převzaly roli Británie Spojené státy a tím navázaly na své poválečné snahy o budování silné pozice na Blízkém východě. Pro Spojené státy se stala oblast východního Středomoří a Blízkého východu zásadní (*vital*) pro americkou obranu (Onozawa, 2005: 121).

Spojenectví USA a Británie na Blízkém východě bylo britskou stranou velmi kvitováno, protože se jí nedařilo obnovovat bilaterální smlouvy se zeměmi Blízkého východu (viz kapitola 4.2) a na unilaterální jednání neměla dostatek prostředků. Přístup obou zemí k regionu byl samozřejmě odlišný, protože je do oblasti zavedly jiné zájmy, a protože se obě země jinak profilyovaly. Velká Británie chtěla zachránit své upadající impérium a Spojené státy, nová supervelmoc, se na Blízký východ dívaly spíše ze studenoválečného pohledu. Ani jedna země nechtěla, aby se zde prosadil komunismus⁴⁸, ale Velká Británie se na Blízký východ dívala navíc z pohledu kolonialisty, který si potřebuje udržet svou pozici kvůli prestiži a ekonomickým zdrojům. Spojené státy se naopak dlouhodobě stavěly proti britské koloniální politice, což dokládají i slova George McGhee (cit. dle Lucas, 1991: 9), amerického vedoucího blízkovýchodního odboru (*Director of Near East Affairs*): *[...] Na politiku Spojených států [vůči Blízkému východu] mají vliv omezení, která jsou přirozenou součástí americké vlády a její politiky neintervence [...].“*

Spolupráce mezi zeměmi fungovala bez větších problémů, komplikace se objevily pouze v oblasti vojenské a obranné. Británie věděla, že v případě další arabsko-izraelské války bude potřebovat americké jednotky, Spojené státy se ale zdráhaly se vojensky angažovat, a to především z toho důvodu, že zapojení amerických jednotek na Blízkém

⁴⁸ Obě země společně napomáhaly v roce 1946 Íránu v boji se sovětskou okupací severu země a se separatistickým hnutím, které zde bylo Sověty podporováno (Lucas, 1991: 7).

východě bylo pro Američany poměrně zásadním politickým tématem (Cohen, 2003: 153). I proto, jak tvrdí Cohen (2003: 154), „[o]d roku 1949 americká armáda neustále odmítala všechny britské prosby na rozmístění svých sil na obranu Blízkého východu a trvala na tom, že toto je pouze britskou zodpovědností.“ Dlouhodobým cílem Velké Británie se tedy stalo zajistit americké vojenské síly pro Blízký východ (Onozawa, 2005: 122).

Neochotu USA zapojit se do obrany regionu se podařilo Velké Británii částečně vyřešit v roce 1951. Británie souhlasila s členstvím Turecka v NATO, pokud USA a Turecko slíbí, že se stanou součástí multilaterálního blízkovýchodního plánování. Na tomto základě začala být formována Blízkovýchodní rada pro společnou obranu (*Middle East Common Defence Board, MECDB*), jež vedly Británie, USA, Francie a Turecko. Tato rada se stala základem pro vytvoření Blízkovýchodního velitelství (*Middle East Command, MEC*) a poté Blízkovýchodní obranné organizace (*Middle East Defence Organisation, MEDO*) (Lucas, 1991: 10). Jak píše Onozawa (2005: 118), Spojené státy začaly na oblast Blízkého východu nahlížet regionální perspektivou, jež jim umožňovala udržovat kontakty s jednotlivými zeměmi a tímto prosazovat svou globální agendu. USA proto nikdy nepovažovaly organizace MEC a MEDO pouze za vojenské organizace, ale spíše za politické pakty (Lucas, 1991: 11).⁴⁹

Spojené státy se záhy začaly angažovat také v arabsko-izraelském konfliktu. Jak již bylo řečeno v první části této práce, Velká Británie se vzdala svého mandátu nad Palestinou v roce 1947 a Spojené státy převzaly její roli. Výsledkem americké angažovanosti byla tzv. Trojstranná dohoda (*Tripartite Declaration*), smlouva z března roku 1950, v níž Velká Británie, Spojené státy a Francie⁵⁰ deklarovaly svůj zájem o zachování míru v celém regionu. Nejdůležitější část dohody se týkala regulace dodávek zbraní od převážně západních zbraní; blízkovýchodní země měly mít pouze tolik zbraní, kolik bylo potřeba k jejich vlastní obraně, a to proto, aby se předešlo dalšímu konfliktu na Blízkém východě. V separátní části dokumentu se všechny tři země zavázaly, že

⁴⁹ Podrobněji viz kapitola Vývoj anglo-amerického vztahu v Egyptě v letech 1947 – 1953 (6.1.2).

⁵⁰ Touto smlouvou byla Francie postavena na úroveň Británie a USA, tedy alespoň na první pohled. Spojené státy ji zapojily, protože chtěly, aby Francie omezila své dodávky zbraní do Sýrie. Také Francie měla ve skutečnosti jiný důvod, proč se k paktu připojila. Jejím cílem bylo probjovat se na trh se zbraněmi a konkurovat tak Británii. Proto si i vykládala omezení stanovená v deklaraci poněkud volně, např. nechtěla Britům ani Američanům prozradit objem dodávek svých zbraní právě do Sýrie (Levey, 2008: 89).

přistoupí k okamžité akci, dojde-li k narušení hranic či porušení příměří mezi zeměmi (Kingseed, 1995: 28).⁵¹

I v souvislosti s arabsko-izraelským konfliktem lze pozorovat postupný vzrůstající vliv USA v oblasti. A jak již bylo zmíněno (viz kapitola 4.2), byly to nakonec Spojené státy, které na půdě OSN prosadily rozdělení Palestiny a vznik nového státu Izrael. Británie byla ale velice nespokojena s jednáním USA, potažmo prezidenta Trumana, jehož politika byla poměrně nekonzistentní a jenž nakonec prosadil vznik nového státu Izrael částečně z toho důvodu, aby si zajistil židovské hlasy v následujících prezidentských volbách (Dobson, 1995: 114). Jak píše Kunz (1991: 19), Británie se stavěla nejen proti rozdělení Palestiny, ale když už bylo provedeno, postavila se na arabskou stranu. Británie byla ale Araby brána jako jedna ze západních zemí, navíc ještě s výraznou koloniální minulostí, a tyto předpoklady způsobily, že si arabské země odcizili jednoho z největších odpůrců nového židovského státu.

Na počátku 50. let byly tedy Spojené státy již naplno vtaženy do blízkovýchodní problematiky, a to prostřednictvím multilaterálních paktů – Trojstranné dohody, MEC a MEDO, a arabsko-izraelského problému. Británie i USA spolupracovaly a Británie z tohoto partnerství velmi těžila. Spojené státy na sebe vzaly část jejího ekonomického břímě a v té době se navíc zdálo, že americká blízkovýchodní politika bude v souladu s politikou Británie. Brzy se ale ukázalo, že s tím, jak síla a vliv USA v regionu rostla, získával na relevantnosti předpoklad, že se Velká Británie v případě nějakého regionálního problému podřídí americkému řešení. Toto se poprvé výrazněji projevilo v souvislosti s iránskou krizí v roce 1951 a nová americká nadvláda nad Blízkým východem byla potvrzena v roce 1956 Suezskou krizí.

6.1.1 Íránská krize jako ukazatel rostoucího vlivu USA na Blízkém východě

V roce 1951 znárodnil iránský parlament, vedený Muhamedem Mosaddekem, Anglo-iránskou ropnou společnost, AIOC. Společnost do té doby zcela ovládala Velká

⁵¹ Jak ale píše Lucas (1991: 9), deklarace byla spíše symbolickým aktem. Západní země totiž formálně negarantovaly hranice mezi zeměmi a mohly tedy kdykoliv odmítnout jednat proti agresorovi. A až díky Blízkovýchodnímu výboru pro koordinaci zbraní (*Near East Arms Co-ordinating Committee*), který byl zřízen v roce 1952, bylo definitivně prosazeno omezení dodávek zbraní. S nevalným úspěchem celé deklarace souvisí i postoj Francie (viz předchozí poznámka).

Británie a jejím znárodněním utrpěla ekonomika i prestiž Britů.⁵² Na postupu Británie i USA v této situaci si lze velmi dobře uvědomit, jak se měnil vliv obou zemí v regionu.

Nejprve je nutné zmínit se krátce o historii ropné společnosti a poté o okolnostech jejího znárodnění. V roce 1909 byla založena Anglo-perská ropná společnost, jež byla v roce 1935 přejmenována na Anglo-iránskou ropnou společnost. Britská vláda záhy vyjednala velmi vhodné podmínky, které jí zaručily nejen stabilní dodávky ropy, ale také většinový podíl v AIOC. Ve výsledku tedy Británie získala *de facto* kontrolu nad celou ropnou společností.⁵³

Znárodnění společnosti AIOC má kořeny již v období 2. světové války. Sovětská okupace, která začala právě během války, byla v roce 1946 díky společnému úsilí Británie a Spojených států ukončena, ale to Sovětům nezabránilo navrhnout Íránu ropnou koncesi, jež měla spočívat na zásadách dělení zisku 51:49% ve prospěch Íránu. Pro Írán byla tato nabídka velmi lákavá, protože do té doby odváděla Británie Íránu pouze 20% zisku ze společnosti AIOC. Nabídka na spolupráci se SSSR byla nakonec zamítnuta, ale již v roce 1948 přijala Venezuela zákon, dle kterého začalo být povinné pro všechny ropné společnosti dělení zisku v poměru 50:50%. Britové na tento nový trend v ropném průmyslu reagovali nabídkou 25 – 30% ze zisku pro Írán, ale protože se již v ten samý rok Arabsko-americká ropná společnost (*Arabian American Oil Company, ARAMCO*) dohodla se Saudskou Arábií na dělení zisku 50:50%, íránská vláda tento návrh přirozeně nemohla přijmout. Západní spojenci se nedokázali s Íránem shodnout na rozumném řešení, a proto v červenci roku 1951 nařídil premiér Mosaddek převzetí AIOC nově zřízenou Íránskou národní ropnou společností (*National Iranian Oil Company, NIOC*).⁵⁴ Británie se obávala, že Spojené státy ji v odvetné akci proti Mosaddekovi nepodpoří, protože uvidí ve znárodnění šanci pro angažmá svých

⁵² AIOC byla britskou největší investicí v zámoří a rafinerie společnosti v íránském městě Abádánu byla ve své době nejrozsáhlejší na světě. Žilo zde 4500 britských občanů, kteří měli vlastní loďstvo, školy a nemocnice, a každý den sem letadla dopravovala výtisky *The Times*. Britové íránskou ropu potřebovali, protože na rozdíl od USA neměli vlastní domácí zásoby ropy, a její produkce se proto neustále zvyšovala. V roce 1945 vyprodukovala AIOC více ropy, než všechny arabské státy dohromady. Výhodou vlastnictví společnosti AIOC bylo, že Británie mohla za ropu platit šterlinkem a šetřit si své dolary. Důležité taktéž je, že každoroční zisk z AIOC byl pro válkou zdecimovanou Británii až 400 milionů dolarů (Wanner, 2006: 51 a Kunz, 1991: 20–21).

⁵³ BBC. Business: The Company File From Anglo-Persian oil to BP Amoco. 11. 8. 1998 (dostupné na: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/149259.stm>, 8. 4. 2012).

⁵⁴ Na znárodnění měli Iráčané v jistém smyslu právo. V roce 1950 měla AIOC zisk 200 milionů liber, ale Írán obdržel (kromě daní) jen 15 milionů liber. Iráčané také nemohli pracovat v nejvyšších funkcích společnosti a v té době si museli za svou ropu platit ve skutečnosti více než Britové (Wanner, 2006: 51).

amerických ropných firem.⁵⁵ Nějakou dobu zvažovali Britové vojenský zásah, ale premiér si uvědomil nesmyslnost takového jednání, protože věděl, že v případě ozbrojené akce Američané Britům nepomohou. Mezi Británií a Spojenými státy probíhala tedy v následujících měsících jednání a v roce 1952 se obě strany shodly na společném postupu vůči Mosaddekovi. Američané nakonec předali Britům zprávu, z níž vyplývalo, že pokud nebudou Britové souhlasit s premisou, že jejich společné diplomatické jednání musí jít v souladu se společnou těžbou íránské ropy, budou USA jednat unilaterálně a nebudou brát na Británii žádné ohledy. Britové tento návrh přijali (Lucas, 1991: 7, 12 a Wanner, 2006: 51). Íránská krize byla vyřešena až v polovině následujícího roku, kdy byl Mosaddek na základě společného jednání tajných služeb obou zemí, tedy MI6 a CIA, v rámci operace AJAX svržen, a do země se vrátil šáh, jež ihned obdržel americké půjčky na stabilizaci země. Poté začala další kola anglo-amerických vyjednávání, která se týkala vlivu západních zemí na íránský ropný průmysl (Wanner, 2006: 55–61 a Lucas, 1991: 24). Britové byli poměrně ochotní přijmout rovnocenné postavení s Američany, ale ti je nutili do zcela podřízené pozice. Státní podtajemník Herbert Hoover ml. na toto reagoval slovy: „*USA na to mají právo, neboť udržují novou „přátelskou“ íránskou vládu, poskytují jí pomoc, zajistili [chyba v originále] obnovení britsko-íránských diplomatických vztahů, zajistily spolupráci amerických ropných společností pro těžbu a distribuci ropy a vyřešily jejich problémy s antitrustovými zákony*“ (Wanner, 2006: 116). Nakonec bylo vytvořeno konsorcium zahraničních ropných společností, které kontrolovaly íránskou ropu. AIOC měla v konsorciu už jen 40% z celkového zisku a Británie se tak nakonec opravdu ocitla v druhořadém postavení. Je překvapivé, že výsledek Brity příliš nezarmoutil. Naopak, mnoho členů Kabinetu či ministerstva zahraničí tvrdilo, že bez pomoci USA by Británie neměla vůbec nic. Jisté ale je, že po íránské krizi získaly USA v zemi stejné, ne-li vyšší postavení jako Velká Británie (Kunz, 1991: 32 a Wanner, 2006: 117 a Sorby, 2003: 29).

Britové tedy dostali lekci. Kvůli nepodařené britské a díky úspěšné americké politice ztratili zásadní vliv v Palestině i v Íránu. Zjistili, že Spojené státy jsou stále silnější, a že původní myšlenka rovnocenného partnerství se pomalu mění v realitu britské podřízenosti. Toto bylo potvrzeno i vývojem v Egyptě.

⁵⁵ Např. již zmiňovaný McGhee, vedoucí blízkovýchodního odboru, sám nesmírně zbohatl obchodováním s texaskou ropou a i ostatní členové administrativy vítali, samozřejmě pouze v soukromí, znárodnění (Lucas, 1991: 12).

6.1.2 Vývoj anglo-amerického vztahu v Egyptě v letech 1947 – 1953

Jak je již podrobně popsáno v první části této práce, Britové se dlouhodobě snažili udržet si svoji pozici v Egyptě. Situace se zkomplikovala poté, co došlo v zemi k převratu, byl odstraněn král Farúk a k moci nastoupili proti-britští Svobodní důstojníci.⁵⁶ Svou roli v celém tomto procesu sehrály i samotné Spojené státy.

Již v roce 1947 si americká tajná služba vybrala Egypt jako zemi, ve které si Spojené státy začnou budovat svoji blízkovýchodní pozici. Američané přijímali egyptské důstojníky v rámci vojenského vzdělávacího programu, a jak vyjádřil Ali Sabri, velitel leteckého zpravodajství (*Chief of Air Force Intelligence*) a podporovatel Svobodných důstojníků: „*Přítomnost mnoha egyptských důstojníků v amerických armádních službách [...] měla zcela určitě vliv na coup d'état v Egyptě*“ (Sayed – Ahmed cit. dle Lucas, 1991: 13). Již záhy Američané pochopili, že největší hrozbou pro jejich zájmy není komunismus, ale proti-západní cítění, které bylo v regionu silně zakořeněné. Rozhodli se proto podpořit a vylepšit obraz západních zemí a začali se naplno politicky angažovat v Egyptě. V roce 1951 spustil Kermit Roosevelt, CIA specialista na Blízký východ, americkou operaci, jejímž cílem měla být klidná egyptská revoluce. Pro svůj záměr si Spojené státy vybraly skupinu Svobodných důstojníků a záhy začalo docházet k pravidelnému setkávání vrcholných amerických politiků se zástupci této vojenské skupiny (Lucas, 1991: 12–15 a Wanner, 2006: 23–24).

Zároveň s tajnou americkou podporou politiky Svobodných důstojníků probíhala i oficiální alianční plánování blízkovýchodní obrany, a to především v letech 1951 až 1953. Plánování bylo ovlivněno postavením Egypta v regionu a z celého plánovacího

⁵⁶ Rozepře týkající se postoje k zemím Blízkého východu, k Egyptu především, se objevily i v samotné britské vládě. Již od počátku 50. let se Británie snažila dojednat dohodu s Egyptem, a to i poté, co byla vypovězena smlouva z roku 1936. Britové se nevzdávali a někteří politici dokonce jednání na základě dohod a smluv odmítali, protože nechtěli, aby Británie dělala zemím Třetího světa ústupky. Toto platilo především pro tzv. Suezskou skupinu (*Suez Group*), jež fungovala v rámci vlády, neoficiálně ji podporoval i premiér Churchill, a která se rozhodně odmítala vzdát své koloniální politiky na Blízkém východě. Proti takovému radikálnímu proudu šel umírněný ministr zahraničí Anthony Eden, který se snažil s Egyptem dojednat dohody, např. sjednal v roce 1953 dohodu o statutu Súdánu či v roce 1954 anglo-egyptskou dohodu o odchodu britských jednotek z oblasti Suez; obě tyto dohody sjednal i přes velmi negativní postoj Churchilla (Sorby, 2003: 28 a Thornhill, 2008: 43–50). Edenův postup byl zcela pochopitelný – nejen, že Británie ztrácela své impérium, ale po válce byla ekonomicky zdevastována a byla závislá na dodávkách blízkovýchodní ropy. Bylo tedy úkolem ministra zahraničí urovnat spory s Egyptem co nejdříve, protože Egypt byl tou zemí regionu, jež mohla zásadně ovlivnit britské zájmy. Z tohoto postoje vycházejí všechny pakty, které Británie iniciovala či byla jejich součástí – MEC, MEDO i Bagdádský pakt.

procesu je dobře patrné, jak se měnila role Velké Británie a USA na Blízkém východě i v samotném Egyptě, proto je nutné se o tomto plánování zmínit podrobněji.

Jak již bylo zmíněno v úvodní části této kapitoly, na Blízkém východě se rozvíjelo několik multilaterálních paktů, jejichž součástí byly Británie i Spojené státy. Jako první byly vytvořeny plány pro zřízení paktu MEC. Pro Brity měl být tento pakt zárukou, že se posílí jejich upadající vliv v oblasti, a pro Spojené státy zase ulehčením, protože nebudou muset zapojit své vojenské jednotky v regionu – toto měli obstarat další členové paktu (Británie, Francie, Turecko⁵⁷ a některé ze zemí Commonwealthu). Protože se Spojené státy obávaly, že blízkovýchodní země budou vnímat tento pakt negativně, měla být k MEC připojena i MECDB⁵⁸, později přejmenována na MEDB, Blízkovýchodní rada pro obranu, která by fungovala jako společné fórum pro západní spojence a země regionu. MEC i MEDB byly schváleny v létě roku 1951 (Onozawa, 2005: 127–131).

V té době ale začínala mít Británie vážné problémy s Egyptem a s egyptským plněním smlouvy z roku 1936. Britové proto souhlasili, aby byl Egypt přizván do paktu MEC, protože tímto způsobem mohla být ospravedlněna přítomnost britských jednotek v Suez. Británie ve skutečnosti příliš nevěřila, že bude Egypt souhlasit s přistoupením k paktu, ale již vyčerpala veškeré jiné bilaterální možnosti a zapojení do multilaterální organizace, ve které by došlo ke sdílení vojenského a obranného materiálu, bylo jen dalším logickým krokem. Spojené státy považovaly toto řešení suezského problému za dobrý plán a kvitovali zájem Británie o multilaterální postup (Onozawa, 2005: 131–133).

8. října 1951 oznámil egyptský premiér, že Egypt odstupuje od smlouvy, kterou s Velkou Británií uzavřel v roce 1936. V tento moment předložili členové MEC Egyptu nabídku na členství, ale již o týden později byl návrh premiérem zamítnut. A protože se nepodařilo přesvědčit žádné další arabské země, aby vstoupily do paktu, neviděli v tento moment Američané důvod pokračovat v jeho plánování (Onozawa, 2005: 133).

⁵⁷ Spojené státy vkládaly již od roku 1947 do Turecka velké naděje; mělo se stát základním kamenem budované blízkovýchodní obrany. Spojené státy předpokládaly, že vstup Turecka do NATO automaticky znamená vstup do MEC, ale se vstupem Turecka do NATO měla problém Británie. Turecko tedy nesplnilo očekávání USA a novým cílem se stalo zapojení ne Turecka, ale Egypta do paktu MEC (Onozawa, 2005: 128–132 a Cohen, 2003: 156).

⁵⁸ Viz kapitola Vztah USA a Velké Británie na Blízkém východě (6.1).

V polovině roku 1952 se americké ministerstvo zahraničí rozhodlo, že nastal čas na novou blízkovýchodní politiku a snažilo se obnovit myšlenku tzv. vnějšího kruhu.⁵⁹ Tomuto konceptu mělo sloužit zrevidované MEC; mělo fungovat jako především politická a poté i vojenská obranná organizace, v jejímž rámci by spolu spolupracovaly země Západu a Blízkého východu. Jak tvrdili zástupci nejvyššího amerického velení (*Joint Chiefs of Staff*): „ochota států Blízkého východu spolupracovat je to, na čem nejvíce záleží“ (Onozawa, 2005: 142).

Tento koncept byl přijat a MEC bylo přejmenováno na MEDO. Podstata této organizace byla ale složitá; z původního cíle, tedy získat Turecko, respektive Egypt do projektu společné obrany, se najednou stalo množství různých, rozdrobených cílů, které bylo těžké zkoordinovat. I když byla Británie stále dychtivá tuto organizaci vytvořit, Spojené státy se o ni zajímaly stále méně. Obě země se nějakou dobu dohadovaly o tom, zda bude organizace zřízena, ale Spojené státy nebyly nakonec s britskými návrhy spokojeny (Onozawa, 2005: 140–144).

V tento moment dochází v Egyptě k převratu.^{60, 61} Do čela země nastupuje generál Naguíb, který zaujímá poměrně kladný postoj k USA. Stejně jako předchozí vláda měla ale i tato podmínku k přistoupení k MEDO, a tou byl definitivní odchod Britů z oblasti Suez. Ti byli samozřejmě proti a jejich neurovnané vztahy s Egyptem navíc neumožňovaly prosadit americký koncept regionální spolupráce (tj. vytvořit organizaci, v jejímž rámci budou spolupracovat země Západu i Blízkého východu), a proto Spojené státy doporučily Britům, aby se začali soustředit na vyřešení sporů s Egyptem. Američané prohlásili, že dokud nebude zajištěna spolupráce arabských zemí, Egypta především, realizace projektu MEDO se neuskuteční (Onozawa, 2005: 145).

⁵⁹ V té době se rýsovaly dva základní koncepty na obranu Blízkého východu před komunismem, a to zajištění obrany států tzv. vnitřního kruhu (*Inner Ring*) a vnějšího kruhu (*Outer Ring*). Velká Británie byla zastáncem prvního přístupu a Spojené státy druhého přístupu. USA koncept vnějšího kruhu, tedy obrany, jež by zahrnovala rozsáhlou oblast mezi jihovýchodním Tureckem a Íránem, vyzdvihovaly před britským pojetím obrany, o kterém mluvily v tom smyslu, že „obrana zemí vnitřního kruhu nepředstavuje obranu Blízkého východu, ale obranu Egypta“ (Onozawa, 2005: 122–123).

⁶⁰ Poté, co se američtí zástupci dozvěděli, že chystaný převrat je jen otázkou několika dní, vydal americký velvyslanec v Káhiře Jefferson Caffery prohlášení, jež toto jednání v důsledku schvalovalo: „Politikou USA je nezasahování do domácích záležitostí jiné země a téhle politiky se toto velvyslanectví bude držet“ (Lucas, 1991: 15; autor cituje dle prezidentských dokumentů Harry S. Trumana, konkrétně State Department Briefs File 1945 – 1953, celé znění citace: HST, HST Series, Naval Aide Files, State Department Briefs, Box 24, July – August 1952, 16 July 1952 Summary).

⁶¹ Velká Británie nebyla o převratu, na rozdíl od Spojených států, předem informována, což může být shrnuto Edenovými slovy vyjadřující překvapení nad stávající situací: „Převrat se stal tak rychle, že si ho nikdo nebyl vědom až do následujícího rána“ (Lucas, 1991: 14; Autor cituje dle Edenova záznamu, celé znění citace: PRO, FO371/96932/JE1052/398G, Eden minute, 5 August 1952).

Jak je tedy vidět, Spojené státy i Británie měly k celému plánování odlišný postoj. Spojené státy se začaly dívat na oblast regionálním pohledem a jejich cílem se stalo řešení zásadních sporů v oblasti, především anglo-egyptského, a také anglo-iránského. Předpokládaly totiž, že pokud tyto problémy vyřeší, a to prostřednictvím spolupráce s blízkovýchodními zeměmi, nastanou v oblasti příznivé podmínky pro sledování a plnění vlastních zájmů. Spojené státy svým postupem v celém multilaterálním plánování převážily nad Velkou Británií a nakonec jí v podstatě nařídily ukončit plánování paktu a soustředit se na urovnání anglo-egyptských sporů. Jak podotýká Onozawa (2005: 147), Američané nebyli v roli nadřazeného partnera, ale učili se stále více prosazovat své vlastní zájmy, a to prostřednictvím multilaterální regionální politiky, jež byla do té doby Británii poměrně cizí.

Po převratu v roce 1952 navázaly Spojené státy na svůj program v Egyptě a i nadále rozšiřovaly svůj vliv. Jak píše Lucas (1991: 17), oficiální americká politika, vedená Washingtonem, byla původně nakloněna spolupráci s Brity, ale americkou politiku v Egyptě tvořily také CIA a zástupci amerického ministerstva zahraničí na Blízkém východě. Wanner (2006: 33) podotýká, že CIA a zástupci ministerstva zahraničí neměli v úmyslu pracovat stejnými metodami jako Britové a místo hledání kompromisu prostě podporovali ty vůdce, kteří byli ochotni s USA spolupracovat. Tyto vlivy nakonec v americké zahraniční politice převážily a Trumanova administrativa se rozhodla vydat se jinou cestou, než Británie. Britové podporovali pomocí ekonomických a sociálních reforem stávající vůdce a jejich režimy na Blízkém východě, zatímco Američané se uchýlili k podpoře nacionalistů, kteří jim mohli pomoci v rozvíjení vlastních zájmů – v případě Egypta hledali podporu Svobodných důstojníků, konkrétně Násira (Lucas, 1991: 17).

V politice nastolené Trumanem pokračovala i administrativa prezidenta Eisenhowera. Ten se taktéž spoléhal na spolupráci s novou egyptskou vládou a zdůrazňoval nutnost kooperace s blízkovýchodními zeměmi. Stejný postoj měl i jeho ministr zahraničních věcí John Foster Dulles, který přejal nastolený regionální koncept bezpečnosti a pouze jej přeměnil do konceptu tzv. northern tier.

6.1.3 Vývoj anglo-amerického vztahu v Egyptě v letech 1953 – 1956

S nástupem Dwighta D. Eisenhowera v roce 1953 do úřadu amerického prezidenta byla stále patrnější snaha USA distancovat se od Velké Británie a jejích praktik. Britové chtěli koordinovat s Američany svoji politiku na Blízkém východě, ale Američané měli tendence se odpoutat od svého tradičního spojence, a to především při řešení suezského problému, do kterého nechtěli zasahovat (Lucas, 1991: 18 a Cohen, 2003: 154).^{62, 63}

Spojené státy i nadále pokračovaly v multilaterální politice. Na jaře roku 1953 podnikl Foster cestu po regionu Blízkého východu a dospěl k přesvědčení, že je nutné aktivovat obranu zemí, které spadaly do konceptu tzv. northern tier. Protože země tzv. vnitřního kruhu nesplňovaly požadavky na kvalitní obranu regionu před pronikáním komunismu, byly do tohoto nového konceptu zahrnuty kromě Turecka také Írán, Irák a Pákistán (Cohen, 2003: 156).

Na přelomu let 1954 a 1955 se staly dvě zásadní události, důležité pro další vývoj blízkovýchodních vztahů. Byla podepsána anglo-egyptská smlouva o definitivním odchodu britských jednotek z oblasti Suezského kanálu a byla zahájena turecko-irácká iniciativa na vytvoření Bagdádského paktu, a to na základě konceptu northern tier. Velká Británie se k Bagdádskému paktu připojila v dubnu roku 1955 a Írán a Pákistán se staly členy během léta. USA se k paktu nikdy oficiálně nepřipojily, což mělo několik důvodů. Dullesovi se především příliš nelíbilo, že si Británie tento pakt přetvářela k obrazu svému a snažila se jeho prostřednictvím plnit své vlastní zájmy. Spojené státy se také neustále snažily nechat si otevřenou cestu k egyptským vůdcům (v tu dobu k Násirovi, který v roce 1954 nahradil prezidenta Naguíba) a obávaly se, že by kvůli svému oficiálnímu zapojení do organizace byly spojovány s britskou imperiální politikou, což by jejich snahy o vylepšení americko-egyptských vztahů rozhodně neulehčilo. Další z možných vysvětlení, proč se Spojené státy nechtěly stát členy paktu, má souvislost s členstvím Iráku. Podmínkou schválení členství USA v paktu by byl totiž zcela jistě požadavek amerického Kongresu, aby právě kvůli Iráku obdržel Izrael

⁶² Jak píše Bernard (2009: 41), Američané odmítli prohlásit Egypt za nepřátelskou zemi i poté, co v roce 1955 obdržela první dodávku sovětských zbraní. To jen dokazuje, že se Eisenhowerova administrativa snažila o zachování možnosti vyjednávat s Egyptem a vytvořit společnou dohodu. Dle Kissinera (1997: 549) měli Britové v úmyslu Násira svrhnout, ale USA, i když se jim dodávky sovětských zbraní příliš nezamlouvaly, jej raději chtěli uklidnit a vyjednávat s ním.

⁶³ Američané se snažili od Britů odtrhnout i tím způsobem, že zcela odmítali kolonialistické praktiky a kolonialismus jako takový, např. Dulles veřejně podporoval Násirovu antikoloniální rétoriku (Lucas, 1991: 19).

bezpečnostní záruky, což by ale ohrozilo americké vztahy s arabským světem. Přesto je nutné říci, že Američané byli na všech klíčových zasedáních a v roce 1957 se připojili k vojenskému výboru paktu (Cohen, 2003: 156–157 a Sorby, 2003: 76–77). Jak ale tvrdí Kissinger (1999: 548), celá koncepce Bagdádského paktu byla chybná. Její členové neměli společné názory a cíle, naopak stáli často proti sobě. Největším problémem bylo odhodlání Násira tento pakt zdiskreditovat, protože jej považoval za další západní pokus o obnovu koloniální nadvlády nad regionem.

Protože Spojené státy nevyšly vstříc egyptské poptávce po moderních zbraních, obrátil se na podzim roku 1955 Násir na Sovětský svaz, který mu prostřednictvím Československa velmi ochotně poskytl své zbraně i sovětské techniky. Jak již bylo zmíněno v kapitole Násirův Egypt – od převratu ke znárodnění (5.1), západní spojenci na tuto událost reagovali nabídkou na financování stavby Asuánské přehradu a také zvýšenou snahou angažovat se v arabsko-izraelském sporu. Problémy mezi Izraelem a arabskými zeměmi se ale stále stupňovaly a snížení napětí rozhodně nepomohly ani zmíněné sovětské dodávky zbraní. Američané zvažovali již od roku 1954⁶⁴, zda zasáhnou do tohoto problému vojensky, ale věděli, že na tento krok nemají dostatečně silnou armádu, a že není politicky žádoucí, aby se veřejně postavily na stranu Izraele nebo arabských zemí. Nakonec byly schváleny ekonomické sankce na případného agresora a pro krajní případ byly také vytvořeny vojenské plány zásahu. Všechna jednání, která se týkala arabsko-izraelského sporu, iniciovala vždy Velká Británie, protože věděla, že potřebuje podporu Spojených států pro svou blízkovýchodní politiku (Cohen, 2003: 159–169).^{65, 66, 67}

⁶⁴Již od roku 1954 existoval tajný plán Alpha, vytvořený Edenem a schválený Dullesem. Cílem plánu bylo vyřešit arabsko-izraelský spor, ale zkrachoval, protože ani jedna strana konfliktu, Egypt a Izrael, by s navrhovanými řešeními nesouhlasila (Sorby, 2003: 63–64, 83).

⁶⁵ I přes Trojstrannou dohodu do těchto jednání nebyla Francie zahrnuta. Sama neprojevovala zájem a navíc ji USA nepovažovaly za užitečnou z hlediska její námořní síly. Británie měla pro změnu problém s údajně laxním francouzským přístupem k bezpečnosti (Cohen, 2003: 169).

⁶⁶ Británie vždy iniciovala společné rozhovory a britští stratégové celou dobu tvrdili, že „[...] už jen z politických důvodů musí být již od počátku jakákoliv akce namířená proti Egyptu společnou akcí USA a Velké Británie“ (Cohen, 2003: 175; autor cituje dle dokumentu Náčelníků štábu, celé znění citace: PRO Defe 6/35, JP (56) 99, 23 May 1956).

⁶⁷ V samotném americkém plánování, jež se týkalo postupu v případném konfliktu na Blízkém východě, panovaly poměrně velké zmatky. Vojenské plány nesouhlasily s plány politickými a také existovaly jiné verze plánů v případě, když první zaútočí Egypt a když Izrael. Navíc také existovaly oficiální a neoficiální plány. Dulles na veřejnosti prosazoval Trojstrannou dohodu a napomáhal snahám OSN o vyřešení arabsko-izraelského sporu, ale současně podporoval dodávky zbraní do Izraele přes třetí strany. Vojenské velení ani politici si nebyli jisti svým postupem. Celé spojenecké plánování bylo v té době zmatené, protože nebylo možné předvídat, kdo zaútočí první. USA se nakonec rozhodly, že v případě, že

V březnu roku 1956 nastala další situace, jež ohrozila postavení Velké Británie na Blízkém východě. Jordánský král Husajn propustil ze služeb generála Johna Bagota Glubba (známého také jako Glubb Paša), britského velitele Arabské legie (*British Commander of the Arab Legion*), což oslabilo dlouhotrvající britskou nadvládu v Jordánsku. Britové v pozadí tohoto kroku viděli vliv Násira a jeho snahu zbavit Británie vlivu v regionu a britská nenávisť vůči němu ještě vzrostla (Lucas, 1991: 93–94 a Bernard, 2009: 41).⁶⁸

Británie se dlouhodobě snažila upevnit Bagdádský pakt a izolovat Násira tak, aby nemohl ovlivňovat další arabské země. Jordánská situace, problém v Suez, neochota USA připojit se k britské politice vůči Egyptu a také nátlak některých členů britského parlamentu sehrály svoji roli ve vytváření britské zahraniční politiky vůči Blízkému východu. Stejně jako americká zahraniční politika byla ve své době prováděna více aktéry, i britská zahraniční politika se směrem k Blízkému východu štěpila. Existovala zde oficiální politika ministerstva zahraničí, ale také politika tajné služby MI6, se kterou spolupracoval premiér Eden (Lucas, 1991: 103).⁶⁹

Zaměříme-li se zpět na arabsko-izraelský problém, zjistíme, že Británie si byla v té době jista, že pouze zbylí britští vojáci v Suez zabraňují Násirovi zaútočit na Izrael. Protože Násir získával i nadále sovětské zbraně a nereagoval na pokusy západních zemí o vyřešení arabsko-izraelského sporu, byli Britové i Američané přesvědčení, že chce zaútočit na Izrael a vytvořit blok arabských zemí pod egyptskou nadvládou. Proto byl spojenci vytvořen plán Omega, jehož hlavním cílem bylo vyvíjet na Násira ekonomický tlak. Spojené státy prohlásily, že Násir již nemůže nadále předpokládat, že bude využívat podpory USA a současně spolupracovat se SSSR, a bylo zamítnuto západní financování Asuánské přehrady (Lucas, 1991: 111–113 a Cohen, 2003: 171). Pravděpodobně proto, že spojenci stáhli svou nabídku na financování přehrady, znárodnil Násir ke konci července roku 1956 Suezský průplav.

Egypt zaútočí, začnou zbírat Izrael a Británie s tímto postupem také nakonec souhlasila (Cohen, 2003: 172–175 a Lucas, 1991: 105).

⁶⁸ Eden v reakci na jordánskou akci vyslovil směrem k Anthony Nuttingovi, náměstkovi ministra zahraničí: „*Ale co je tohle za nesmysl ohledně izolace Násira nebo 'neutralizování' ho, jak tomu říkáte? Chcí ho zničit, nerozumíte?*“ (Lucas, 1991: 99; autor cituje z rozhovoru s Anthonym Nuttingem, celé znění citace: *The End of Empire: Egypt, interview with Anthony Nutting*).

⁶⁹ Více o roli premiéra Edena viz kapitola Anthony Eden (7.1.1).

Jak je tedy zřejmé, Spojené státy byly do situace na Blízkém východě, potažmo v Egyptě, stále více vtahovány. Zpočátku se snažily vést svoji politiku pouze prostřednictvím Velké Británie a jejich dlouhodobým cílem bylo nenechat se, hlavně vojensky, vtáhnout do problémů regionu. Ale současně s tím, jak Británie svoji pozici ztrácela, se Spojené státy stále více angažovaly. Nelze popírat, že Británie měla stále ještě rozhodující vliv v regionu, ale je pozoruhodné sledovat, jak rychle ji dokázaly Spojené státy dohnat, a to např. právě v Íránu, kde nakonec získaly Británie i USA rovnocenný podíl zisku na ropě. Vyvrcholením celého tohoto procesu mocenského soupeření aliančních partnerů byla Suezská krize, jež vypukla znárodněním Suezského průplavu.

7 ANGLO-AMERICKÉ VZTAHY V SUEZSKÉ KRIZI

Dne 26. 7. 1956 oznámil egyptský prezident Násir znárodnění Suezského kanálu a Společnosti Suezského průplavu. Britský premiér Eden okamžitě svolal Náčelníky štábu (*Chiefs of Staff*), francouzského velvyslance a amerického Chargé d’Affaires do svého sídla na Downing Street 10. Edenův tiskový mluvčí William Clark k tomuto setkání poznamenal: „*Eden se vyjádřil zcela jasně; musí být podniknut vojenský zásah a Násir musí jít*“ (Lucas, 1991: 142).⁷⁰

Okamžitá vojenská akce byla ale pouze Edenovým přáním. Po evakuaci britských vojáků ze Suez nebyl na místě připraven dostatek jednotek, které by tuto operaci mohly provést, a bylo by proto nutné dodat další divize, jejichž výcvik a příprava by trvala několik týdnů.⁷¹ Proto bylo Edenovi Náčelníky štábu doporučeno, aby se soustředil spíše na nevojenská řešení suezského problému (Lucas, 1991: 142–144).

V reakci na znárodnění byl v rámci britského Kabinetu vytvořen Egyptský výbor (*Egypt Committee*), jehož cílem bylo určovat směr britské politiky v Suezské krizi. Výbor vedl sám premiér a dalšími členy se stali ministři, kteří sympatizovali s Edenovými názory. Zatímco britští zástupci oficiálně tvrdili, že zájmem Británie je nenechat kanál pod kontrolou pouze jedné země, výbor tajně přijal ještě další cíl, a to svržení Násira (Bernard, 2009: 43).⁷²

Prezident Eisenhower, který se do té doby o dění na Blízkém východě příliš nezajímal, se začal angažovat, ale bohužel zcela jiným způsobem, než Britové potřebovali. Sice vyjádřil sympatie k Edenově situaci, ale odmítl tvrzení, že je znárodnění nelegální a navrhl, aby byla celá kauza předána k řešení OSN. Američtí zástupci taktéž zvažovali možnost vojenského zásahu, ale dávali zcela jednoznačně přednost diplomatickému postupu (Lucas, 1991: 145–147). Sám Eisenhower vojenskou operaci prozatím zcela vyloučil a vyjádřil svou důvěru v konferenci námořních zemí, na které měla být stávající situace řešena diplomatickými způsoby (Bernard, 2009: 44).

⁷⁰ Autor cituje dle záznamu z Clarkova zápisníku, celé znění citace: WCP, File 7, Clar diary, 26 – 27 July 1956.

⁷¹ Dle Macmillana, ministra financí, by navíc vojenská operace stála 400 – 500 milionů liber (Warner, 1991: 309).

⁷² Více o roli Egyptského výboru viz kapitola Suezská skupina, Egyptský výbor, parlament a Harold Macmillan (7.1.2).

Na tomto místě je nutné podívat se blíže na ekonomické podmínky Velké Británie v době Suezské krize, protože tento faktor sehrál důležitou roli v celém rozhodovacím procesu. Po vypuknutí krize se ministr financí Macmillan vydal do USA na schůzku s Eisenhowerem a Dullesem a jejich hlavním tématem byla právě finanční situace Británie. Suezská krize by totiž při nesprávném postupu mohla oslabit šterlink a Británie proto v tento moment zvažovala několik možností: 1. požádá Austrálii, aby jí prodala zlato, 2. zažádá o půjčku od IMF, nebo 3. využije klauzule v Anglo-americké finanční dohodě z roku 1945⁷³, která měla Britům umožnit odložit své splátky dluhu USA. Dalším problémem, spojeným se stabilitou šterlinku, byla ropa. Pokud by došlo k uzavření kanálu či íránského přívodu ropy, museli by Britové hledat náhradu v západním světě. To by je stálo mezi 500 – 700 miliony dolary za rok, což by byla pro Británii, která si sotva dokázala udržet své rezervy na hodnotě 2000 milionů, kterou považovala za minimum pro chod státu, neúnosná zátěž. Navíc pokud by Británie musela zvolit náhradní dodávky ropy, byl by narušen nejen její export, ale také její platební bilance a pozice šterlinku (Kunz, 1991: 100–102, 112).

Británie si tedy byla vědoma, že probíhající Suezská krize může ještě velmi vážně poškodit její ekonomiku, a i proto se neustále snažila získat podporu Spojených států. Příkladem takového jednání může být Edenovo prohlášení, ve kterém přisuzuje Násirovi roli loutky Sovětského svazu, a proto je nezbytně nutné jej okamžitě odstranit. Spojené státy toto tvrzení ale nepřijaly, protože Británie pro něj neměla žádný důkaz (Lucas, 1991: 179–183).

Ihned po znárodnění uvalila Británie na Egypt ekonomické sankce, jejichž cílem bylo nejen potrestat Násira, ale i ochránit libru. Britští zástupci věděli, že je v tomto ohledu potřeba zajistit spolupráci Spojených států a snažili se tedy USA co nejvíce zainteresovat. Na počátku krize proto i USA zavedly ekonomické sankce vůči Egyptu, ale i přes snahu britských politiků nevyužily nakonec všechny své možnosti a později se dokonce k dalším podobným krokům velmi zdráhaly přistoupit.⁷⁴ Británie také záhy pochopila, že zatímco ona čelí ekonomickým problémům, Egypta se restrikce příliš nedotknou především proto, že další země, např. Belgie, Itálie či Kanada, odmítly jakékoliv sankce na Egypt uvalovat (Kunz, 1991: 78–81, 89–90). Protože Britové viděli,

⁷³ Více o smlouvě viz kapitola Ekonomické podmínky (4.1.2).

⁷⁴ Dulles záhy odmítl jakékoliv další sankce a vyloučil, že by americké lodě přestaly platit za průjezd kanálem. Také on tedy vyjádřil Británii pouze rétorickou podporu (Bernard, 2009: 44).

že na USA se v tomto ohledu nemohou spolehnout, obrátili se na Francii a začali s ní vyjednávat o případných možnostech řešení krize. Brzy našly obě země společnou řeč a shodly se, že je nutné získat kanál zpět pod kontrolu a Násira svrhnout (Bernard, 2009: 45–46). Výsledkem této debaty byl nejprve plán Mušketýr, respektive Mušketýr Revise, a později i plán Kadeš.⁷⁵

Eden a Egyptský výbor se tedy chopili plánování vojenské operace, přestože, jak dokazuje Filipink (2007: 176–179) na soukromé korespondenci mezi Eisenhowerem a Edenem, Eisenhower po celou dobu krize tvrdil, že síla má být použita pouze v případě, že budou vyčerpány všechny diplomatické možnosti. Nadcházející londýnská konference uživatelů průplavu měla tedy Britům sloužit především jako zástěrka pro britsko-francouzské vojenské přípravy a také doufali, že se jim během konference podaří získat podporu Spojených států pro vojenský zákrok (Lucas, 1991: 149–152 a Kunz, 1991: 85). Spojené státy na druhou stranu věřily, že se jim povede vojenský zásah, který jejich spojenci plánovali, oddálit (Lucas, 1991: 162).

Na první londýnskou konferenci, jež se konala 16. – 24. srpna, bylo pozváno 24 signatářů Mezinárodní konvence z roku 1888, a pouze Egypt a Řecko⁷⁶ odmítli pozvání. Cílem konference bylo vytvořit plán na zřízení mezinárodní autority, která by kontrolovala dopravu v Suezském kanálu. Tento návrh přijalo 18 zemí a bylo odsouhlaseno vytvoření pětičlenné delegace, jež měla výsledky konference představit v Egyptě. Británie ale nepřestávala plánovat vojenský zákrok, protože očekávala, že Násir návrh delegace zamítne a v reakci na to Britové zahájí do několika dní invazi (Lucas, 1991: 166–171 a Filipink, 2007: 174).

Přestože v soukromé korespondenci a v rozhovorech s Dullem se Eisenhower stavěl zcela proti použití síly, oficiální projevy Spojených států nebyly na počátku krize takto jednoznačné. USA se příliš nesnažily přesvědčit Francii a Británii o nevhodnosti vojenského zákroku a otevřeně neoznámily, že vojenská síla je z jejich pohledu zcela vyloučena. Jak vyjádřil Eisenhower, americká vláda *„nemůže příliš silně odporovat jejich [Británie a Francie] krokům, o kterých si myslí, že jsou v jejich nejlepším*

⁷⁵ Více viz kapitola Operace Kadeš a Mušketýr (5.3).

⁷⁶ Řecko se nezúčastnilo konference, protože v té době řešilo s Británií problém týkající se Kypru (Lucas, 1991: 169).

národním zájmu; jinak by byla zodpovědnost přesunuta na nás“ (Kunz, 1991: 93⁷⁷ a James, 1986: 11). Na druhou stranu si byla Velká Británie velmi dobře vědoma, že je na USA v některých ohledech závislá (např. co se týče vojenského vybavení, dodávek ropy a zachování stability šterlinku), přesto se nikdy žádný politický zástupce nezeptal Američanů, jaká by byla jejich reakce, kdyby byla síla opravdu použita (Kunz, 1991: 94). Výsledek byl tedy takový, že Britové se u amerických zástupců raději neinformovali, protože doufali, že USA nakonec svého dlouhodobého spojence podpoří, a sami Američané se v problému nechtěli příliš angažovat, protože si nepřáli, aby celé břemeno Suezské krize padlo na ně. Británie si tímto postupem připravila velmi nepříjemné překvapení a Spojené státy nakonec nad Suezskou krizí stejně převzaly kontrolu.

Vrátíme-li se k diplomatickým procesům, které v té době probíhaly, zjistíme, že pětičlenná mise, která byla po londýnské konferenci vyslána do Egypta, neměla úspěch. Eden původně plánoval, že Násirovo odmítnutí využije jako záminku pro vojenskou akci, ale toto mu nebylo umožněno kvůli měnícím se domácím politickým podmínkám. Překážkou pro zahájení operace byla především labouristická strana, která se stále více otevřeně stavěla proti použití síly. V parlamentu se tedy v reakci na labouristický postoj začalo více debatovat o ekonomických sankcích. Eden nakonec vymyslel nový plán, jehož cílem byl útok na ekonomiku Egypta; země, které v té době využívaly kanál, měly přestat Násirovi platit poplatky za své lodě. Tyto sankce ale nepodporovali Američané, z jejichž chování bylo již na londýnské konferenci patrné, že stojí o kompromis, ne o extremistické evropské praktiky (Bernard, 2009: 47).

Zároveň si byla Británie již delší dobu vědoma, že se před jakoukoli vojenskou akcí musí obrátit na OSN (Bernard, 2009: 47). Výsledkem takového postupu mělo být ve skutečnosti pouhé oddálení samotného vojenského zásahu, ale protože se labouristé stále více vzpírali použití síly⁷⁸, a protože Británie nechtěla být nařknuta z toho, že nehraje podle mezinárodních pravidel, musela tuto situaci přednést na půdě OSN. Jak ale tvrdí Kunz (1991: 96), Spojené státy se k takovému postupu stavěly negativně,

⁷⁷ Autorka cituje z dokumentu Dullese, celé znění citace: John Foster Dulles Papers, JFD/DDE, Subject Series, box 7, Memorandum Concerning Congressional Consultation on Suez, September 6, 1956.

⁷⁸ Přestože ihned po znárodnění labouristický předseda Hugh Gaitskell přijal vládní plán použití síly, již na konci srpna labouristé oficiálně ukončili svou podporu jakékoliv vojenské akci (Bernard, 2009: 52).

protože předpokládaly, že Francie a Británie využijí neschopnosti OSN řešit tento problém a budou pak snáze na mezinárodní půdě obhajovat použití síly.

Dulles proto v reakci na evropské plány představil svůj návrh na zřízení Společnosti uživatelů Suezského kanálu (*Suez Canal Users' Association, SCUA*).⁷⁹ Protože pro tento plán potřebovaly USA získat podporu Británie a Francie, navrhl Dulles, aby poplatky lodí národů, které kanál využívají, nezískávala nadále egyptská vláda, ale právě nově zřízená entita. Tímto návrhem tedy Dulles připustil možnost uvalení dalších sankcí na Egypt, čemuž se do té doby Spojené státy velmi bránily. Hlavním důvodem pro tyto sankce ale nebylo potrestání Egypta, nýbrž snaha získat Británii a Francii pro svůj plán a tím oddálit jejich chystanou vojenskou operaci. Británie i Francie souhlasily, protože opět předpokládaly, že Násir tento návrh odmítne a tím konečně získají záminku k invazi (Kunz, 1991: 97–98). Záhy ale došlo k diplomatické roztržce mezi Edenem a Dullesem⁸⁰ a sám Dulles nakonec svému návrhu vyjádřil silnou nedůvěru a projevil neochotu rozvíjet další spolupráci s evropskými spojenci (Lucas, 1991: 198–203).

V období mezi 18. a 21. zářím se konala další londýnská konference, na které měly probíhat debaty o budoucnosti SCUA. Na konferenci Dulles zjistil odhodlání Británie a Francie přednést suezskou otázku před OSN a to také Evropané, bez jakékoliv předcházející konzultace se Spojenými státy, 23. září udělali (Warner, 1991: 311).

Jak píše Bernard (2009: 55), Dulles se cítil unilaterálním postupem spojenců velmi dotčen. Také se zamýšlel, zda Británie a Francie opravdu chtějí dojednat mírové řešení, nebo zda nemá být jejich jednání jen diplomatická zástěrka pro vojenskou akci. Upozornil, že „*toto je poprvé, kdy USA nemají potuchy o tom, jaké mají jejich spojenci Británie a Francie záměry*“ (Warner, 1991: 311–312).⁸¹

⁷⁹ Eisenhower i Dulles měli své pochybnosti o funkčnosti plánu, ale jak vyjádřil Dulles: „[...] *musím v tom pokračovat a zkoumat další možnosti, převážně proto, že není šance, že by Britové a Francouzi nepoužili sílu, pokud nebudou mít nějakou alternativu, která bude mít smysl [...]*“ (Warner, 1991: 311; autor cituje dle Dullesovy zprávy, celé znění citace: Dulles memo, 8 Sept. 1956, Vol. XVI, PP. 434-5.)

⁸⁰ Poté, co začal být projednáván vznik SCUA, oznámil nečekaně Eden v Dolní sněmovně poslancům svůj záměr odstranit Násira silou. Protože pro Dullese toto znamenalo hrozbu války, byl na Edena, který tak ohrozil celou podstatu SCUA, velmi rozzlobený. Poté Dulles, rozzloben a znechucen, v podstatě prohlásil, že Američané nebudou SCUA podporovat, tedy ne v takovém rozsahu, jaký Evropané očekávali a kvůli kterému byli ochotni se k asociaci připojit (Lucas, 1991: 201–203).

⁸¹ Autor cituje dle Gleasonovy zprávy, celé znění citace: Gleason memo, 4 Oct. 1956, Vol. XVI, p. 633.

Na začátku října se začalo na půdě OSN debatovat s ministrem zahraničí Egypta, Mahmúdem Fawzim. Britský, americký a egyptský zástupce v OSN zahájili rozhovory s cílem vymyslet kompromis, který by uspokojil všechny strany. Na konci těchto jednání bylo vytvořeno šest zásad (*Six principles*)⁸², které se týkaly správy Suezského kanálu (Bernard, 2009: 58). Protože byly podmínky přijatelné pro všechny účastníky, Rada bezpečnosti je v polovině října schválila (Kingseed, 1995: 78).

Spojené státy byly spokojené. Zdálo se, že se zlepšují jejich vztahy se spojenci a že Britové projevují vážný zájem o spolupráci s Egyptem (Warner, 1991: 31). Je ale nutné připomenout, že současně s debatou na půdě OSN probíhalo také jednání mezi Británií a Francií, jehož cílem byla realizace plánu společné vojenské operace. Britům byl na jedné ze společných schůzek brzy odhalen francouzský plán invaze, který po jisté době přesvědčování Británie odsouhlasila (Lucas, 1991: 227–232). Výsledkem britsko-francouzského jednání byl protokol se Sèvres, jehož detaily jsou popsány již v kapitole Cesta k Sèvreskému protokolu (5.2).

Poslední týden v říjnu se objevily dvě nové události, které zaujaly mezinárodní společenství více než situace v Suez: maďarská revoluce a zvýšené množství útoků na izraelsko-jordánských hranicích⁸³ (Kunz, 1991: 114). Jordánsko v tu dobu prodělávalo politickou krizi, a přestože USA věděly, že Izrael již nějaký čas přijímá zbraně od Francie, předpokládaly, že izraelské útoky budou směřovat právě na izraelského východního souseda (Warner, 1991: 313). V tento moment, 29. 10., Izraelci zcela nečekaně zahájili útok na západ, tedy na Sinajský poloostrov. Tato invaze, kterou druhý den následovalo britské ultimátum, sloužila jako záminka pro dlouho plánovaný britsko-francouzský zákrok v Suezském průplavu.⁸⁴

⁸² Six principles: 1. svobodná a otevřená doprava v Kanálu, 2. respekt k egyptské suverenitě, 3. operace Kanálu by měly být izolovány od politiky jakékoliv země, 4. výše poplatků by měly být fixně stanovena dohodou mezi uživateli a majiteli kanálu, 5. spravedlivá část poplatků by měla být přidělena na rozvoj Kanálu, 6. vztahy mezi Společností Suezského kanálu a egyptskou vládou by měly být vyřešeny arbitráží (Lucas, 1991: 223; autor cituje dle premiérový korespondence, celé znění citace: PRO, PREM11/1102, New York to Foreign Office, Cable 830, 11 October 1956, and Cable 835, 12 October 1956).

⁸³ Jordánské boje měly původně sloužit pouze jako rozptýlení, aby nebyly odhaleny přípravy vojenské akce Mušketýr Revise, ale brzy se vymkly kontrole a Británie se obávala, že bude muset bojovat nejen s Egyptem v rámci Mušketýr Revise, ale i s Izraelem v rámci anglo-jordánské smlouvy (Kunz, 1991: 114).

⁸⁴ Celý postup operace je podrobně popsán již v kapitole Operace Kadeš a Mušketýr (5.3). Na půdě OSN byla vydána rezoluce, kterou Británie i Francie dvakrát vetovaly, začaly spojenecké vzdušné útoky na Egypt, problém byl přednesen před Valné shromáždění a byl vytvořen plán na jednotky UNEF. 6. 11. Francie a Británie vyhlásily příměří.

Reakce Spojených států byla okamžitá a zcela jiná, než spojenci očekávali a potřebovali. Britský předpoklad, že se Eisenhower nebude angažovat kvůli probíhajícím prezidentským volbám, se nepotvrdil (Amery, 2005: 90). Eisenhower chtěl ihned přistoupit k OSN, a jak se vyjádřil: „*Nic neomluví to, že nás podvedli*“ (Lucas, 1991: 258).^{85, 86}

Británie v tento moment zažívala krušné chvíle. Na půdě OSN státy zcela ve shodě odsuzovaly izraelský zákrok a ultimátum, které následně po izraelských útocích Britové vydali, bylo očividně pouze průhledným gestem, které ještě více odcizilo labouristy, rozdělilo britskou veřejnost a znejistilo britské diplomaty. K tomu všemu Spojené státy, největší britský spojenec od 2. světové války, chápaly Edenův postup jednoznačně jako zradu své důvěry (Lucas, 1991: 263).⁸⁷

Jak ale píše Lucas (1991: 276–277), útok na Egypt také zmařil americké plány na Blízkém východě a ve východní Evropě. Plán Omega, který Američané i nadále rozvíjeli, musel být ukončen a CIA podporovaný převrat v Sýrii, který byl naplánovaný na 29. 10., byl přerušen izraelským útokem. Dulles dokonce na půdě OSN hlasoval proti potrestání sovětského zákroku v Maďarsku a argumentoval: „*Jak se může něco udělat s Rusy, [...] když naši vlastní spojenci jednájí úplně stejně agresivně?*“ (Mosley cit. dle Lucas, 1991: 276).

Kvůli lodím, které byly potopeny v Suezském kanálu, a kvůli syrské sabotáži několika ropných stanic AIOC, byla během operace Británie odříznuta od dodávek ropy. Jediný přístup k ropě měly USA ze Saudské Arábie, ale Američané s pomocí Británii příliš nechvátali. Eisenhower se vyjádřil, že „*cítí, že míru a stability bude nejlépe dosaženo, pokud nebudeme příliš rychlí v poskytování mimořádné pomoci*“ (Kunz, 1991: 130).⁸⁸

I kvůli nestabilním dodávkám ropy se stále horšila pozice šterlinku. Ministr financí Macmillan oznámil Kabinetu alarmující zprávu o poklesu britských rezerv o 279

⁸⁵ Originální znění citace: „*Nothing justifies double-crossing us.*“

⁸⁶ Autor cituje dle záznamů z deníku a personálních spisů, celé znění citace: DDE, Ann Whitman Series, DDE Diaries, Box 19, October 1956 a Staff Memoranda, Goodpaster Memorandum, 29. October 1956.

⁸⁷ Američané také předpokládali, že když už Británie riskuje alianci a odsouzení mezinárodního společenství, je připravena na rychlé podmanění Egypta, a vyhlášení ultimáta je proto velmi zaskočilo (Lucas, 1991: 270).

⁸⁸ Autor cituje dle dokumentu Dullese, celé znění dokumentu: John Foster Dulles Papers, JFD/DDE, WHM, box 4, Memorandum of Conference with the President, November 5, 1956.

milionů dolarů (což znamenalo, že se rezervy blíží hranici 2000 milionů dolarů), a doporučil okamžité vyhlášení příměří. „Jestřáb“ Macmillan, od počátku horlivý zastánce invaze,⁸⁹ tedy zcela změnil názor a jako první člen Kabinetu se postavil proti Edenově politice.⁹⁰ Britská vláda si byla již delší dobu vědoma, že ekonomická situace země není příznivá, ale až Macmillanovo oznámení, a také realita neustále se horšícího vztahu Británie a USA, donutily vládu jednat o příměří. To bylo nakonec schváleno a operace Mušketýr Revise byla oficiálně ukončena 6. 11. 1956 (Kingseed, 1995: 124 a Cooper, 2008: 309–310).

Po vyhlášení příměří byly pro Británii a Francii Spojenými národy stanoveny podmínky, kterým se ale především Eden vzdíral. Obě země měly co nejrychleji stáhnout své jednotky z oblasti kanálu, ale premiér chtěl zachránit zbytky britské pověsti a tvrdil, že pokud se jednotky nemohou stát součástí UNEF, alespoň zde zůstanou, aby vyklidily a zprovoznily kanál. Toto považovaly Spojené státy za zcela nepřijatelné (Kunz, 1991: 134–135).

Druhý den po vyhlášení příměří zavolal Eden Eisenhowerovi, pogrataloval mu k vítězství v prezidentských volbách a navrhl společnou schůzku. Prezident nejprve souhlasil, ale poté, co mu bylo jeho blízkými spolupracovníky vysvětleno, že příliš brzkou schůzkou s Brity by si mohli Američané znepřátelit Araby, zavolal Edenovi zpět a oznámil mu, že jakékoliv další jednání se bude odvíjet od toho, kdy se Francie a Británie definitivně stáhnou z Egypta (Lucas, 1991: 299).⁹¹ Je tedy zřejmé, že Spojené státy upřednostňovaly v tento moment přátelství arabských zemí před Británií, která ale nutně potřebovala morální i finanční podporu od svého nejbližšího spojence.

Finanční situace Británie se totiž i po vyhlášení příměří stále zhoršovala. Začalo očekávané snížení dodávek ropy o 10% a současně muselo být vynaloženo stále větší úsilí na udržení libry na stávajících hodnotách. Také hrozilo, že Británie přijde o další část svých dolarových zásob. Političtí zástupci se ale dlouhodobě bránili dvěma krokům, které by mohly pomoci její ekonomice: devalvaci měny a zavedení devizové kontroly. Británie i nadále pokračovala ve své dosavadní politice, která snižovala její

⁸⁹ Macmillan připodobnil znárodnění Suez k Mnichovu a tvrdil, že Británie raději zemře v boji, než aby pomalu vykrvácela kvůli své neschopnosti (Kingseed, 1995: 55).

⁹⁰ Podrobněji o roli Macmillana viz kapitola Suezská skupina, Egyptský výbor, parlament a Harold Macmillan (7.1.2).

⁹¹ Edenův životopisec James poznamenal, že prezidentovo odmítnutí společné schůzky bylo pro premiéra tou nejtraumatičtější událostí celé krize (James cit. dle Kingseed, 1995: 130).

dolarové a zlaté zásoby, protože předpokládala, že Spojené státy jí, pokud to bude potřeba, pomohou. Velmi záhy ale bylo zřejmé, že pomoc z USA nepřijde tak snadno, jak Britové očekávali⁹² a Británie tedy opravdu čelila vážné ekonomické krizi. Podmínkou americké podpory byl totiž stále odchod spojeneckých jednotek ze Suez, ale toto Eden odmítal a snažil se s OSN vyjednávat. Jak ale podotýká Kunz: „*premiér stále nepochopil, že není ve vyjednávací pozici*“ (Kunz, 1991: 136–139).

Dodávky ropy do západní Evropy byly omezeny a Británie se snažila zajistit zdroje ropy i bez asistence USA.⁹³ Všechny pokusy ale selhaly, protože nakonec vždy záleželo na tom, jak se k celé věci postaví USA. Spojené státy v tuto chvíli dokonale využívaly ekonomické diplomacie; nedostatek financí měl donutit Británii odejít z Egypta a příslib finanční podpory měl zaručit, že budou Britové jednat tak, jak si Američané přejí (Kunz, 1991: 141–143).

Británie v tomto momentu čelila několika problémům: Spojené státy jí nechtěly poskytnout podporu, jednání v OSN se prodlužovala⁹⁴, šterlink byl ohrožen, zásoby zlata a dolaru se snižovaly a očekávalo se, že v prosinci zcela jistě klesnou pod hodnotu 2000 milionů, a navíc chyběla ropa. Britové si tedy uvědomovali, že se budou muset podrobit mezinárodním společenství a proto na počátku prosince oznámily Francie a Británie stažení svých jednotek ze Suez (Kunz, 1991: 145–151). Reakce USA byla velmi přívětivá. Británie začala opět jednat o půjčce z IMF a byla ujištěna, že Američané ji podpoří a svoji půjčku zajisté obdrží. Zároveň dostali Britové velmi štědrá finanční pomoc přímo od USA. Jak píše Kunz (1991: 154–155), za tímto postupem USA lze vidět zcela učebnicový příklad politiky cukru a biče.

Eisenhower již v té době začal prozkoumávat možnosti diskuze s dalšími členy britského Kabinetu a spekoval o možném nástupci Edena. Začalo docházet k neoficiálním a tajným setkáním mezi Eisenhowerem, jeho nejbližšími spolupracovníky a Macmillanem, jejichž prostřednictvím se Macmillan snažil obnovit narušené anglo-americké vztahy. Jak vyplynulo z jednání, obě země byly i nadále

⁹² Jak píše Cooper (2008: 303), USA kontrolovaly radu IMF a musely schválit každou půjčku. A nejen, že nebyly ochotné Británii pomoci, ve skutečnosti se jí snažily co nejvíce ztížit přístup k financím.

⁹³ Británie např. plánovala získávat ropu přes Organizaci pro evropskou hospodářskou spolupráci (*Organisation for European Economic Co-operation, OEEC*) a spolupráci se Západním Německem (Kunz, 1991: 142).

⁹⁴ Prodlužování debat na půdě OSN v důsledku znamenalo, že Británie nemohla v brzké době počítat s dodávkami blízkovýchodní ropy, protože čištění kanálu stále nezačalo (Kunz, 1991: 145).

ochotny spolupracovat na Blízkém východě, ale USA pouze v případě, že budou mít v anglo-americkém spojení hlavní roli. Toto Macmillan plně pochopil (Kingseed, 1995: 150 a Kunz, 1991: 156–157).

Březnovým setkáním na Bermudách bylo potvrzeno obnovení anglo-amerických vztahů. Jak píše Kunz, mezi Eisenhowerem a novým premiérem Macmillanem vládla přátelská atmosféra. Sám Eisenhower si poznamenal do deníku: „*Setkání bylo zatím nejúspěšnější mezinárodní schůzkou, kterou jsem navštívil od konce 2. světové války*“ (Kunz, 1991: 183).

Již od poloviny roku 1956 Spojené státy intenzivně pracovaly na Eisenhowerově doktríně. Po znárodnění Suez si totiž uvědomily, že by se Násir mohl nečekaně snadno stát vůdcem arabského nacionalismu a v důsledku ohrožit dodávky ropy do USA, zničit prestiž Západu na Blízkém východě, kterou se USA snažily dlouhodobě budovat, a ukončit americké snahy o vymýcení vlivu SSSR v regionu. Teď, na konci Suezské krize, byly blízkovýchodní země nakloněny USA; důvodem byl i fakt, že byla narušena tradiční představa o pevném spojení Spojených států a Izraele. USA nebyly v tento moment brány jako další západní koloniální mocnost a i Násir se vůči nim stavěl poměrně smířlivě. Toho chtěly USA využít, prosadit zde svůj vliv a názory a zajistit své ekonomické zájmy (Kunz, 1991: 157). Po dvouměsíčním jednání schválil v březnu roku 1957 americký Kongres Eisenhowerovu doktrínu, jejímž cílem bylo naplnit vakuum, které v oblasti evropské mocnosti zanechaly, a to tak, aby byl zcela eliminován vliv Sovětského svazu na region (Schulzinger, 2005: 190). Pokud se na tuto doktrínu podíváme z hlediska anglo-amerických vztahů, je zcela zřejmé, že znamenala poslední zásadní zlom pro obě země. Spojené státy se rozhodly, že samy ponесou zodpovědnost za region Blízkého východu a Britům nezbývalo nic jiného, než se smířit se svou pozicí slabšího partnera. Situaci Británie dobře vystihuje v závěru své knihy Scott Lucas: „*Lev opustil Blízký východ, ale ne s řevem, nýbrž s kňouráním*“ (Lucas, 1991: 330).⁹⁵

7.1 Nejdůležitější aktéři anglo-americké politiky v Suezské krizi

V předchozích kapitolách byly nastíněny některé z důvodů, které vedly Británii k ukončení vojenské operace na Blízkém východě v roce 1956. Jedním z nich bylo

⁹⁵ Originální znění citace: „*The lion had left the Middle East, not with a roar, but with a whimper.*“

angažmá Spojených států, které si v regionu budovaly svou pozici již od konce 40. let a díky svému silnému postavení to byly nakonec ony, kdo rozhodl o výsledku Suezské krize. Britský postoj ovlivnila i ekonomická situace země, díky níž mohli Američané efektivně využít ekonomické diplomacie a přinutit tak oslabenou Británii stáhnout se poníženě z Blízkého východu. Nelze ale zapomínat, že politiku každé země vytvářejí především lidé a společnost. Proto bude v následujících kapitolách popsán vliv osobností britské a americké politiky na ukončení Suezské krize a budou zjištěny další důvody, které donutily Británii ustoupit ze své pozice.

7.1.1 Anthony Eden

Již na počátku 50. let se Anthony Eden mohl pochlubit záznamy o velmi úspěšné politické kariéře. Poprvé byl zvolen do parlamentu v roce 1923 (ve svých 26 letech) a jeho vzestup v 30. letech byl raketový; byl fotogenickým, okouzlejícím, tvrdě pracujícím idealistou a přesně takového si v té době britská společnost žádala. V roce 1935 se stal ministrem zahraničních věcí, ale už o tři roky později rezignoval, protože nesouhlasil s Chamberlainovou politikou appeasementu. Během války se stal opět ministrem zahraničních věcí a nejbližším Churchillovým kolegou a přítelem. Očekávalo se, že se po válce stane Churchillovým nástupcem, Churchill ale setrval v úřadu až do roku 1955 a Eden tedy mohl zatím využívat svých zkušeností z oblasti zahraniční politiky a prosazovat své diplomatické záměry.⁹⁶ Premiérem se stal v roce 1955 a byl od počátku velmi populární. Protože se ale vždy zaměřoval pouze na zahraniční vztahy, neměl téměř žádné předchozí zkušenosti se záležitostmi vnitřní politiky země, což se v důsledku projevilo jako značný handicap (Kunz, 1991: 34, 46 a James, 1986: 9).

Eden se již od mládí zajímal o oblast Blízkého východu, a proto se rozhodl pro studium orientálních jazyků, konkrétně perštiny a arabštiny. V době, kdy zastával úřad ministra zahraničních věcí, podnikl mnoho cest na Blízký východ a díky své jazykové vybavenosti mohl vždy vyjednávat s blízkovýchodními vůdci osobně (Braun, 2003: 545–546). Braun (2003: 537) říká, že i kvůli svému vzdělání byl Eden orientalistou⁹⁷ a toto tvrzení dokládá na několika příkladech. Tvrdí, že široce akceptovatelným faktem

⁹⁶ V období let 1951 až 1955 dokázal vyjednat nezávislost Súdánu a odchod britských jednotek ze Suez.

⁹⁷ Orientalismus je založen na předpokladu, že ze strany Evropanů existují silné předsudky vůči zemím Východu, jejichž obyvatelé jsou chápáni jako „ti druzí.“ Orientalismus napomáhá rozvoji koloniální politiky, protože orientalisté neberou v potaz samostatný rozvoj těchto zemí a např. moderní Egypt je proto popisován až v souvislosti s počátkem britské okupace (Braun, 2003: 537).

Edenovy administrativy byla premisa, že Egyptané sami nezvládnou udržovat Suezský průplav, a proto pouze Evropanům může být svěřena správa kanálu (Braun, 2003: 549). Navíc v interní debatě Edenovy vlády byli Egyptané považováni za děti, které si nejsou vědomi svého okolí, nezvládají nastolit politickou agendu a vytvořit si svou vlastní cestu (Braun, 2003: 553). Eden měl také za to, že Násir představuje hrozbu pro arabský svět, a protože se premiér považoval za přítele a ochránce tohoto regionu, nemohl dopustit, aby jej Násir ovládl. Porážkou egyptského vůdce a znovunabytím kanálu měl být opět nastolen pořádek na Blízkém východě (Braun, 2003: 556).

Bylo zkoumáno a popsáno již mnoho důvodů Edenovy neschopnosti zvládnout roli premiéra, a jedním z nich může být fakt, že Eden ve skutečnosti nepochopil svého nepřítel. V premiérově chování a jednání byly zakořeněny předsudky, které mu nedovolily objektivně nahlížet na situaci a porozumět Násirovu jednání. Eden neočekával, že by Egypt mohl zvládnout situaci svými vlastními silami, čímž dal najevo, že britská vláda stále opírá svoji blízkovýchodní politiku o koloniální minulost.

A nejenže Eden nepochopil svého nepřítel, nepodařilo se mu ani porozumět vlastnímu spojenci. Již od počátku vypuknutí krize si Eden a prezident Eisenhowerem vyměňovali dopisy a telegramy, ale pravděpodobně ani jeden nevěřil tomu, co druhý říká. Eden očekával, že v případě vojenského zákroku budou Američané alespoň tiše souhlasit s britským postupem, a Eisenhower naopak nepředpokládal, že Britové operaci opravdu zahájí. Eden také zcela ignoroval americkou politiku na Blízkém východě, neuvědomil si její sílu a vliv a opomenul fakt, že i Američané mají v oblasti své ekonomické zájmy. Zásadní premiérovou chybou bylo nepochopení signálů, které mu USA dávaly; toto způsobila špatná vzájemná komunikace a také skutečnost, že Eden neuznával podřízené postavení Británie vůči USA (James, 1986: 11–12). Jak cituje Owen z deníku *The Times* (2005: 387): „*Eden byl posledním premiérem, který věřil, že je Británie velmocí a prvním, jenž byl konfrontován s krizí, která ukázala, že není.*“

Další Edenovým problémem byly vztahy se spolupracovníky a jeho neochota s nimi komunikovat. Poté, co nastoupil Eden do úřadu premiéra, zvolil si za svého ministra zahraniční Harolda Macmillana. Po několika měsících jej odvolal a na jeho místo jmenoval Selwyna Lloyda, který nehovořil žádným cizím jazykem a skoro necestoval. Toto byl Edenův způsob, jak si zajistit vliv na zahraniční politiku; kvůli nezkušenosti bylo pravděpodobnější, že bude Lloyd naslouchat, co mu Eden radí

(Braun, 2003: 551–552 a Lucas, 1991: 81). Eden se svými spolupracovníky a podřízenými nevycházel příliš dobře. Měl na ně velmi tvrdé požadavky, ale na rozdíl od Churchilla mu chyběl humor a šarm, které by mu zaručily, že jej i přes jeho přísnost budou kolegové a podřízení respektovat a obdivovat (Kunz, 1991: 47). Jak tvrdí Adamthwaite (1988: 452), Eden v práci projevoval až obsesi detaily a potřeboval vždy vědět vše dopodrobna. Není tedy divu, že takové chování snadno vyústilo ve vyčerpání, výbuchy vzteku a situace, kdy „pro strom neviděl les.“ Jak píše Lucas (1991: 53–54), „*po pár měsících v úřadě byl premiér stále více náladový a nevyzpytatelný. Přestože měl pověst příjemného, vyrovnaného diplomata, byl vždy velmi napjatý, dokázal se velice snadno rozzlobit na svůj personál a velice rychle se zase zklidnit.*“ Lucas poté zmiňuje několik příkladů, ve kterých Edenovi spolupracovníci svědčí o premiérově nestálosti, a udává tři příčiny Edenova chování. Prvním z nich je působení Edenovy manželky, druhým je vliv dlouhého čekání na zisk premiérského křesla a třetím je dopad Edenova zdraví na jeho chování a rozhodování. Stres ze situace na Blízkém východě a bolest z nepodařené operace žlučníku, kterou Eden prodělal v roce 1953, se začaly na Edenovi projevat již v půlce srpna; výjimkou nebyly jeho výbuchy vzteku a nadávky směrem k personálu ministerstva zahraničí. Jak tvrdí Richard Powell, stálý podtajemník na ministerstvu obrany (*Permanent Undersecretary at the Ministry of Defence*): „*[Eden](v originále) byl velmi nesvůj, velmi nervózní, velmi rozrušený. Choval se skoro jako by osud světa ležel jen na něm. Musel jsem mít zašifrovaný telefon ve svém bytě, aby mi mohl zavolat a bavit se se mnou o těchto věcech*“ (Lucas, 1991: 166).^{98, 99} Během krize se také projevila Edenova přirozená přecitlivělost ke kritice a ukázalo se, že premiér nezvládá pracovat pod důkladným pohledem médií (Shaw, 1996: 191).¹⁰⁰

Eden také již od počátku zásadně omezil počet ministrů, kteří byli podrobně informováni o průběhu Suezské krize, a přehlížel pochybnosti, které se v Kabinetu postupně vynořily. Protože Eden nebral ohledy na své kolegy a mnoho věcí rozhodoval

⁹⁸ Autor cituje dle záznamu z Clarkova deníku, celé znění citace: WCP, File 7, Clark diary, 8 August 1956.

⁹⁹ Dne 3. 11. 1956, tedy několik dní po zahájení izraelské invaze, konstatoval francouzský ministr zahraničí Pineau, že Eden rozhodně není žádným Churchillem; nemá vytrvalost ani pevné nervy a krize jej začíná velmi zmáhat. Pineau shrnul Edenův fyzický a psychický stav: „*Zatím to není 'zhroucení', ale nejsme od něj daleko*“ (Neff cit. dle Kingseed, 1995: 113).

¹⁰⁰ Tisk neustále útočil na premiéra; v souvislosti s jeho jménem se často objevovala slova „bláznovství, nemorálnost či zločin.“ Eden byl obviňován z cynismu a pokrytectví. Na podzim roku 1956 byl britský i americký tisk převážně proti vojenskému zásahu a svým neustálým tlakem na Edena pravděpodobně přispěl k ukončení krize a v důsledku i k premiérově rezignaci (Permentier: 1980, 444–445).

sám či ve velmi úzkém kruhu zasvěcených¹⁰¹, nemůže být překvapením, že podpora vlády pro Edenovu politiku začala v nejvypjatějším období krize značně kolísat; dva ministři dokonce rezignovali¹⁰² (Amery, 2005: 92 a James, 1986: 12–13).

Premiér již od počátku reagoval přehnaně na veškerou kritiku a, jak napovídá jeho obsese detaily, snažil se vše dělat s obrovskou pečlivostí a důsledností. Obával se snad, že se nedokáže vyrovnat ikoně britské politiky, Winstonovi Churchillovi? Eden také musel dělat mnoho rozhodnutí a to v krátkém časovém úseku, ale protože nesdělával všem veškeré relevantní informace, neměl dostatek dalších názorů, které by mu v rozhodování pomohly.

Nabízí se také otázka, do jaké míry bylo premiérovo jednání ovlivněno jeho zdravotním stavem. V roce 1953 prodělal banální operaci žlučníku, která se ale nepovedla a Edena čekalo ještě několik dalších operací a mnoho bolesti. Přesto se již o dva roky později cítil velmi dobře a mohl se tak utkat o premiérské křeslo, které nakonec získal. Již od počátku úřadu měl ale problémy s únavou a bolestmi, což nakonec vyústilo v braní amfetaminu, konkrétně Drinamylu/Dexamylu. Tento lék dokáže vyprodukovat energii a sebevědomí a působí na tělo jako stimulant. I mírné dávky ale mohou zapříčinit nespavost, neklid, úzkost, vznětlivost, nadměrnou podrážděnost a přílišnou sebedůvěru. Protože amfetaminy nevytvářejí energii, ale naopak ji spotřebovávají, jejich dlouhodobé a nadměrné užívání způsobuje vyčerpanost a potíže se spaním. Eden sám veřejně přiznal užívání zvýšených dávek amfetaminů, i když v jeho lékařských záznamech není o nadužívání žádná zmínka (Owen, 2005: 388–393).

Owen vidí zásadní obrat v Edenově chování po jeho návštěvě nemocnice na počátku října. Dne 5. 10. se u Edena objevila vysoká horečka (až 41°C) a musel zůstat pár dní v nemocnici. Jak dokládá autor, do té doby se Eden velmi bránil použití síly v suezském problému, ale již 13. 10. veřejně prohlásil, že vojenský zásah je za určitých

¹⁰¹ Epstein (1960: 207, 222–223) se ptá, kolik konzervativců ve skutečnosti doopravdy vědělo, co se děje a kolik jich bylo zkonzultováno předtím, než se Eden dohodl s Francií na společném postupu. Jak tvrdí, pravděpodobně jen úzká skupina lidí o Edenově plánu věděla a celý Kabinet byl informován až v momentě, když už se s rozhodnutím nedalo nic dělat. Autor tvrdí, že rozhodnutí o invazi bylo provedeno bez předešlých konzultací parlamentu, formálních či neformálních. Mohlo být dokonce jen osobním rozhodnutím Edena, které probral jen s nejbližším spolupracovníky, a stejně tak nebyla konzultována ani opozice.

¹⁰² Na své posty rezignovali Anthony Nutting (náměstek ministra zahraničních věcí, blízký spolupracovník Edena) a Edward Boyle (tajemník na ministerstvu financí) (James, 1986: 13).

okolností možný. Vždy opatrný pro-arabista byl také velmi nadšen nápadem Francie, který počítal se zapojením Izraele do společného plánování, a co víc, rozhodl se neseznámit Spojené státy se svými záměry. Nabízí se tedy otázka, zda by Eden takto jednal, kdyby byl zcela zdravý a neprošel zrovna vážnou horečkou, kvůli které byl upoután na nemocniční lůžko (Owen, 2005: 393–395).

Autor tvrdí, že se Eden od poloviny října spoléhal pouze na své politické instinkty. Nekonzultoval se svým Kabinetem a jeho rozhodování bylo neuspořádané. Ptá se tedy, jak mohly být Edenovy instinkty v pořádku, když v nedávné době prodělal velmi vysokou horečku, bral mix sedativ a stimulantů a byl od znárodnění pod neustálým stresem (Owen, 2005: 395–396)?

Owen zároveň podotýká, že Eden nebyl „zdrogovaný blázen“, který by nezvládal svou roli premiéra. Pouze se ptá, zda nemohlo být ovlivněno Edenovo rozhodování a úsudek. V jeho politické minulosti je totiž mnoho důkazů politikovy stability, kompaktnosti a opatrnosti, ale na podzim roku 1956 udělal několik rozhodnutí, která neodpovídala jeho politickým záznamům a pověsti (Owen, 2005: 397).

Kvůli svému zdravotnímu stavu se Eden vydal v listopadu roku 1956 na Jamajku, a když se vrátil, rezignoval na post premiéra. Až do své smrti v roce 1977 ale věřil, že jednal zcela správně a zachoval si tak svou čest. Dalo by se říci, že Eden byl posledním z britských imperialistů. Věřil, že je možné, aby Británie nebyla podřízena Spojeným státům ani západní Evropě a byl zcela odhodlán hájit britské zájmy, a to i silou (James, 1986: 15).

7.1.2 Suezská skupina, Egyptský výbor, parlament a Harold Macmillan

Jak tvrdí Onslow (2008: 68), „*britská domácí scéna [...] byla stále světem [...], který byl vyhrazený na slovo skoupým, převážně mužským politickým elitám, a uvnitř tohoto světa si neformální skupiny udržovaly svá tajemství.*“ Kelly a Gorst (2000: 5) popisují skupinu zasvěcených do Suezské krize, tzv. *Suez insiders*. Patřil mezi ně Eden, Egyptský výbor (*Egypt Committee*) a několik výše postavených politiků, kteří se soustředili v Suezské skupině (*Suez Group*).

Egyptský výbor získal na počátku svého fungování dvě úlohy; jednak měl fungovat jako úzká vládní skupina, která se bude intenzivně věnovat suezskému problému, a dále měl dohlížet na vojenské přípravy a plány anglo-francouzské operace, jejímž cílem bylo svržení Násira a získání Suezů pod svou kontrolu. Výbor se nejprve skládal pouze ze šesti ministrů, ale přesto dokázal obě tyto funkce splnit. Protože však Eden čím dál více odmítal sdělovat svým spolupracovníkům podrobné informace o průběhu Suezské krize, nebyl nakonec výbor konzultován ohledně závěrečné fáze operace a v době od 17. 10. do 1. 11. 1956 neexistují záznamy o jeho schůzkách. Pro tuto poslední fázi operace byla většina členů Egyptského výboru zcela vyloučena z jednání (Kelly – Gorst, 2000: 73–74).

Neoficiální Suezská skupina vznikla na počátku 50. let v reakci na íránskou krizi. Poté přijala skupina dva základní cíle: zastavit vyjednávání o nezávislosti Súdánu a udržet základnu v Suezském průplavu.¹⁰³ V roce 1953 až 1954 bylo jejími členy zhruba čtyřicet politiků, z nichž dvacet osm tvořilo vnitřní „tvrdé jádro.“ Jednou z klíčových osob skupiny byl Julian Amery, který se stal členem úzkého kruhu politiků okolo premiéra a ze své pozice se neustále snažil prosazovat účinnou odpověď na Násirovo chování (Onslow, 2008: 68–69).

Jak píše sám Amery (2005: 85–86), Suezská skupina byla neformálním uskupením a mohla by být srovnávána se skupinou konzervativců, kteří se před 2. světovou válkou postavili proti Chamberlainovu appeasementu. Suezská skupina nezastupovala žádný ekonomický ani společenský zájem a i sám Churchill jí neoficiálně projevoval podporu. V reakci na vyjednávání o odchodu britských jednotek ze Suezů vydala varování o ztrátě britského vlivu na Blízkém východě a o snaze Násira prosadit své zájmy. Poté, co egyptský vůdce několik dní po odchodu posledního britského vojáka znárodnil Suez, přijala většina konzervativců, včetně Anthonyho Edena, názory Suezské skupiny (Amery, 2005: 88).

Suezská skupina sehrála svou roli i v samotné Suezské krizi. Podporovala vojenskou akci, když byla zahájena, a odsuzovala rozhodnutí o příměří a odchod ze Suezů. Amery kritizoval Edena za to, že nedotáhl svůj plán až do konce. Také tvrdil, že

¹⁰³ Suezská skupina považovala Edena za zrádce, který Británii v souvislosti se smlouvou v roce 1954 prodal. Eden byl pod neustálým tlakem, protože jej toto pravicové křídlo přesvědčovalo o nutnosti vojenského zákroku (Kunz, 1991: 46–47).

nemělo smysl konzultovat svůj postup se Spojenými státy, protože bylo zřejmé, že s Británií nebudou souhlasit. Skupina se začala profilovat velice proti-americky, protože, jak vyjádřili někteří její členové, „[...] USA mají [...] zájem o zničení *Commowalthu a impéria, a ne pouze na Blízkém východě*“ (Amery, 2005: 89–90).

Jeden z členů Suezské skupiny, Harold Macmillan, byl přesvědčen, že budoucnost Británie záleží na tom, zda dokáže odstranit Násira a získat Suez zpět. Tento náhled sdílela celá skupina a další názory odmítala přijmout. Když se britský velvyslanec ve Spojených státech Roger Makins vrátil z USA do Británie, byl naprosto překvapen, že Suezská skupina vůbec nebrala v potaz jeho zprávu o tom, jak se USA v případě vojenské akce zachovají. Členové skupiny si byli zcela jisti, že jejich pochopení situace je jediné správné a zavrhovali jakýkoliv jiný, opatrnější postoj (Cooper, 2008: 305–306).

Egyptský výbor byl tedy oficiálním uskupením, jehož hlavním cílem bylo řešit suezský problém; v krizové situaci ale nefungoval. Naopak členství v Suezské skupině bylo zcela neformální, přesto měla skupina ve výsledku mnohem větší vliv na premiérovo rozhodování než Egyptský výbor. Členem Egyptského výboru i Suezské skupiny byl také Harold Macmillan, o jehož roli je nutné zmínit se podrobněji.

Harold Macmillan nastoupil do funkce ministra financí v době, kdy britská ekonomika výrazně stagnovala. Po znárodnění Suezského průplavu proběhla na ministerstvu financí debata o jeho dopadu na ekonomiku Británie a výsledkem byla velmi negativní prognóza. Macmillan si toho byl zcela vědom a řešení celé krize viděl ve vojenské intervenci, díky níž si Británie upevní pozici na Blízkém východě a tím zlepší výkonnost svého hospodářství (Cooper, 2008: 300–302). Jako ministr financí zodpovídal Macmillan za to, že Británie finančně zvládne vojenskou operaci až do úspěšného konce, ale ve skutečnosti toto nezajistil; automaticky počítal s podporou Spojených států a stejně jako Eden odmítal sdělovat informace svým spolupracovníkům (Cooper, 2008: 312 a Lucas, 1991: 250).

Dle korespondence s ostatními zaměstnanci ministerstva si byl Macmillan již od počátku plánování vojenské akce vědom toho, že bude zapotřebí pomoci USA. Do svých poznámek si zapsal: „*Musíme mít (pokud to půjde) Američany na své straně, nebo nebudeme mít šanci dostat se z finanční krize*“ (Cooper, 2008: 302–303).

A přestože Spojené státy odmítly pomoci Británii získat půjčku od IMF, Macmillan i nadále prosazoval použití síly. Protože ministr viděl korespondenci mezi Edenem a Eisenhowerem a znal prezidenta z 2. světové války, existoval zde oprávněný předpoklad, že pochopí postoj Spojených států a správně jej Edenovi přetlumočí (Cooper, 2008: 303–304).

Problémem byla ale komunikace mezi spojenci. Macmillan se setkal s Eisenhowerem v USA a z toho setkání vyvodil zcela nesprávné závěry. Choval se povýšeně a tvrdil, že Američané mají sice moc a peníze, ale Britové jsou ti, kteří je ovládnou a které poslouchají. Představil pak Edenovi svůj chybný názor, že Eisenhower a Dulles nezakročí a nebudou riskovat střet se svým aliančním partnerem¹⁰⁴ (Cooper, 2008: 304–305 a Lucas, 1991: 211–212).

Macmillan byl pyšný na svou schopnost vycházet s Američany a také měl již zkušenosti s jednáním s Eisenhowerem, proto je těžko pochopitelné, že nedokázal zjistit, zda USA opravdu podpoří Británii, pokud zahájí ozbrojenou akci. Ministerstvo financí, ministerstvo zahraničí i Centrální banka vždy počítaly s tím, že podpora ze strany Spojených států bude buď otevřená, nebo neoficiální, žádnou jinou možnost nepřipouštěly (Kunz, 1991: 107–108). Bylo Macmillanovým úkolem, aby tento předpoklad dementoval, ale neudělal to. Jako ministr financí tedy selhal, protože nezajistil dostatečnou podporu USA pro britskou politiku. Macmillan se nechal zmást soukromými konverzacemi, které ve Spojených státech vedl a také svým lehce arogantním náhledem na Američany.

Macmillan ve skutečnosti ani plně neinformoval Kabinet a Egyptský výbor o rizicích vojenského zákroku na ekonomiku Británie. Neexistovaly žádné zprávy, které by zkoumaly důsledky takové operace na britské hospodářství. Na žádném z jednání před samotným zahájením operace nezazněly ekonomické otázky celé operace. Macmillan a jeho kolegové neinformovali ostatní členy Kabinetu, protože jejich cílem bylo schválit vojenskou operaci, úspěšně ji provést, posílit vliv Británie na Blízkém východě a zajistit zdroje potřebné pro zlepšení ekonomického stavu země. Macmillan

¹⁰⁴ Macmillan prohlásil na schůzce s Edenem a Lloydem: „*Nemyslím si, že s Ikem bude nějaký problém. On a já si rozumíme – nebude dělat žádné velké potíže, pokud budeme muset provést něco drastického*“ (Horne cit. dle Cooper, 2008: 305).

tedy záměrně zdržoval informace, což může být vysvětleno v krajním případě i jeho touhou odstranit Edena a stát se novým premiérem (Cooper, 2008: 306–307).

Jak již bylo popsáno v úvodu sedmé kapitoly, v reakci na izraelskou invazi se Spojené státy odvrátily od Británie a situace se zkomplikovala více, než kdokoliv předpokládal. Británie navíc od počátku invaze čelila tlaku na měnu, její rezervy se neustále snižovaly a chyběly jí zásoby ropy. Dne 6. 11. proběhla kabinetní schůzka, na které Macmillan oznámil šokující stav britských rezerv a přesvědčoval své kolegy, že je nutné okamžitě uzavřít příměří. Macmillan tedy zcela změnil svůj původní postoj a nově figuroval jako přední obhájce příměří. Tuto změnu dobře vyjadřuje komentář jednoho z Macmillanových kolegů: Macmillan byl „*první vevnitř a první venku*“¹⁰⁵ (Cooper, 2008: 310). I proto bývá často označován jako „*darebák Suez*“¹⁰⁶ (Onslow, 2008: 68).

Jak píše Kunz (1991: 133), optimismus Macmillana pomohl Edenovi rozhodnout se pro invazi, jeho pesimismus teď přispěl k ukončení operace. Nabízí se ale otázka, proč Macmillan takto nečekaně změnil názor. Mohl si konečně uvědomit, že se Británie žene do ekonomické krize, za kterou bude on nést zodpovědnost, a protože byl Macmillan částečně odpovědný za politiku Británie v Suezské krizi a za narušení „*special relationship*“, je možné, že se snažil napravit své škody. Sám Macmillan tvrdil, že „*byl plně zodpovědný za rozhodnutí, a to nejen proto, že měl svou odpovědnost jako ministr, ale protože byl jedním z blízkých lidí, se kterým Eden konzultoval*“ (Macmillan cit. dle Cooper, 2008: 312).

Pro celkový popis britské politiky je ještě nutné zmínit i roli parlamentu a politických stran. Problémem pro Edena byla totiž i opozice v čele s Hughem Gaitskellem, která se stavěla zásadně proti vojenské akci. Labouristé uspořádali několik akcí a kampaní, jejichž součástí byly i obrovské meetingy po celé zemi (Epstein, 1960: 205–206, 219). Dne 4. 11. 1956 se více jak 30 000 protestujících proti vládě sešlo na Trafalgarském náměstí v Londýně. Protestní akci vedl labourista Aneurin Bevan, který směrem k Edenovi vyslovil obvinění: „*Bud' pan Eden lže, nebo je příliš hloupý na to, aby byl premiérem*“ (Lucas, 1991: 284).

¹⁰⁵ Originální znění citace: „*first in, first out.*“

¹⁰⁶ Originální znění citace: „*villain of the Suez.*“

I samotní konzervativci byli rozdělení. Uvnitř politické strany neexistovala pouze Suezská skupina, ale i skupina proti-suezská, která také vyvíjela tlak na Edena. Jak píše Epstein (1960: 216–218), skutečný vliv těchto skupin je diskutabilní a je také otázka, zda se opravdu chtěly názorově zcela oddělit od konzervativců, či zda chtěly pouze a jen vyjádřit svůj postoj. Epstein si nemyslí, že by měly tyto skupiny či opozice velký vliv na Edenovo rozhodnutí o příměří, ale nelze pochybovat o tom, že Eden nebyl v natolik dobrém psychickém a fyzickém stavu, aby dokázal dlouhodobě odolávat tlaku, který na něj na půdě parlamentu dennodenně působil.

7.1.3 Dwight D. Eisenhower a John Foster Dulles

Jak bylo popsáno v úvodu sedmé kapitoly, americkým politickým představitelům se díky bravurně zvládnuté ekonomické diplomacii podařilo přinutit Británii k zastavení vojenské operace a poté i k definitivnímu odchodu ze Suez. V této kapitole se budu věnovat dvěma postavám, jež stojí za americkým rozhodováním v Suezské krizi, prezidentovi Eisenhowerovi a jeho ministři zahraničí, kterým byl John Foster Dulles. Zjistím, který z nich byl skutečným tvůrcem americké zahraniční politiky, proč Britové nepochopili jejich jednání a co mělo vliv na prezidentovo rozhodování v krizi. Odpovědi na tyto otázky se pomohou osvětlit poslední důvody nepochopení mezi oběma národy.

Dwight D. Eisenhower působil podstatnou část svého života v americké armádě, ze které si odnesl mnoho užitečných poznatků, jež mohl později uplatnit v prezidentském úřadu. Na tento post jej chtěly nominovat obě politické strany a Eisenhower se nakonec přiklonil k republikánům (Kunz, 1991: 26–27). Prezident měl různou pověst. Jak píše Kunz (1991: 27), Eisenhower byl na jednu stranu „venkovan“, na stranu druhou byl ale také sofistikovaným politikem, který se velmi dobře vyznal v mezinárodní politice. Protože se ale sám Eisenhower často profiloval jako prostý člověk, a protože ve svém prvním prezidentském období prodělal několik nemocí, kvůli nimž ho musel zastupovat Dulles, měli Britové za to, že hlavním myslitelem americké zahraniční politiky je právě ministr zahraničí (Sorby, 2003: 37). Kdyby však Evropané včas a správně pochopili americké politické prostředí a zjistili, že veškeré rozhodovací pravomoci si ve skutečnosti ponechal prezident pro sebe, mohli si ušetřit mnoho zklamání a ve výsledku i svůj ponižující odchod z Blízkého východu.

Jak tvrdí Dullesův životopisec Gerson (cit. dle Sorby, 2003: 37), Dulles byl „*jediným náboženským vůdcem [...], který se stal ministrem zahraničních věcí.*“ Měl také výborné teoretické znalosti zahraniční politiky a byl expertem na mezinárodní právo. Mezinárodní vztahy měly být dle něj založené na principech a morálce; toto přesvědčení se opíralo i o jeho křesťanskou víru (Kunz, 1991: 27). Dulles brzy získal postavení důležité osoby americké zahraniční politiky a jak tvrdí Sorby (2003: 40) i Lucas (1991: 22), Dulles byl spolu se svým bratrem Allanem (ředitelem CIA) mužem, který implementoval americkou zahraniční politiku na Blízkém východě.

Přestože zpočátku svého úřadování neprojevoval Dulles Eisenhowerovi velkou podporu, jejich vztah se vyvíjel a nakonec se vzájemně respektovali a velice úzce spolupracovali. Tento vztah byl ale již od počátku založen na Dullesově uznání své podřízenosti prezidentovi; ministr neměl tendence prosazovat svou vlastní politiku a za to mu prezident ponechal poměrně volné ruce v implementování politiky, na které se spolu dohodli (Kunz, 1991: 33). Dulles se stal velice brzy důležitým členem kabinetu, a to díky své vynalézavosti a vztahu k prezidentovi (Sorby, 2003: 38). Jak tvrdí Lucas (1991: 22), „*[p]rezident respektoval Dullese pro jeho odborné znalosti historie a zahraniční politiky. Dulles byl zase přesvědčen, že prezidentovy instinkty jsou, co se týče postojů americké společnosti a zahraničních vlád, neomylné [...].*“¹⁰⁷

Dulles byl ale také nesmlouvavý a chyběl mu cit pro kompromis, čímž si znepráčetil mnoho zahraničních politiků.¹⁰⁸ Nebyl příliš oblíbený mezi diplomaty i proto, že často mluvil nejednoznačně. Aby dosáhl svých cílů, neváhal manipulovat a klamat své spojence. Přesto jej Eisenhower považoval za důležitou součást své administrativy, nejen kvůli jeho rozsáhlým znalostem, ale také díky analytickému myšlení a schopnosti přijít vždy s nejlepším řešením problému. Dulles byl nakonec právě tou osobou, která nejvíce ovlivňovala Eisenhowerova rozhodnutí (Kingseed, 1995: 11–13).

¹⁰⁷ Autor cituje dle záznamu Johna Hanese, osobního asistenta Dullese, celé znění citace: DDE, Oral History Collection, OH-188, John Hanes, 30 December 1970.

¹⁰⁸ Ani Winston Churchill neměl Dullese v oblibě. Nikdy o něm navíc nemluvil jako o „Dullesovi“, ale o „Dullithovi“, a když zjistil, že se Dullesův bratr stal ředitelem CIA, Churchill údajně řekl: „Řekli mi, že je tu další Dullith. Je to možné?“ (Kingseed, 1995: 12; autor cituje dle záznamů Winthropa Aldricha, celé znění citace: Aldrich Oral History (OH 250) October 16, 1972, pp. 1819, on file at the Eisenhower Library).

Dulles byl během Suezské krize často kritizovaný za své dvojnásobné výroky. Poté, co Násir odmítl výsledky londýnské konference, Dulles prohlásil, že mu „*přijde velice těžké zaujmout silný postoj proti Britům a Francouzům, kteří zvažují použití síly, protože by, koneckonců, ani jedna země nemohla být nadále považována za velmoc, pokud by nezvládla kontrolovat Násira a jeho plány.*“ Zároveň ale v ten samý den řekl: „*Zjistil jsem, že [...] nevěřím, že by tato situace vyžadovala řešení silou. Nevidím řešení v britské a francouzské okupaci kanálu a části Egypta [...]*“ (Warner, 1991: 310).¹⁰⁹ Dulles také ve spojení s Násirem často používal slovo „*disgorge*“ – tedy že musí být Násir přinucen vrátit to, co nelegálně získal. Toto tvrzení Brity velmi povzbuzovalo a doufali, že Dulles ve skutečnosti není proti použití síly a britský postup nakonec schválí (Kunz: 1991, 84).

Dulles se svým zahraničním protějškům často zdál mužem dvou tváří, kterému nelze důvěřovat. Jak popisuje Dullesův kolega: „*Když prezentoval něco více lidem, každému to popsal tak, jak se mu zdálo, že je nejpřesvědčivější [...]. A když se dva lidé sešli a porovnali si své poznámky, občas mohli mít pocit, že jim Dulles poskytnul dva odlišné popisy, dva odlišné návrhy*“ (Lucas, 1991: 21).¹¹⁰

Premiér Eden si zaznamenal ve svých pamětech: „*Měl jsem problém pracovat s Dullesem, protože jsem nemohl zjistit, co si ve skutečnosti myslí a jakou důležitost tedy mohu přiřadit jeho slovům a činům*“ (Eden cit. dle Lucas, 1991: 21).¹¹¹

Také Eden s Dullesem navázali již na počátku 50. let špatný vztah, který vyústil v Edenův apel na Eisenhowera, aby nejmenoval Dullese svým ministrem zahraničí. Oba politici měli zcela odlišný vyjednávací styl. Zatímco Dulles byl intelektuál, který rád rozvíjel složité myšlenky a hluboce se nad nimi zamýšlel, Eden jednal spíše intuitivně a nebavilo ho poslouchat rozsáhlé Dullesovy monology (Kunz, 1991: 28 a Lucas, 1991: 24). Jak píše Kunz (1991: 56), i proto, že Dulles odmítal Edenovy snahy řešit zahraniční politiku přímo s prezidentem, si Eden nikdy nevytvořil k Eisenhowerovi příliš blízký vztah. Dulles svůj postoj vysvětloval jednoduše; prezidenta by jednání o zahraniční

¹⁰⁹ Autor cituje dle Gleasonovy zprávy, celé znění citace: Gleason memo, 31 Aug 1956, Vol XVI, pp 328 - 9.

¹¹⁰ Autor cituje dle ústních záznamů Bowieho, celé znění citace: John Foster Dulles Library, Princeton University, Robert Bowie oral history, 10 August 1964.

¹¹¹ Sám Eisenhower poznamenal, že „*se zdá, že [Dulles] zcela nechápe, jak mohou jeho slova ovlivnit jiného člověka*“ (Kunz, 1991: 29; autorka cituje z deníku Eisenhowera, celé znění citace: EL. AW. Eisenhower Diaries, box 9, February 19, 1953).

politice zbytečně zatěžovala. Proto se ale nelze divit, že Britové dlouhou dobu předpokládali, že má Dulles široké pravomoci, které uplatňuje bez vědomí Eisenhowera.

Na závěr se zmíním o roli, postoji a názorech prezidenta Eisenhowera. Jak píše Kingseed (1995: 3), během svého působení v úřadě čelil Eisenhower silné opozici ze strany exekutivy i legislativy, ale přesto se dokázal ujistit, že po celou dobu krize jeho osobní rozhodnutí převážilo nad rozhodnutími ostatních. Díky svým vojenským zkušenostem dokázal vytvořit velmi efektivně fungující byrokratický systém, který spočíval v delegaci poměrně významných pravomocí jednotlivým podřízeným (např. právě Dullesovi). I přesto to byl ale vždy on, kdo měl poslední slovo (Kingseed, 1995: 9–10).

Eisenhower se ke svým kolegům choval zcela jinak, než Eden a Macmillan v Británii. Navštěvoval veškeré schůzky a sám charakterizoval svůj vztah ke svému kabinetu takto: „*Chtěl bych dosáhnout toho, aby byl každý informován o práci administrativy, takže bez ohledu na to, jestli jste před Kongresem, přednášíte řeč či jste kdekoliv jinde, nebudeme pracovat na opačných stranách*“ (Kingseed, 1995: 23).¹¹² Eisenhower se spoléhal na své podřízené a v případě, že se objevila nějaká krize (např. právě Suezská), shromáždil okolo sebe ještě navíc skupinu blízkých osobních poradců, kteří mu pomáhali v rozhodování (Kingseed, 1995: 25). Během Suezské krize fungovaly tedy nejen oficiální poradní skupiny (kabinet, Bezpečnostní rada státu¹¹³, Skupina pro blízkovýchodní plánování¹¹⁴, Náčelníci štábu), ale také neformální setkání prezidenta a jeho blízkých poradců, díky nimž získal cenné názory a mohl maximálně uplatnit svůj vliv na rozhodovací proces, protože si byl jist, že poradci chápou jeho politiku a budou se jí řídit. Častokrát se prezident až poté, co se sešla neformální skupina, obrátil na oficiální tělesa. Eisenhower tedy dokázal perfektně zvládnout svou

¹¹² Autor cituje dle rozhovoru s Eisenhowerem, celé znění citace: Dwight D. Eisenhower, Oral History Interview by Philip A. Crowl (OH 14), EL.

¹¹³ V roce 1947 byla založena Bezpečnostní rada státu (*National Security Council, NSC*), jejímž úkolem bylo pomáhat prezidentovi v provádění jeho politiky. Eisenhower tento úřad přeměnil na fungující administrativní těleso, které hrálo důležitou roli v celém zahraničně-politickém rozhodovacím procesu; prezident se na něj často obracel a používal jej jako fórum, na kterém přednášeli své názory ministři různých rezortů. Eisenhower tak získával mnoho podnětů a názorů, které poté zahrnul do svého vlastního rozhodování – ve výsledku stejně totiž vždy záleželo na jeho rozhodnutí (Kingseed, 1995: 19).

¹¹⁴ Cílem tohoto fóra byla koordinace postupu ministerstva obrany s prezidentovými názory a postoji (Kingseed, 1995: 61).

administrativu; vytvořil fungující byrokratický aparát, v jehož čele stál on a pouze delegoval některé pravomoci na své podřízené. Opět je ale nutné zmínit, že poslední slovo měl vždy prezident (Kingseed, 1995: 61).

Podobný postoj lze vysledovat v celém prezidentově zahraničně-politickém jednání. I když byl Dulles častokrát považován za tvůrce americké zahraniční agendy, byl to Eisenhower, kdo o všem rozhodoval. Eisenhowerův vliv lze vidět ihned po znárodnění Suezského průplavu. Předsedal všem schůzkám, které toto téma řešily, byl informován o všech telegramech, které se týkaly krize, a po celou dobu, co se Dulles snažil vyjednávat s Británií a Francií o dalším postupu, byl každodenně svým ministrem zahraničí informován. Dulles vždy pouze tlumočil Eisenhowerovy názory (Kingseed, 1995: 56–57). Také během první londýnské konference byl Dulles v neustálém spojení s Eisenhowerem a informoval jej o veškerém dění (Kingseed, 1995: 66) a prezidentova převaha nad ministrem se projevila i v reakci na izraelský útok. Prezident v dopisu zcela jednoznačně vysvětlil Dullesovi, jak má na půdě OSN postupovat a Dulles tedy neměl žádný další prostor pro jakékoliv vlastní kroky. Dulles tedy pouze pracoval v mantinelech, které mu prezident nastavil (Kingseed, 1995: 109–110).

Posledním potvrzením Eisenhowerovy nadvlády nad americkou zahraniční politikou byla situace, jež nastala v období po 3. 11. 1956. V tento den musel být Dulles odvezen do nemocnice, protože se zjistilo, že má rakovinu tlustého střeva, a do konce Suezské krize se v americké politice již nijak neangažoval (Lucas, 1991: 282). A jak píše Kingseed (1995:115), i poté, co Dullese nahradil Herbert Hoover ml., neproběhla absolutně žádná změna v agendě americké zahraniční politiky směrem k Blízkému východu, což zcela odpovídá tvrzení, že blízkovýchodní politiku vytvářel ve skutečnosti Eisenhower a Dulles ji pouze implementoval.

Otázkou také je, jakou roli sehrály v Eisenhowerově rozhodování v Suezské krizi prezidentské volby. Protože Eisenhowerova kampaň zdůrazňovala, že prezident ukončil válku v Koreji a nadále sliboval mír a prosperitu, nechtěl se zpočátku on ani jeho spolupracovníci příliš zaplést do evropských problémů na Blízkém východě a ohrozit tak případné znovuzvolení (Kunz, 1991: 82–83). Současně je ale nutné říci, že i přesto, že prezidenta v celém předvolebním období kritizovali demokraté za jeho taktiku oddalování řešení Suezské krize (prostřednictvím konferencí, plánem na vytvoření SCUA, apod.) a jeho protikandidát jej obviňoval z toho, že pronikání vlivu SSSR na

Blízký východ je důsledkem absence jasného názoru administrativy na suezský problém, nenechal se Eisenhower vyvést z míry a i nadále chtěl krizi řešit mírovou cestou (Kingseed, 1995: 78–79). Samotné volby neměly velký vliv na prezidentovo rozhodování v momentě, kdy byla spuštěna britsko-francouzská operace. Prezident věřil ve své znovuzvolení a i v případě, že by se tak nestalo, měl Eisenhower za to, že principy Spojených států amerických jsou důležitější než prezidentské volby (Kingseed, 1995: 91).

Eisenhower se také často „schoval“ za názor veřejnosti, a proto nemusela mít jeho slova takovou přesvědčivost, jaké bylo zapotřebí. Toto vystihuje jedno z jeho tvrzení: *“Osobně cítím, že reakce Američanů [na použití síly] by byla bouřlivá a že mnoho dalších míst na světě by sdílelo tento názor“* (Kunz, 1991: 82). Prezident také nikdy přímo neinformoval své spojence, do jaké míry se staví proti použití síly a jaká by byla jeho reakce, pokud by byla síla použita (Kingseed, 1995: 3). Toto byla zásadní chyba; kdyby prezident spojencům oznámil, že jim v důsledku zahájení vojenské invaze neposkytne nutnou finanční podporu, Britové by si možná svůj krok rozmysleli.

Nedorozumění se odehrávala i v osobní rovině nejvyšších představitelů anglo-angloamerických vztahů. Prezident zcela podcenil premiéra Edena a předpokládal, že je jeho oddanost Spojeným státům natolik velká, že se bez podpory USA neodváží zahájit vojenskou operaci v Egyptě (Kingseed, 1995: 79). Jak již bylo zmíněno v kapitole Anthony Eden (7.1.1), ani premiér nepochopil postoj Eisenhowera a nevěřil, že Spojené státy Británii opravdu nepodpoří.

Eisenhower měl díky své výkonné administrativě a efektivnímu poradnímu systému dostatek informací o krocích svých spojenců, ale nedokázal je správně interpretovat. Prezident byl přesvědčen, že se Evropané k vojenskému zákroku neodváží přistoupit a lpěl na mírovém řešení konfliktu. Dullesův názor na situaci mohl být možná odlišný, ale protože poslední slovo měl vždy Eisenhower, fungovali na veřejnosti prezident a jeho ministr zahraničí jako perfektně sladěné politické duo, ve kterém jeden rozhodoval a druhý uskutečňoval jeho představy.

8 ZÁVĚR

K rozhodujícímu střetu mezi evropským kolonialismem a arabským nacionalismem se schylovalo již delší dobu a Suezská krize byla pouze logickým vyústěním dlouhotrvajícího procesu. I přesto dokázal egyptský vůdce Násir svým rázným krokem překvapit mezinárodní společenství a reakce na znárodnění Suezského průplavu, kterým Suezská krize 26. 7. 1956 začala, byly rozličné. V několika následujících měsících se zformovaly dva základní názory na řešení nastalé situace. Velká Británie spolu s Francií se přikláněly k vojenskému zásahu a Spojené státy s většinou mezinárodního společenství chtěly vyřešit konflikt pouze diplomatickými cestami. Přestože na první pohled zvítězil plán na mírové řešení problému, Britové se nikdy nevzdali svého původního záměru a ve spolupráci s Francouzi a Izraelci zahájili 29. 10. 1956 operaci Kadeš, jež byla součástí plánu Mušketýr Revise. I když byla operace po vojenské stránce velmi úspěšná, již 6. 11. 1956 musela být ukončena. Důvody zastavení tohoto vojenského zásahu budou shrnuty v následujících odstavcích.

V Suezské krizi se angažovalo několik aktérů. V této práci je nejvíce prostoru věnováno Spojeným státům a Velké Británii, ale je nasnadě, že mezi ústřední účastníky konfliktu patří Egypt a mezi aktéry, kteří stáli v pozadí, ale jejich vliv nebyl o nic menší, se řadí Izrael a především Francie. Tyto země sehrály v konfliktu své nezastupitelné role a na každou z nich měla Suezská krize jiný dopad. Egypt z ní vyšel vítězně. V roce 1958 získal Suezský kanál do svého vlastnictví, a protože se Násirovi podařilo pokořit Británii a Francii, záhy po skončení krize úspěšně aspiroval na pozici vůdce arabského světa. Izrael delší dobu vzdoroval odchodu ze Sinaje, ale nakonec podlehl americkému tlaku a v březnu roku 1957 ukončil okupaci. Následně začal navazovat kontakty se západními zeměmi a stal se jedním z nejdůležitějších spojenců Spojených států amerických. Také egyptsko-izraelské vztahy se na několik let zklidnily, a to i díky přítomnosti mezinárodních jednotek UNEF. Naopak Francie byla hluboce nespokojena s britským jednáním a také nepříjemně překvapena postojem USA, což mělo za následek její snahu oprostít se od Británie, uniknout vlivu Spojených států a zajistit si vlastní bezpečnost. Shrneme-li stručně dopady krize na Spojené státy, zjistíme, že díky Suezské krizi získaly dominantní postavení na Blízkém východě, což bylo potvrzeno v roce 1957 Eisenhowerovou doktrínou. Naopak Velká Británie se vzdala

části svého vlivu v oblasti a byla na určitou dobu v očích mezinárodního společenství zcela zdiskreditována.

Spojené státy i Velká Británie měly k Blízkému východu vždy odlišný vztah a přístup. Spojené státy až do konce 2. světové války neprojevovaly o oblast velký zájem, a naopak v britské zahraničně-politické agendě zaujímal tento region jedno z předních postavení. Během války se ale změnila ekonomická podmínky Británie i USA a to ovlivnilo i přístup obou zemí k Blízkému východu. Británie se i nadále snažila udržet si své pozice v blízkovýchodních zemích, ty ale nebyly společnému jednání příliš nakloněny. Situaci komplikovala i poválečná ekonomická situace země, které odváděla britskou pozornost od blízkovýchodních problémů. Obě země samozřejmě sdílely zájem o zastavení pronikání komunismu do oblasti, Británie se ale vždy více soustředila na udržení svého impéria a vlivu v regionu.

Chceme-li odpovědět na otázku, jak je možné, že měly USA v Suezské krizi rozhodující slovo, přestože se o oblast předtím příliš nezajímaly, je nutné zhodnotit jejich dlouhodobé působení na Blízkém východě. Již během 2. světové války na ně byl přenesen určitý díl zodpovědnosti za region a Američané zjistili, jaký potenciál tato oblast má. Po válce dokázali vyplnit mocenské vakuum, které vzniklo po Britech v Turecku, Řecku a Palestině, v důsledku iránské krize odsunuli Británii i v této zemi do druhořadé pozice a v letech 1947 – 1956 si úspěšně budovali svou pozici v Egyptě, a to např. podporou nacionalistického hnutí Svobodných důstojníků. Také v průběhu plánování multilaterální obrany regionu vždy hrály prim, přestože to byla Británie, která tato jednání iniciovala. USA tedy postupně získávaly stále více vlivu a moci, a přestože do vypuknutí Suezské krize ještě nemohly plně konkurovat postavení Británie, poté již byla jejich nadvláda nad regionem zřejmá.

Zájmy a postoje obou zemí byly tedy již od počátku odlišné, a proto i jejich přístupy k samotné Suezské krizi byly rozdílné. Spojené státy považovaly znárodnění Suezského průplavu pouze za ekonomickou překážku pro mezinárodní obchod, zatímco Britové byli tímto jednáním osobně dotčeni a jejich okamžitým cílem se stala odplata. Již od počátku krize proto pracovali na plánech vojenského zásahu; Spojené státy se naopak k vojenské operaci stavěly odmítavě, a to nejen na veřejnosti, ale i při soukromých jednáních a rozhovorech. Britové nakonec vojenskou operaci opravdu

zahájili, ale již po několika dnech byli nuceni ji ukončit. Co bylo tedy příčinou zastavení britsko-francouzské operace?

Prvním důvodem byl zcela jistě nátlak ze strany mezinárodního společenství. Pouze minimum zemí podporovalo krok evropských spojenců a britští politici byli po dobu vojenské operace na půdě OSN ostrakizováni. Bezprecedentním krokem bylo také veto Británie a Francie v Radě bezpečnosti, a pokud nechtěly být obě země nařknuty z nerespektování mezinárodních pravidel, na jejichž tvorbě se samy podílely, musely nakonec požadavkům mezinárodní komunity ustoupit.

Další důvodem byl ekonomický a politický nátlak USA. Již od počátku krize se Spojené státy stavěly proti použití síly a v momentě, kdy evropští spojenci jednali bez jejich vědomí a proti jejich vůli, se postoj USA vůči spolupráci s evropskými spojenci zatvrdil. Tím, že odmítly poskytnout Británii finanční pomoc a naopak jí přislíbily prostředky, pokud bude následovat jejich politiku, dokonale využily ekonomické diplomacie k prosazení vlastních zájmů a cílů. Výsledkem jejich jednání byl silný tlak na britskou ekonomiku, jež se již delší dobu nacházela na pokraji vážné krize. Od konce 2. světové války byla Británie výrazně zadlužena, protože musela vynakládat stále více prostředků na udržení svého statusu velmoci, a během Suezské krize se potýkala s výrazným poklesem finančních rezerv a také s realitou omezených dodávek ropy. Spojené státy věděly o hospodářských potížích Velké Británie a dokázaly tento fakt zcela využít ve svůj prospěch. Odmítaly se podílet na uvalování sankcí na Egypt, zdráhaly se poskytnout Británii jakoukoliv finanční či materiální podporu a nakonec zamítly přístup Británie k půjčce z IMF. Kvůli stále se horšící ekonomické situaci a odmítavému postoji Spojených států byla tedy Británie nucena předčasně ukončit operaci bez dosažení svého cíle. I poté ale pokračovala ekonomická diplomacie USA a definitivní odchod britských vojáků z oblasti byl taktéž výsledkem amerického nátlaku.

Vliv na výsledek krize měly i konkrétní osobnosti britské a americké politiky. Britský premiér Eden nedokázal pochopit svého nepřítele, nevěřil svému spojenci Eisenhowerovi a nekomunikoval se svými kolegy a podřízenými. Dlouhodobě na něj působil tlak ze strany skupin působících uvnitř vlády, ze strany opozice, tisku i veřejnosti a oporou mu nebyli ani jeho nejbližší poradci; Harold Macmillan, který zprvu nadšeně prosazoval vojenský zákrok se všemi jeho důsledky, byl nakonec první, kdo se těchto důsledků zalekl a chtěl ihned operaci ukončit. Eden nedokázal nahlížet na situaci

objektivně, což mohlo být i následkem jeho horšícího se zdravotního stavu, a i proto na počátku roku 1957 rezignoval.

Také prezident Eisenhower a jeho ministr zahraničí Dulles nesou svůj díl viny. Nikdy zcela otevřeně neoznámili, do jaké míry budou protestovat proti zásahu a jaký bude mít pro Brity americký nesouhlas důsledek. Problémem byla i Dullesova diplomatická neobratnost, kvůli níž si evropští spojenci udržovali naděje na získání podpory svému vojenskému zákroku. S tím je spojena i nejednoznačnost prezidentova a ministrova vztahu, jejímž důsledkem bylo absolutní nepochopení americké politiky evropskými spojenci.

Přestože Suezská krize patří k jednomu z menších konfliktů na mezinárodní scéně, je považována za zlomový bod v anglo-amerických vztazích. Britové se podřídili jednání USA, protože v daný moment neviděli jinou možnost. K tomuto rozhodnutí přispěly výše zmíněné důvody, přičemž nelze říct, který z nich byl nejdůležitější. Potíže se objevily nejen v ekonomické, ale i v osobní rovině, a o to větší problém Suezská krize pro Británii představovala. Přestože vztahy se Spojenými státy byly záhy po skončení krize opět navázány, bylo již zcela zřejmé, kdo má v tomto „special relationship“ navrch.

9 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

9.1 Literatura

Adamthwaite, Anthony (1988): Suez Revisited. *International Affairs*. Vol. 64, No. 3, s. 449-464.

Amery, Julian (2005): The Suez Group: A retrospective on Suez. In: Troen, S. I., Shemesh, M., *The Suez-Sinai Crisis 1956, Retrospective and Reappraisal* (London: Frank Cass & Co. Ltd), s. 84-95.

Bernard, Jean – Yves (2009): Disregarding the Atlantic "Special Relationship": The Eden Cabinet in the Lead-up to the Invasion of the Suez Canal Zone. *Canadian Journal of History*. Vol. 44, No. 1, s. 39-61.

Braun, Lindsay Frederick (2003): Suez Reconsidered: Anthony Eden's Orientalism and the Suez Crisis. *Historian*. Vol. 65, No. 3, s. 535-561.

Brož, Ivan (2005): *Arabsko-izraelské války. 1948 – 1973* (Praha: Epoque).

Cohen, Michael J. (2003): Prologue to Suez: Anglo-American Planning for Military Intervention in a Middle East War, 1955 – 1956. *The Journal of Strategic Studies*. Vol. 26, No. 2, s. 152-183.

Cooper, Robert (2008): A Weak Sister? Macmillan, Suez and the British Economy, July to November, 1956. *Contemporary British History*. Vol. 22, No. 3, s. 297-316.

Copland, Douglas B. (1945): America's Economic Leadership. *Harvard Business Review*. Vol. 23, No. 4, s. 415-419.

Darwin, John (2011): Britain, the Commonwealth and the End of Empire. BBC. 3. 3. 2011 (dostupné na: http://www.bbc.co.uk/history/british/modern/endofempire_overview_01.shtml, 29. 3. 2012).

Dawson, Raymond – Rosecrance, Richard (1966): Theory and Reality in the Anglo-American Alliance. *World Politics*. Vol. 19, No. 1, s. 21-51.

Dobson, Alan P. (1995): *Anglo-American Relations in the Twentieth Century. Of Friendship, Conflict and the Rise and Decline of Superpowers* (UK: Routledge).

Dobson, Alan P. (2001): *Anglo-American Relations and Diverging Economic Defence Policies in the 1950s and 1960s*. In: Hollowel, Jonathan, *Twentieth-Century Anglo-American Relations* (UK: Palgrave Macmillan), s. 143-165.

Epstein, Leon D. (1960): *Partisan Foreign Policy. Britain in the Suez Crisis*. *World Politics*. Vol. 12, No. 2, s. 201-224.

Filipink, Richard M. Jr (2007): 'Force is the Last Method': Eisenhower, Dulles and American Intervention in the Suez Crisis. *Critique*. Vol. 35, No. 2, s. 173-188.

Golan, Galia (2005): *The Soviet Union and the Suez Crisis*. In: Troen, S. I., Shemesh, M., *The Suez-Sinai Crisis 1956, Retrospective and Reappraisal* (London: Frank Cass & Co. Ltd), s. 206-215.

History (2011): *Egypt Country Review*, s. 1-68.

Jackson, Robert (1997): *Suez. Zapomenutá invaze* (Brno: Jota).

James, Robert Rhodes (1986): *Anthony Eden and the Suez Crisis*. *History Today*. Vol. 36, No. 11, s. 8-15.

Judd, Denis (1999): *Impérium* (Praha: BB art).

Kelly, Saul – Gorst, Anthony (2000): *Whitehall and the Suez Crisis* (UK: Routledge).

Kingseed, Cole C. (1995): *Eisenhower and the Suez Crisis of 1956* (USA: Louisiana State University Press).

Kissinger, Henry (1999): *Umění diplomacie. Od Richelieua k pádu Berlínské zdi* (Praha: PROSTOR).

Krčálová, Zuzana (2009): *Proměna anglo-amerických vztahů po druhé světové válce [diplomová práce]* (Plzeň: Fakulta filozofická, ZČU).

Kunz, Diane B. (1991): *The economic diplomacy of the Suez crisis* (USA: The University of North Carolina Press).

Levey, Zach (2008): French-Israeli Relations, 1950–1956: The Strategic Dimension. In: Smith, Simon C., Reassessing Suez 1956, New Perspectives on the Crisis and its Aftermath (UK: Ashgate), s. 87-106.

Lucas, Scott W. (1991): Divided We Stand (UK: Hodder & Stoughton Ltd).

Morewood, Steve (2008): Prelude to the Suez Crisis: The Rise and Fall of British Dominance over the Suez Canal, 1869 – 1956. In: Smith, Simon C., Reassessing Suez 1956, New Perspectives on the Crisis and its Aftermath (UK: Ashgate), s. 13-34.

Onozawa, Toru (2005): Formation of American Regional Policy for the Middle East, 1950 – 1952: The Middle East Command Concept and Its Legacy. Diplomatic History. Vol. 29, No. 1, s. 117-148.

Onslow, Sue (2008): Julian Amery and the Suez Operation. In: Smith, Simon C., Reassessing Suez 1956, New Perspectives on the Crisis and its Aftermath (UK: Ashgate), s. 67-77.

Oren, Michael B. (1989): Escalation to Suez: The Egypt-Israel Border War, 1949 – 56. Journal of Contemporary History. Vol. 24, No. 2, s. 347-373.

Owen, David (2005): The effect of Prime Minister Anthony Eden's illness on his decision-making during the Suez crisis. Oxford Journal Medicine. Vol. 98, No. 6, s. 387-402.

Permentier, Guillaume (1980): The British Press in the Suez Crisis. The Historical Journal. Vol. 23, No. 3, s. 435-448.

Reynolds, David (1988 – 1989): Rethinking Anglo-American relations. International Affairs. Vol. 65, No. 1, s. 89-111.

Ryan, Henry B. (1979): A New Look at Churchill's 'Iron Curtain' Speech. The Historical Journal. Vol. 22, No. 4, s. 895-920.

Shaw, Tony (1996): Eden, Suez and the Mass Media: Propaganda and Persuasion During the Suez Crisis (UK: I. B. Tauris).

Shlaim, Avi (1997): The Protocol of Sèvres: Anatomy of a War Plot. *International Affairs*. Vol. 73, No. 3, s. 509-530.

Schulzinger, Robert D. (2005): The Impact of Suez on United States Middle East Policy, 1957 – 1958. In: Troen, S. I., Shemesh, M., *The Suez-Sinai Crisis 1956, Retrospective and Reappraisal* (London: Frank Cass & Co. Ltd), s. 189-199.

Sim, Philip (2012): The Suez Crisis & the Development of International Peacekeeping. *Law, Crime & Justice*. 31. 5. 2010 (dostupné na: <http://philip-sim.suite101.com/the-suez-crisis--the-development-of-international-peacekeeping-a242205>, 20. 3. 2012).

Sorby, Karol R. (2003): Suez 1956: Súmraček tradičného kolonializmu na Blízkom východe (Bratislava: VEDA).

Thornhill, Michael T. (2008): Eden, Churchill and the Battle of the Canal Zone, 1951–1954. In: Smith, Simon C., *Reassessing Suez 1956, New Perspectives on the Crisis and its Aftermath* (UK: Ashgate), s. 36-51.

Wanner, Jan (2006): Bitva o Suez. Studená válka, druhý arabsko-izraelský konflikt a britsko-francouzská intervence v Egyptě (Praha: Libri).

Warner, Geoffrey (1991): Review: The United States and the Suez Crisis. *International Affairs*. Vol. 67, No. 2, s. 303-317.

Waisová, Šárka (2009): Úvod do mezinárodních vztahů (Plzeň: Aleš Čeněk).

Wilson, Arnold (1939): The Suez Canal. *International Affairs*. Vol. 18, No. 3, s. 380-395.

9.2 Internetové zdroje

BBC, dostupné na: <http://www.bbc.co.uk/>, 8. 4. 2012.

Biographical Directory of the United States, dostupné na: <http://bioguide.congress.gov/biosearch/biosearch.asp>, 28. 3. 2012.

Encyclopedia Britannica, dostupné na: <http://www.britannica.com/>, 28. 3. 2012.

Fraser. Economic Library and Archives, dostupné na: <http://fraser.stlouisfed.org/>, 29. 3. 2012.

Harry S. Truman Library & Museum, dostupné na: <http://www.trumanlibrary.org/>, 29. 3. 2012.

Our Documents, dostupné na: <http://www.ourdocuments.gov/>, 29. 3. 2012.

The American Presidency Project, dostupné na: <http://www.presidency.ucsb.edu/>, 28. 3. 2012.

The Jewish Virtual Library, dostupné na: <http://www.jewishvirtuallibrary.org/>, 10. 3. 2012.

The National Archives, dostupné na: <http://www.nationalarchives.gov.uk>, 28. 3. 2012.

The Non-Aligned Movement, dostupné na: <http://www.nam.gov.za/>, 26. 2. 2012.

The White House, dostupné na: <http://www.whitehouse.gov>, 28. 3. 2012.

University of Birmingham, dostupné na: <http://www.birmingham.ac.uk/index.aspx>, 15. 4. 2012.

10 RESUMÉ

This bachelor thesis focuses on the Suez crisis and behaviour and stances of its participants, especially Great Britain and the United States of America. Because the Suez crisis is considered to be a milestone in the Anglo-American relations, the main goal of my thesis is to discover the merits of mutual misunderstanding and to find out, why the participants behave as they did.

To find out answers to these basic questions it is necessary to follow the development of the Anglo-American relations in the Middle East over time and thereby discover the different approaches to this region. For Great Britain the area represented its successful imperial history, which was still alive in British minds and hearts. The nationalization of the Suez channel was therefore a severe strike for the British policy, which in the long term aimed at restoration and improvement of its position. On the other hand the USA had been interested in the region only since the 2nd world war and their interests were mainly economic. But still, it was the USA whose opinion prevailed in the time of crisis and it was the USA which made the final decision. How is it possible that the British gave up their long-lasting position and withdraw their forces from the region?

One of the reasons for this behaviour was the influence of the economic situation of the post-war Britain. For a few years the country had been in an economic misery and thereby the USA could easily use an economic leverage to force the British to follow their policy; they availed of the “carrot and stick policy” so to speak. Also the USA altogether with the rest of the international community held a very strong position from the beginning of the crisis and their collective coercion forced British to announce its premature cease-fire. Another reason for the British withdrawal lays in the personal relationships among political figures and in the influence of a domestic background of Britain. The Prime Minister was not able to apprehend the situation objectively due to his unstable relations with the American President and his Foreign Secretary, his unwillingness to share thoughts with colleagues, his co-workers’ uncertain opinions, his deteriorating health and his inability to put up with a pressure from the press, the public and the opposition.

All the aforementioned aspects create an overall picture of British position in the crisis and reveal, why was Britain forced to abandon such an important part of its empire. The Suez crisis also discloses the essence of the Anglo-American relations not only in the Middle East, but in general; since then it was clear, who was the subordinate one in the “special relationship.”